

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

EŞ-ŞEVKÂNÎ VE ES-SEYLÜ'L-CERRÂR ADLI ESERİNİN TANITIMI

(Yüksek Lisans Tezi)

Sümeyye ONUK

İstanbul – 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

EŞ-ŞEVKÂNÎ VE ES-SEYLÜ'L-CERRÂR ADLI ESERİNİN TANITIMI

(Yüksek Lisans Tezi)

Sümeyye ONUK

Danışman:

Prof. Dr. Fahrettin ATAR

İstanbul – 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı İSLAM HUKUKU Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi SÜMEYYE ONUK nın EŞ-ŞEVKANI VE ES-SEYLÜ'L-CERRAR ADLI ESERİNİN TANITIMI adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 19.07.2010 tarih ve 2010/14-19 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 13./08/2010
1) Tez Danışmanı : PROF. DR. FAHRETTİN ATAR
2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. SAMİ ERDEM
3) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. MUHİTTİN MACİT

ÖNSÖZ

Fıkıh ilmi, Hz. Peygamber sonrasında sahabe ve tabiin dönemlerinde yaşanan gelişmelerin ardından müctehid imamlar devrini ve ardından da mezhebleşme dönemini yaşamıştır. Mezheblerin teşekkülü yaklaşık iki yüzyıl sürmüştür ve sonrasında mezhebe bağlı fikhî faaliyetlerin esas olduğu döneme girilmiştir. Bu dönemde hâkim tavır bir fıkıh mezhebinin usûl ve furû'una tabi olarak fikhî faaliyette bulunmak olmuş, bu tavrın dışına çıkan fakih sayısı oldukça az olmuştur.

XVIII. yy.ın sonu ve XIX. yy.ın başlarında yaşayan Şevkânî, kendisini herhangi bir mezhebe sınırlandırmaksızın fikhî faaliyette bulunan ve ictihadı esas alarak taklide ve onun sonucunda ortaya çıktığını düşündüğü mezheblere karşı olan bir âlimdir. Zeydî menşeli olmakla birlikte bu mezhebden ayrılmış ve Kur'ân ve Sünneti esas alarak hem fıkıhta hem de kelâmda ehl-i hadis anlayışını benimsemiştir.

es-Seylü'l-cerrâr Şevkânî'nin son furû' fıkıh eseri olması ve Yemen'de yerleşmiş olan Hâdevî mezhebinin temel metinlerinden *el-Ezhâr*'ı tenkide tabi tutarak kendi ictihadlarını ortaya koymasından dolayı oldukça önemi haizdir. Aslında Şevkânî tenkitlerini *el-Ezhâr* metniyle sınırlı tutmayıp onun örneğinde Hâdevî fikhinin bütününe ve hatta tüm mezheplere yöneltmiştir. *Es-Seylü'l-cerrâr* aynı zamanda Şevkânî'nin usul görüşlerini tam anlamıyla furu'ya yansıttığı bir eserdir ve bu açıdan onun fıkıh anlayışını temsil etmektedir.

İki bölümden oluşan tezin ilk bölümünde Şevkânî'nin hayatı hakkında malumat verilecek, farklı ilim dallarıyla ilgili görüşleri kısaca aktararak ilmi şahsiyeti ele alınacak ve çeşitli sahalara ait önemli eserleri tanıtılacaktır. İkinci bölümde ise İbnü'l-Murtazâ'nın *el-Ezhâr* adlı eseri ve Şevkânî'nin bu esere yazdığı *es-Seylü'l-cerrâr* adlı şerh incelenecek ve bu şerhten hareketle Şevkânî'nin fıkıh anlayışı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Tezin başlangıcından bitimine kadar olan sürede ilgisini ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Fahrettin Atar'a özellikle anlayışından ötürü teşekkürlerimi sunarım. Motive edici sözleriyle tezin bitimine katkıda bulunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Vecdi Akyüz'e, teknik bilgilendirme ve düzeltmelerinden ötürü Yrd. Doç. Dr. Sami Erdem'e, Şevkânî çalışmalarımı anlamlı hale getiren ve yardım edip yol gösteren değerli hocam Dr. Eyyüp Said Kaya'ya, tezi okuyarak tenkitlerini sunan ve tezin gelişmesini sağlayan ağabeyim Nail Okuyucu'ya, Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi bünyesinde faaliyetlerini sürdüren "Modern Dönem Öncesi İhya Hareketleri" atölyesi mensuplarına ve son olarak da sağladıkları huzurlu bir ortamla her zaman yanımda olup desteklerini hissettiren sevgili aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
I. KONUNUN ÖNEMİ	2
II. KONUNUN KAYNAKLARI VE ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMALAR	2
BİRİNCİ BÖLÜM: ŞEVKÂNÎ'NİN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ	5
I. ŞEVKÂNÎ'NİN HAYATI	6
II. ŞEVKÂNÎ'NİN İLMÎ ŞAHSİYETİ	8
III. ŞEVKÂNÎ'NİN ESERLERİ	14
A. FIKHA DAİR ESERLERİ	14
1. Fıkıh Usûlü Eserleri	14
2. Furû' Eserleri	15
B. DİĞER İLİMLERE AİT ESERLERİ	16
İKİNCİ BÖLÜM: <i>KİTÂBU'L-EZHÂR</i> VE ŞERHİ <i>ES-SEYLÛ'L-CERRÂR</i> ADLI ESERLERİN TANITIMI.....	18
I. <i>KİTÂBU'L-EZHÂR</i>	19
A. <i>KİTÂBU'L-EZHÂR</i> 'İN MÜELLİFİ	19
B. <i>KİTÂBU'L-EZHÂR</i> 'İN MUHTEVASI VE KARAKTERİSTİKLERİ	21
C. <i>KİTÂBU'L-EZHÂR</i> 'İN HÂDEVÎLİK TARİHİNDEKİ ÖNEMİ	22
D. <i>KİTÂBU'L-EZHÂR</i> ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	23
II. <i>ES-SEYLÛ'L-CERRÂR</i>	24
A. <i>ES-SEYLÛ'L-CERRÂR</i> 'İN TELİF TARİHİ VE AMACI	24
B. <i>ES-SEYLÛ'L-CERRÂR</i> 'İN KAYNAKLARI	25
1. Hadis Kaynakları.....	26
2. Fıkıh Kaynakları.....	30
3. Diğer Kaynaklar.....	34

C. ES-SEYLÜ'L-CERRÂR'IN KARAKTERİSTİKLERİ.....	35
1. Hâdevîlik'e Reddiye	35
2. İctihad Vurgusu.....	39
3. Sünnet ve Ahad Haberle Amel.....	43
a. Sünnetin Tanımı, Hücciyet Değeri ve Çeşitleri.....	43
b. Ahad Haberle Amel.....	46
ba. Ahad Haberinin Tanımı ve Çeşitleri.....	46
bb. Ahad Haberi Kabul Şartları.....	47
i. Râvî ile İlgili Şartlar.....	47
ii. Haberin Medlûlü ile İlgili Şartlar.....	49
iii. Haberin Lafzı ile İlgili Şartlar.....	50
c. İhtilâfü'l-Hadîs.....	55
ca. Fiilleri Arasındaki Teâruz.....	55
cb. Sözleri ve Fiilleri Arasındaki Teâruz.....	56
cc. Sözleri Arasındaki Teâruz.....	58
d. Şevkânî'nin Hadislerden Hüküm Çıkarma Metoduna Dair Örnekler	59
4. Sünnî Hadis Kaynaklarıyla Fıkıh İnşası.....	61
5. Cerh ve Ta'dile Yoğun Olarak Yer Verme.....	62
6. Terimlerin Kullanımı.....	63
a. Kelimelerin Lügavî ve Istilâhî Manaları ve Terimler.....	63
b. Şevkânî'nin Sıkça Kullandığı İfadeler.....	66
7. Şer'î Ölçüt ve Ayrımlar.....	67
8. İstishâb ve Küllî Kaidelerin Kullanımı.....	69
9. İstishâb ve Nass Dışındaki Deliller.....	73
D. ES-SEYLÜ'L-CERRÂR ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	77
1. Muhtasarlar.....	77
2. Reddiyeler.....	78
E. ES-SEYLÜ'L-CERRÂR'IN YEMEN ZEYDÎ HUKUKUNDAKİ YERİ.....	79

SONUÇ	81
EK: ES-SEYLÜ'L-CERRÂR'IN FİHRİSTİ	83
KAYNAKÇA	89

KISALTMALAR

a. g.m : Adı geçen makale

a.g.e : Adı geçen eser

b. : Bin, ibn

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

h. : Hicrî tarih

Hz. : Hazreti

ra : Radıyallâhu anh

s. : Sayfa numarası

sa : Sallallâhu aleyhi ve sellem

t.y. : Tarih yok

thk. : Tahkik eden

v. : Vefat tarihi

vs. : Ve sâire

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

I. KONUNUN ÖNEMİ

İslâm dünyasında entelektüel anlamdaki batılılaşma çabalarının arefesinde, birbirlerine benzer iddialarla ortaya çıkan “tecdid hareketleri” İslâm medeniyetinin ana damarını oluşturan ilim geleneğine esaslı tenkitler getirmiş ve bu tenkitler daha sonra modern İslâmcı düşüncenin başlıca atıf kaynaklarından biri haline gelmiştir. Yemen Hâdevîliği içinde ortaya çıkan ve İbnu'l-Vezir, Emir San'ânî gibi simaların geliştirdiği “selefi” tezlere sahip geleneğin modernleşme süreci öncesindeki son halkası olan Şevkânî'nin (v. 1250/1834) meydana getirdiği ilmi ve siyasi hareket, söz konusu tecdid hareketlerinin en önemli ve modern dünya üzerinde etkili olanlarından biridir.

Ortaya çıktığı bölgenin Sünnî dünya ile çok yakın temas halinde olması fakat belirli boyutlarda kendi bölgesel özelliklerini koruyabilen bir coğrafya olması Şevkânî'nin getirdiği yaklaşımların diğer tecdid hareketleri içinde farklı bir yerde durmasına sebep olmuştur. Kendi yaklaşımlarını furû fikhın ve usûl sistematiğinin her babına yansıttığı için Vehhâbîlik metinlerinden farklı olarak İslam modernizmini en çok etkileyen tecdid hareketlerinin başında yer almıştır. Hindistan ve Mısır üzerinden Sünnî İslam Dünyasına çok erken dönemde eserleri ulaşmış, Afgânî-Reşid Rıza gibi modern alimlerin dilini, iddialarını ve literatürünü etkilemiştir.

es-Seylü'l-cerrâr Şevkânî'nin son eseri ve usûl anlayışını tam anlamıyla furû'ya yansıttığı tek kitabıdır. İlk eserlerinden olan *Neylü'l-evtâr*'da fıkıh usûlü anlayışını tam olarak furû'ya yansıtamamıştır. Şevkânî'nin *es-Seylü'l-cerrâr*'ı aynı zamanda siyasi ve toplumsal konumunu en çok güçlendirdiği bir dönemde ve ileri yaşlarında kaleme alması eleştirilerinin çok daha keskinlik arz etmesine sebep olmuştur.

II. KONUNUN KAYNAKLARI VE ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMALAR

Bu çalışmanın temel kaynağı Şevkânî'nin *es-Seylü'l-cerrâr el-mütedeffik alâ hadâiki'l-Ezhâr* adlı eseri olacaktır. Bu eserin muhtelif baskı ve edisyonları ilgili bölümde serd edilmiştir. Bunun dışında Şevkânî'nin furû' ve usûle dair *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hak min ilmi'l-usûl*, *el-Kavlü'l-müfid fî edilleti'l-ictihâd ve't-taklîd*, *Neylü'l-*

evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr, ed-Dürerü'l-behiyye fi'l-mesâili'l-fikhiyye gibi eserleri de bu çalışmanın temel kaynaklarından birkaçını teşkil edecektir. Ayrıca Şevkânî'nin gerek kendi hayatını anlattığı *el-Bedrü't-tâli' bi'mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'* adlı eserindeki ilgili kısım gerekse ilmî şahsiyetine dair ipuçları verdiği *İthafü'l-ekâbir bi-îsnâdi'd-defâtir* adlı eseri de konunun kaynakları arasındadır. Şevkânî'nin talebesi olan Zimârî'nin yazdığı *Kitâbü't-tiksâr fi cîdi allâmeti'l-ekâlîmi ve'l-emsâr* adlı kitap da bilhassa ilk bölümde başvurulan önemli kaynaklardandır.

es-Seylü'l-cerrâr Şevkânî'nin son eseri olduğundan dolayı onun furû' fıkha dair meselelere temas ettiği çeşitli risalelerine de zaman zaman göz atılmaya çalışılmıştır.

es-Seylü'l-cerrâr üzerine müstakil bir akademik araştırma yapıldığını tesbit edemedik. Ancak Şevkânî'nin furû' ve usûl-i fıkıh anlayışına dair kaleme alınan pek çok modern araştırmanın temel kaynaklarından birini *es-Seylü'l-cerrâr* teşkil etmektedir. Bu çerçevede Ayzerî'nin *el-İhtiyârâtü'l-ilmîyye fi'l-mesâili'l-fikhiyye li'l-imam Muhammed b. Ali eş-Şevkânî* adlı eseri ve Semir Hüsnî Hüseyin Ebû Seyf'in *el-İmam eş-Şevkânî ve menhecühü fi'l-fikhi'l-İslâmî min hilâli kitâbihi es-Seylü'l-cerrâr* adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezi gibi çalışmalar *es-Seylü'l-cerrâr* merkezli çalışmalar olarak kabul edilebilir.

Şevkânî'nin hayatını ve ilmî şahsiyetini ele alan pekçok monografik eser bulunmaktadır. Bunların içinde Hüseyin b. Abdullah el-Amrî'nin *el-İmâmü's-Şevkânî râidü asrihî*, Kâsım Muhammed Gâlib eş-Şercî'nin *el-İmâmü's-Şevkânî asruhû ve fikruhû*, Şa'ban Muhammed İsmâîl'in *el-İmâmü's-Şevkânî ve menhecühü fi usûli'l-fikh* ve Halîme Bûkerûşe'nin *Meâlimü tecdidi'l-menheci'l-fikhî nemûzecü's-Şevkânî* adlı eserleri dikkati çekmektedir.

Ayrıca Muhammed b. Ahmed el-Gumârî'nin *el-İmam eş-Şevkânî müfessiran*, Ahmed Hâfız el-Hakemî'nin *eş-Şevkânî edîben ve şâiran*, İbrahim Hilal İbrahim'in *el-İmâmü's-Şevkânî ve'l-ictihâd ve't-taklîd* eserleri gibi Şevkânî'nin tefsir, hadis, fıkıh vs. belli yönlerini ele alan eserler de bulunmaktadır.

Çok tartışmalı bir isim olması dolayısıyla hakkında pekçok eser kaleme alındığı ve özellikle tecdid hareketi lideri olarak görüldüğü için Şevkânî tartışmalarının aynı zamanda pekçok siyasi, tarihi, toplumsal yönleri bulunmakta, onu Vehhâbîlikle bağdaştırmak isteyen, Yemen modernizminin öncüsü olarak gören iddialar ve bu bağlamda kaleme alınan eserler Şevkânî'nin düşüncelerini ve tecdid anlayışını anlamayı zorlaştırmakta olup bu tür çabalar yanlı bir takım gayretlerin eseri olduğu için çoğu zaman ilmî kriterlere de uygunluk arz etmemektedir.

Batıdaki çalışmalarda XVIII. yüzyıl tecdid hareketini inceleyen çeşitli eserlerde kendisine yer verilmekle birlikte Vehhâbîlik ve Dıhlevîlik kadar üzerinde durulan bir sima olmamıştır. Haykel'in başta *Revival and Reform In Islam: The Legacy of Muhammed al-Shawkânî* adlı eseri ve diğer çalışmaları bu konuda öncülük teşkil etmektedir. Bu eser doğrudan *es-Seylü'l-cerrâr* ile ilgili olmamakla birlikte onunla ilgili bilgiler içermektedir.

Türkiye'de yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalardan Adil Yavuz'un doktora tezi olarak hazırladığı *Muhammed b. Ali eş-Şevkânî Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Hadisçiliği* isimli eseri ve Nail Okuyucu'nun *Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı* adlı yüksek lisans tezi de yararlanılan kaynaklar arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEVKÂNÎ'NİN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

I. ŞEVKÂNÎ'NİN HAYATI

Tam adı Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillâh b. Hasen eş-Şevkânî el-Havlânî es-San'ânî'dir¹. 28 Zilkade 1173 (12 Temmuz 1760) Pazartesi günü San'a'nın güneydoğusundaki Şevkân hicresinde² doğmuştur³. “Yemen'deki Zeydî imametinin kurulmasında ve idaresinde çok etkin olmuş ve Osmanlı devletine karşı yapılan savaşlarda önemli roller üstlenmiş köklü bir aileye mensup olup”⁴ babası Muhammed b. Ali San'a kadılığı yapmıştır⁵.

Şevkânî ilk derslerini babasından almış, küçük yaşlarında Kur'an'ı hıfzettikten sonra o devrin Yemen Zeydî toplumunda cari olan medrese müfredatını tahsil etmiştir. Bu çerçevede İmam Mehdî'nin *Kitâbu'l-Ezhâr*'ı gibi Zeydî metinlerinin yanı sıra Kazvînî'nin *et-Telhîsi*'i, İbnü'l-Hâcib'in *Muhtasarü'l-Müntehâ*'sı gibi Sünnî dünyanın geç klasik devrine hakim olan medrese metinlerini de ezberlemiştir⁶.

Abdurrahman b. Kâsım el-Medânî (1211/1797), Ahmed b. Muhammed el-Harâzî (1227/1812), Abdullah b. İsmail en-Nehmî (1228/1813), Kâsım b. Yahyâ el-Havlânî (1209/1794), Hasan b. İsmail el-Mağribî (1208/1793), Abdulkâdir b. Ahmed el-Kevkebânî (1208/1792), Ali b. İbrahim Âmir (1207/1792) gibi dönemin önde gelen Yemen ulemasından fıkıh, usul, hadis, tefsir, kelam, siyer, mantık, dil vs. alanlarda dersler almıştır. Bu dönemde; Seyyid Müftî'nin *Kâfiye* şerhi, Molla Câmî şerhi, Kadı Zekeriyâ'nın *İsâgûcî* şerhi, Şîrâzî'nin *et-Tehzîb* şerhi, Teftazânî'nin *el-Mutavvel* şerhi, İbn Hazm'ın *el-Muhallâ*'sının *Cemu'l-cevâmi*' adlı şerhi, *el-Ezhâr*'ın şerhleri olan *el-Bahru'z-zehhâr* ve *Dav'u'n-nehâr*, Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*¹, Buhârî ve Müslim'in *Sahihleri*, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve Tirmizî'nin *Sünenleri*, Nevevî'nin Müslim

¹Zebâra, Muhammed b. Muhammed es-San'ânî, *Neylü'l-vatar min terâcimi ricâli'l-Yemen fi'l-karni's-sâlis aşar*, San'a: Merkezü'd-Dirâsât ve'l-Buhûs, t.y., I, 297

²Hicre, Yemen'de ilmî faaliyetler için kurulmuş olan özel yerleşim merkezlerinin adıdır. Bu merkezlerde yalnızca ilim dünyasına mensup kişiler ikamet ediyor ve ilim elde etmek isteyen öğrenciler buralara belli müddet göç ederek âlimlerden ders alıyordu. Bkz. Bernard Haykel, *Revival and Reform in Islam The Legacy of Muhammed el-Shawkânî*, New York: Cambridge University Press, 2003, s.4.

Yemen'deki hicreler için bkz. Ekva', İsmail b. Ali, *Hicerü'l-ilm ve meâkilühû fi'l-Yemen* (I-III), Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Muâsir, 1995

³Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsin men ba'de'l-karni's-sâbi*, Beyrut : Dârü'l-Ma'rife, t.y., II, 215

⁴Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁵Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, I, 483

⁶Bkz. Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 215

şerhi, İbn Hacer'in Buhârî şerhi olan *Fethu'l-bari'* adlı eseri, *Muvatta'*, Kadı İyaz'ın *Şifâ'sı*, Mecdüddin İbn Teymiyye'nin *el-Münteka'l-ahbâr'*ı gibi gerek Hadevî gerek Sünnî geleneği yansıtan pek çok klasik eser okumuş, ebeveyninin izni olmadığından ilim tahsili için San'a dışına çıkmamıştır⁷.

Yirmili yaşlarında, daha hocaları hayatta iken fetva vermeye başlamış ve "ilmi karşılık vermeden aldım, bu şekilde de infak etmek isterim" diyerek bu fetvalarına karşılık ücret almamıştır. Hocaları Abdulkâdir b. Ahmed ve Hasan b. İsmail'in teşvikiyle Mecdüddin İbn Teymiyye'nin (v. 652/1254) *el-Müntekâ'l-ahbâr* adlı ahkam hadisleri kitabını şerh etmeye başlamış ve yazdıklarının bir kısmını hocalarına arz etmiştir. *Neylü'l-evtâr* adını vereceği bu kitap, hocaları vefat ettikten sonra tamamlanabilmiştir⁸.

Şevkânî bazı dönemlerde sayıları on üçe ulaşan ilim halkasına hoca ya da talebe olarak katılmış⁹ ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Kendisinden icazet alabilmek için çeşitli ülkelerden pek çok ilim talebesi San'a'ya gelmiştir. Yetiştirdiği yüzlerce öğrenciden bazıları şunlardır: Oğlu Ahmed, Muhammed b. Hasan ez-Zimârî, Hasan b. Ahmed ed-Dâmedî, Lütfullah b. Ahmed es-San'ânî, Muhammed b. Ahmed es-Sûdî, Muhammed b. Ahmed Meşham es-San'ânî, Ahmed b. Abdullah ed-Damedî, Ali b. Ahmed Hâcir es-San'ânî, Yahya b. Muhsin el-Habûrî ve Ahmed b. Ali b. Muhsin b. el-İmâm el-Mütevekkil¹⁰.

Otuz yaşına geldiğinde taklidi terk ettiğini ve mutlak müctehid olduğunu belirtmiştir¹¹. Bundan sonra gerek eserlerinde gerek fetvalarında taklide karşı mücadeleye girişmiş, müctehidlerin her devirde bulunması gerektiğini ve bulunduğunu ileri sürerek bu iddiasını ispat amacıyla pek çok müctehidin biyografisine yer verdiği *el-Bedru't-tâli'* adlı eserini kaleme almıştır¹².

⁷ Bkz. Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 215-219

⁸ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 219

⁹ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 218

¹⁰ Zebâra, *Neylü'l-vatar*, I, 298-299

¹¹ Bkz. Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 224

¹² Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX (Baskıda)

1209/1795 tarihinde dönemin halifesi Mansur Ali (1189-1224/1775-1809), kâdilkudât Yahya es-Suhûlî'nin vefatı üzerine kendisine kâdilkudâtlık teklif etmiştir. Şevkânî başlarda ilmî yoğunluğunu gerekçe göstererek bu teklifi sıcak karşılamamışsa da sonraları hocalarının ve talebelerinin ısrarı ve bu makama ehil olmayanların geçmesinden duyduğu endişe gibi nedenlerle kabul etmiştir. Mütevekkil Ahmed (1224-1231/1809-1816) ve Mehdi Abdullah (1231-1251/1816-1835) zamanlarında da bu makamda bulunarak ömrünün sonuna kadar görevini sürdürmüştür¹³.

Şevkânî kâdilkudâtlığın yanı sıra vezir, vali veya saray görevlisi gibi bazı idari makamların yetkilerine dahil sorumluluklar üstlenmiş, görevde kaldığı kırk yıllık süre zarfında birçok siyasi çekişme ve çeşitli isyanlarda arabuluculuk yapmış ve Kâsımî imametinin dış siyasetinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır¹⁴.

Şevkânî, 1250/1834 yılının cemaziyelahir ayında vefat etmiş ve Huzeyme kabristanına defn edilmiştir¹⁵. 1966 yılında Huzeyme kabristanının yıkılması üzerine mezarı Filayhi Camii'nin haziresine aktarılmıştır¹⁶.

Ali ve Ahmed adında iki oğlu vardır. Oğullarının erkek çocukları olmamış, ancak Şevkânî ailesi kardeşi Yahya'nın çocukları vasıtasıyla Yemen ilmi ve siyasi hayatı üzerinde etkili olmaya devam etmiştir¹⁷.

II. ŞEVKÂNÎ'NİN İLMÎ ŞAHSİYETİ

Şevkânî, Osmanlı'nın Yemen'den ayrılmasıyla (1045/1635) birlikte Zeydî imametinin tekrar devlet haline gelerek idareye hakim olduğu bir dönemde yaşamıştır¹⁸. Bu dönemde Yemen'deki yaygın fıkıh mezhebi Zeydîyye'nin bir kolu olan ve Hâdî-

¹³ Amrî, Hüseyin b. Abdullah, *el-İmamü's-Şevkânî râidu asrihi*, Beyrut : Dârü'l-Fikri'l-Muasır, 1990, s.87-89

¹⁴ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX (Baskıda)

¹⁵ Zebâra, *Neylu'l-vatar*, I, 302

¹⁶ Haykel, *Revival and Reform in Islam*, s.1

¹⁷ Amrî, *el-İmâmu's-Şevkânî*, s.29

¹⁸ Yavuz, Adil, *Muhammed b. Ali Şevkani Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Hadisciliği*, Ankara : Nobel Yayın Dağıtım, 2003, s.108

ilelhak'a nisbet edilen Hâdevîlik'tir. Hâdî-ilelhak Yahya b. Hüseyin (v. 298/911) Yemen'e girip imameti kurarak Zeydîliği devletin resmî mezhebi olarak benimsemiştir. Fıkıh ve kelim konularında kendine has görüşler ortaya koymuş; fikhî görüşlerinin ve fetvalarının Yemen'de yayılması, halkın büyük bir kısmının ona tabi olması sebebiyle de ona nisbetle Hâdevîyye denilen bir mezhep oluşmuştur¹⁹. Daha sonra Yemen'de *Kitâbu'l-Ezhâr* müellifi *Ahmed b. Yahya* (v. 840/1436) ile *el-Avâsım ve'l-kavâsım* müellifi İbnü'l-Vezîr'in (840/1436) öncülük ettiği iki ayrı ekol oluşmuş ve bunlar birbiriyle tarih boyunca mücadele etmişlerdir. *Kitâbu'l-Ezhâr*'ın temsil ettiği ekol ana çiziyi oluşturarak uzun süre Zeydî imamlar devletinde ilmî ve idârî sahaya yön vermiş ve devlet desteği görmüştür. *el-Avâsım ve'l-kavâsım*'ın temsil ettiği ekol bu etkinlik ve desteği bulamamışsa da zaman zaman içinden güçlü temsilciler çıkarmış ve mücadele alanına çıkmıştır²⁰. İbnü'l-Vezîr (v. 840), Hasan el-Celâl (v. 1084), Salih el-Makbeli (v. 1108), İbn İsmail el-Emir es-San'ânî (v. 1182) ve Abdulkadir b. Ahmed el-Kevkebânî'nin (v. 1207) şekillendirdiği bu akımın son ve en etkili temsilcisi Şevkânî'dir. Sünnî kaynak anlayışını benimseyen, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'den etkilenmekle beraber yaklaşım ve iddialarının temelini ehl-i hadis Şafîliğinde bulan bu akımın XII/XVIII. yüzyılda Kâsımî imamet tarafından himaye edilmesi, Şevkânî'nin kadilkudatlığa kadar yükselmesine sebep olmuştur²¹.

Şevkânî otuz yaşında mutlak müctehid olduğunu açıklayana kadar Hâdevî mezhebine mensuptu. Nitekim görüşlerinin zamanla değiştiğine, giderek Zeydî kimliğinden uzaklaşarak ehl-i sünnet çizgisine yaklaştığına dair bazı ipuçları da bulunmaktadır. Meselâ; h.1205 yılında Hz. Ali'nin vasiliği ile ilgili hadisi değerlendirirken Şîî-Zeydî anlayışa uygun bir sonuca vararak "Bizim üzerimize düşen görev, Nebi'nin Hz. Ali'yi vasi tayin ettiğini kabul etmektir" demiş, h.1223'te tamamladığı *el-Fevâidü'l-mecmûa* adlı eserinde ise bu hadisin mevzu ve yalan olduğu, ravilerinin zayıf ve meçhul olduğu ile ilgili görüşleri benimseyerek aktarmıştır²². Ayrıca

¹⁹ Köse, Saffet, "Hâdî ilelhak", *DİA*, XV

²⁰ Yavuz, Adil, *a.g.e.*, s.159

²¹ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX (Baskıda)

²² Yavuz, Adil, *a.g.e.*, s.228

ilk eserlerinden olan *Neylü 'l-evtâr*'da yer alan bazı görüşlerini son eseri olan *es-Seylü 'l-cerrâr*' da ve yazdığı diğer fikhî risalelerinde değiştirdiği de olmuştur²³.

Şevkânî'nin İslam dünyasında tanınması özellikle Reşid Rıza ve Sıddık Hasan Han'ın faaliyetleri sayesinde gerçekleşmiştir. Şevkânî'yi müceddid olarak niteleyen Reşid Rıza aynı zamanda onun *Neylü 'l-evtâr* adlı eserini en iyi ahkam hadis kitaplarından, *İrşâdü'l-fuhûl*'ünü ise en iyi fıkıh usulü kitaplarından biri olarak görmektedir. Sıddık Hasan Han ise Şevkânî'nin görüşlerinin Hindistan'da yayılmasına neden olmuştur²⁴. Suudi Arabistan üniversitelerinde de Şevkânî'yi konu alan pek çok çalışma yapılmış olup esasen Şevkânî'yi Vehhâbilik ile bağdaştırmak isteyen bu görüş ve iddialar pek de isabetli değildir²⁵.

Aşağıdaki başlıklarda Şevkânî'nin ilmî şahsiyetine yön veren temel yaklaşımları farklı ilim dallarına göre tasnif edilecektir.

Fıkıh: Şevkânî'nin fikhî görüşlerinin merkezini ictihad ve taklid hakkındaki yaklaşımları oluşturmaktadır. Şevkânî, ictihad faaliyetlerinin Hz. Peygamber ile başlamış olup kıyamete kadar devam edeceğini düşünmektedir²⁶. Ona göre müctehidlerin her devirde varlığı, mümkün olmanın ötesinde bir zorunluluktur, zira ictihad farz-ı kifayedir²⁷. İctihad ictihadı nakzetmez ve ictihad tecezzi kabul etmez²⁸. Taklidi caiz görmeyen Şevkânî taklide alternatif olarak, “nassları doğrudan anlamayacak olan kimselerin bir vasıta ile delillerle amel etmesi” anlamına gelen “delile ittiba” kavramını ortaya atmıştır²⁹.

²³ *Neylü 'l-evtâr*'da benimseyip *es-Seylü 'l-cerrâr*'da değiştirdiği bazı görüşleri için bkz. Ayzeri, *el-İhtiyârâtü 'l-ilmîyye fi 'l-mesâilü 'l-fikhiyye li 'l-imam Muhammed b. Ali eş-Şevkânî*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005, s.427-432

²⁴ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

²⁵ Haykel, *Revival and Reform*, s.225

²⁶ Okuyucu, Nail, “Mezhebe Karşı İctihad: Şevkânî'nin İctihad Düşüncesi ve Mezheb Eleştirisi”, *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, sayı: 28, 2010/1, s.181

²⁷ Okuyucu, Nail, a.g.m, s.182

²⁸ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

²⁹ Okuyucu, Nail, a.g.m, s.184

Şevkânî'nin ictihad ve taklid dışındaki fikhî görüşleri nasslara bağlılık, zayıf hadisi hüccet kabul etmeme, tevile dair delil olmadıkça nassların zahirine bağlılık, delilleri cem etme imkanı varken tercihe gitmeme, usûl kaidelerini furûya uygulama, ilk eserlerinde icmaya dayanmama fakat sonraki eserlerinde Kitab ve sünnetten delil bulamadığında icmayı delil olarak getirme, celi kıyas (illeti mansus) dışında kıyası hüccet kabul etmeme, örf, ıstıshab, maslahat delillerini kullanma, aksine bir delil olmadıkça hakikî anlama itimat etme, selefî görüşlerine değer verme, hile-i şer'iyelere şiddetle karşı çıkma şeklinde özetlenebilir³⁰.

Hadis: Biyografisinde, daha talebe iken Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Tirmizî ve Sünen-i Ebû Dâvûd'un tamamını; Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn Mâce, Muvatta' ve Nevevî'nin Müslim şerhinin bir kısmını okuduğunu söyleyen³¹ Şevkânî, Yemen Zeydîliği içinde gelişen hadis merkezli ilim anlayışının temsilcilerinden biri olup bu çevrede sünî hadis kaynaklarının benimsenmesi için çalışmıştır³².

Şevkânî, hadisi sahih kabul etmede senedin sağlam olmasını şart koşmakta, metin tenkidinden ziyade senet tenkidini önemsemektedir. Arz hadisi³³ hakkında ehl-i hadis ile aynı görüşte olup Yahya b. Main'in bu hadisin "zındıkların uydurduğu mevzu bir hadis olduğunu" söylediğini ve İmam Şafî ile İbn Abdilberr'in bu hadise yönelik eleştirilerini naklettikten sonra bazı alimlerin arz hadisinin bizzat kendisinin Kur'an'a muhalif olduğuna dair görüşlerine işaret etmektedir³⁴. Halbuki Zeydiyye'ye göre ahad haberin en önemli kabul kriterlerinden biri hadisin "Kur'an'a arz"ıdır³⁵.

³⁰ Bkz. Ayzeri, *el-İhtiyârâtü 'l-ilmiyye*, s.19-25

³¹ Şevkânî, *el-Bedrü 't-tâli*, II, 217

³² Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX (Baskıda)

³³ Arz hadisi: "Bir hadis işittiğinizde onu Kur'an'a arzediniz. Eğer Kur'an'a uygunsa o bendendir. Değilse ben o sözden beriyim."

³⁴ Yavuz, Adil, *a.g.e*, s.312

³⁵ Yücel, Fatih, *Zeydî Usulcülerin Kaynak Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s.99

Tefsir: Şevkânî'nin tefsir ile ilgili görüşleri daha çok *Fethü'l-kadîr* isimli tefsirinde kendini göstermektedir.

Mutezilî kaynaklardan beslenen Zeydî tefsirine karşılık Şevkânî, Sünnî tefsir kaynaklarından da yararlanmış, “Ayetlerin yorumu sırasında Mu'tezilî eserlere başvurmakla birlikte i'tizâlî fikirlere prensipte katılmadığı için genellikle karşı deliller ortaya koyarak bu fikirleri çürütmeye çalışmıştır. Nitekim Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ı özellikle dil ve edebî incelikler yönünden onun başta gelen kaynakları arasında yer aldığı halde ihtiva ettiği i'tizâlî yorumlardan dolayı en çok tenkide uğrayan tefsir olmuştur.”³⁶ *Fethu'l-kadîr*'de belirttiğine göre tefsirinde hem rivayet hem dirayet metotlarını kullanmıştır.

Yedi sahih kıraate önem vermiş ve ayetleri ona göre şerh etmiş, bunlardan birini de çoğunlukla tercih etmiştir³⁷.

Allah'ın sıfatlarını, Selefin görüşüne muvafık olarak zâhiri üzere tefsir etmiş ve keyfiyetinden nefyetmiştir. Meselâ, istivâ hakkında dört görüş olduğunu naklederek Allah Teâlâ'nın keyfiyetsiz istivâ ettiği şeklindeki Selefin görüşünü tercih etmiştir³⁸.

Emir, nehiy, sakındırma, itlâk, men' ve ibaha hususlarında asıl hükmün başkasıyla değiştirilmesini nesih olarak tanımlamış ve neshin varlığını kabul etmiş, neshin varlığı hususunda Selefin de ittifak ettiğini söylemiştir³⁹.

Kur'an'ın icazının ayet ve sureler arasındaki uyumda aranmasını İslâm'ın esaslarına aykırı görmüştür. Zira böyle bir uyum insanlar tarafından kaleme alınmış metinlerde bile bulunabilir⁴⁰.

İsrailiyyâta çok az yer vermiş ve genellikle de bu tip rivayetleri, eleştirmek için nakletmiş fakat bazı zayıf rivayetleri de kullanmıştır⁴¹.

³⁶ Güngör, Mevlüt, “Fethu'l-Kadîr”, *DİA*, XII, 462

³⁷ el-Gumârî, Muhammed b. Ahmed, *el-İmam eş-Şevkânî müfessiran*, Cidde: Dârü'ş-şurûk, 1401/1981, s.162

³⁸ Gumârî, *a.g.e.*, s.180

³⁹ Gumârî, *a.g.e.*, s.207

⁴⁰ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

Kelam: Şevkânî, kelam ilmini akla dayalı bir disiplin olarak kabul etmemekte ve ehl-i sünnet kelamıyla Mutezilî kökenli Zeydî kelamını saçmalıklar bütünü olarak görmektedir. Ancak yine de itikâdî sahada akıl yürütmeye karşı olmayıp⁴² kelam ilminin belli başlı meseleleri hakkında görüşlerini ortaya koymuştur.

Allah Teâlâ'nın sıfatları ile ilgili nassları zahiri anlam üzere alıp onları tevil etmekten kaçınan Selefin yolunu takip etmekle birlikte bazı fiil ve organlarla ilgili nassları da tevil etmektedir. Meselâ; yed kelimesininin geçtiği ayeti “Rasûlullâh ile yapılan sözleşme, Allah ile yapılan sözleşme gibidir” diyerek tevil etmiştir⁴³.

Halku'l-Kur'ân meselesi hakkında hem ehl-i Hadis'in hem de Mutezile'nin görüşünü reddederek bu meselede tevakkuf etmeyi uygun bulmaktadır⁴⁴.

Namazı kasıtlı olarak terkedenleri kafir olarak nitelemesi ve onların öldürülmesini caiz görmesi⁴⁵ ameli imandan bir cüz olarak kabul ettiğini göstermektedir.

Halifelerin Kureyş'ten olması gerektiği görüşündedir. Raşid halifelerin halife oluş sıraları aynı zamanda onların arasındaki fazilet derecesini de göstermektedir⁴⁶.

Genel olarak akaidde selefi bir yol izleyen Şevkânî, fıkhıta belli bir mezhebe tabi olmadığı gibi akaidde de belli bir mezhebe tam olarak bağlı olmamıştır⁴⁷.

Tasavvuf: Şevkânî, insanların gücünün yeteceği şeylerde onlardan yardım dilemede (istiğase) bir sakınca görmezken günahların bağışlanması gibi sadece Allah'ın kudreti dahilinde olan konularda bunu caiz görmemektedir. Peygamber ile tevessüle mani bir delilin olmadığını söyleyerek salih amel ile tevessül edilebileceği

⁴¹ Gumârî, *a.g.e*, s.279

⁴² Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁴³ Yavuz, Adil, *a.g.e*, s.178

⁴⁴ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁴⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2008, I, 588

⁴⁶ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁴⁷ Yavuz, Adil, *a.g.e*, s.179

gibi alim ile de -onu Allah'a şirk koşmadıkça- tevessül edilebileceği görüşündedir. Kabirdekilerin yüceltilip onlardan bir şey istenmesini ise şirk olarak görmektedir⁴⁸.

Vahdet kavramını üçe ayırarak bunlardan vahdet-i şuhûd ve vahdet-i kusûdun hak, vahdet-i vücûdun ise hem şeriata hem de akla aykırı olduğunu söylemekte⁴⁹ ve İbn Teymiyye gibi vahdet-i vücudu küfür olarak görmektedir⁵⁰.

Kerametın hak olduğunu kabul etmekte⁵¹, zikirin Kur'an ve sünnette teşvik edildiğini söylemekte fakat uzleti benimsememektedir⁵².

III. ŞEVKÂNÎ'NİN ESERLERİ

Kaynaklarda Şevkânî'nin üç yüz kadar telifi olduğu zikredilmektedir. Onun İslam dünyasında en çok tanınan eserlerini şu şekilde sırlamak mümkündür⁵³:

A. FIKHA DAİR ESERLERİ

1. Fıkıh Usûlü Eserleri

- a. *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl*: Kitab, sünnet, icmâ', emir-nehîy, kıyas, ictihad-taklid ve tercih olmak üzere yedi bölüm ve bir sonuçtan oluşan eser 4 Muharrem 1231 (6 Aralık 1815) tarihinde tamamlanmıştır. Sıddık Hasen Han *İrşâdü'l-fuhûl*'ü *Husûlü'l-me'mûl min ilmi'i-usûl* isimli eseriyle ihtisar etmiştir⁵⁴.

⁴⁸ Yavuz, Adil, a.g.e, s.182

⁴⁹ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁵⁰ Yavuz, Adil, a.g.e, s.181

⁵¹ Yavuz, Adil, a.g.e, s.184

⁵² Yavuz, Adil, a.g.e, s.186

⁵³ Tüm eserleri için bkz.: Okuyucu, Nail, *Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheplere Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s.140-165

⁵⁴ Yaşaroğlu, Kâmil, "İrşâdü'l-fuhûl", *DİA*, XXII, 458

- b. *el-Kavlü 'l-müfid fi edilleti 'l-ictihâd ve 't-taklîd*: İctihad ve taklid hakkında telif edilen eserde taklidin haramlığı, icithad kapısının hiçbir zaman kapanmadığı, taklidin haramlığına karşılık doğru tavrın delile ittiba etmek olduğu, mezheplere bağlanmamak gerektiği gibi konular işlenmektedir⁵⁵.
- c. *Edebü 't-taleb ve münteha 'l-ereb*: 1216 yılında telif edilen eser icthad, taklid gibi konuları içermekte olup ilim talebelerine nahiv, mantık, sarf, belagat, münazara, fıkıh, usûlü'l-fikh, tefsir, usûlü'd-dîn, hadis, cerh-tadil, tarih gibi alanlarda kapsamlı bir müfredat sunmaktadır.

2. Furû' Eserleri

- a. *es-Seylü 'l-cerrâri 'l-mütedeffik alâ hadâiki 'l-Ezhâr*⁵⁶
- b. *ed-Düreri 'l-behiyye fi 'l-mesâili 'l-fikhiyye*: 1217 (1802) tarihinde telifi tamamlanan eser furû' fikhın hemen hemen tüm konularını ihtiva etmektedir. Bu eser üzerine Şevkânî *ed-Derâri 'l-muziyye şerhu ed-Düreri 'l-behiyye*, oğlu Ahmed b. Muhammed eş-Şevkânî *es-Sümûtu 'z-zehebiyyetü 'l-hâviye li 'd-Düreri 'l-behiyye*, Sıddık Hasen Han *er-Ravdatü 'n-nediyye şerhu 'd-Düreri 'l-behiyye* ve Subhi Hasen b. Hallâk, *el-Edilletü 'r-râsine li 'metni 'd-Düreri 'l-behiyye* adlarıyla şerhler kaleme almıştır⁵⁷.
- c. *İrşâdü 's-sâil ilâ delâili 'l-mesâil*: Risalede Şevkânî'ye sorulan 11 soru ve bunların cevabı yer almakta olup h. 1217 yılında telif edilmiştir⁵⁸.
- d. *el-Fethu 'r-rabbânî min fetâvâ 'l-İmâm eş-Şevkânî*: Şevkânî'nin dil, fıkıh, tefsir, hadis gibi birçok ilim dalına ait yazmış olduğu risalelerini biraraya getirdiği bir külliyat mahiyetindedir.

B. DİĞER İLİMLERE AİT ESERLERİ

⁵⁵ Okuyucu, Nail, a.g.e.s. 69

⁵⁶ Eser, aşağıda geniş olarak tanıtılacaktır.

⁵⁷ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁵⁸ Yavuz, Adil, "Şevkânî'nin Fıkıhçılığı", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2004, sayı: 3, s.276

1. Hadis Alanındaki Eserleri

- a. *Neylü'l-evtâr şerhu münteka'l-ahbâr*: Mecdüddin ibn Teymiyye'nin *el-Müntekâ'l-ahbâr* adlı ahkam hadislerini ihtiva eden eserinin şerhidir. Hocaları Abdulkâdir b. Ahmed ve Hasan b. İsmail'in teşvikiyle kitabı şerh etmeye başlayan Şevkânî⁵⁹ h. 1207–1211 arasında telifini tamamlamıştır. Eser üzerine İbrahim İbrahim Hilal *Nüzûlü men ittekâ bi'keşfi ahvâli'l-Müntekâ*, Halil Abdurrahman Akk *Muhtasarı Neyli'l-evtâr*; Faysal b. Abdülaziz Mübarek *Bustânu'l-ahbâr* adlarıyla ihtisarlar kaleme almıştır⁶⁰.
- b. *Veblu'l ğamâm alâ şifâ'il-evâm*: es-Seyyid el-Hüseyin b. Bedrüddin'e ait olan *Şifâü'l-evâm fi ehâdîsi'l-ahkâm li't-temyîz beyne'l-halâl ve'l-harâm* isimli ahkam hadisleri şerhi kitabına yazılmış haşiyedir⁶¹.
- c. *el-Fevâidü'l-mecmûa fi'l-ehâdîsi'l-mevdûa*: Mevzu hadis sahasında daha önce kaleme alınan eserlerin muhtevasını bir araya getirmek amacıyla 1248'de kaleme alınmıştır⁶².
- d. *Katrü'l-veli alâ hadîsi'l-veli*: “Kim benim bir velime düşmanlık ederse ona harp ilan ederim”⁶³ hadisinin şerhi mahiyetinde kaleme alınmıştır⁶⁴.

2. Tefsir Alanındaki Eserleri

- a. *Fethu'l-kadîr el-câmiu beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min ilmi't-tefsîr*: 1223-1229 (1808-1814) tarihlerinde telif edilmiş olan eserde ayetler rivayet ve dirayet metodları birlikte kullanılarak tefsir edilmiştir⁶⁵.

⁵⁹ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli*, II, 219

⁶⁰ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁶¹ Okuyucu, Nail, a.g.e, s.153

⁶² Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁶³ Buhârî, *Rikâk*, 38

⁶⁴ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁶⁵ Bkz. Güngör, Mevlüt, “Fethu'l-Kadîr”, *DİA*, XII, 462

3. Kelam Alanındaki Eserleri

- a. *ed-Dürrü'n-nadîd fî ihlâsı kelîmeti't-tevhîd*: “Kadı Muhammed b. Ahmed Meşham’ın peygamberler, veliler ve büyük insanlarla tevessülün hükmünü sorması üzerine 1214 yılında kaleme alınmıştır.”⁶⁶
- b. *İrşadü'l-gabî ilâ mezhebi Ehli'l-beyt fî sahbi'n-nebi*: h. 1208 yılında telif edilen eserde, ehl-i beyt alimlerinin de sahabeye küfredilip dil uzatılmasına karşı çıktığı ortaya konmuştur. Kitap San’a’daki bazı Şîî toplulukların eline geçince büyük tepki oluşmuş ve yirmiden fazla reddiye yazılmıştır⁶⁷.
- c. *et-Tuhaf fî mezâhibi's-selef*: Allah’ın zat ve sıfatları hakkında en isabetli görüşün selefte ait olduğunu isbata çalışan eser h. 1228 yılında telif edilmiştir⁶⁸.

4. Tarih Alanındaki Eserleri

- a. *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsin men ba'de'l-karni's-sâbi'*: Telifi 2 Zilhicce 1213 (7 Mayıs 1799) tarihinde tamamlan eserde VII. (XIII.) yüzyılın başından itibaren Şevkânî’nin yaşadığı döneme kadarki çoğunluğu müctehid olan alimlerin biyografisine yer verilmiştir. 598 biyografi ihtiva eden eser şahıs isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır⁶⁹.

⁶⁶ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁶⁷ Yavuz, Adil, *Muhammed b. Ali Şevkani, Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Hadisciliği*, s.245

⁶⁸ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁶⁹ Kallek, Cengiz, “el-Bedrü't-tâli’”, *DİA*, V, 335

İKİNCİ BÖLÜM

KİTÂBU'L-EZHÂR VE ŞERHİ ES- SEYLÛ'L-CERRÂR ADLI ESERLERİN TANITIMI

I. KİTÂBU'L-EZHÂR

A. KİTÂBU'L-EZHÂR'IN MÜELLİFİ

el-İmâm el-Mehdî-lidînillah lakaplı Ahmed b. Yahya el-Murtazâ'nın nesebi Hz. Hasan yoluyla Hz. Ali'ye dayanmaktadır. 764/1363 yılının Recep ayında Zimâr'da doğmuştur. Küçük yaşta iken babasının vefat etmesi üzerine bakımını ablası, abisi ve dayısı üstlenmiştir⁷⁰.

Hâdevî geleneğine göre yetiştirilerek yedi yaşına kadar Kur'an, Arapça, nahiv, sarf, meânî ve beyan ilimlerini öğrenmiş⁷¹, daha sonra kardeşi Hâdî b. Yahya, Kadı Yahya b. Muhammed el-Mizhacî, Kadı Ali b. Abdullah b. Ebi'l-Hayr, Ali b. Salih gibi alimlerden kelam, fıkıh ve diğer ilimlere dair çeşitli eserler okumuştur⁷². Yetiştirdiği öğrenciler arasında İmam Mutahhar b. Muhammed, Yahya b. Ahmed b. Merğam, Ali en-Necrî, Zeyd ez-Zimârî, Yahya b. Ahmed b. Muzaffer gibi isimler yer almaktadır⁷³.

793/1391 yılında dönemin İmamı Salâhuddîn Muhammed b. Ali Nâsır-lidînillâh vefat edince aynı yılın Şevval ayında San'a'daki Zeydî alimlerce el-Mehdî-lidînillah ünvanıyla imam seçilmiştir⁷⁴. Bir sene kadar imamette kalmış fakat daha sonra, imametini ilan eden Salâhuddîn'in oğlu Ali ile giriştiği mücadelede yenilgiye uğramış ve San'a'da hapsedilmiştir (794/1392)⁷⁵. Yedi yıl süren hapis hayatı boyunca tedaris ve telifle uğraşmış, *el-Ezhâr fî fıkhi'l-eimmeti'l-ethâr* ve onun şerhi olan *el-Ğaysü'l-midrâr* adlı eserlerini kaleme almıştır⁷⁶. Taraftarlarının yardımıyla hapisten kurtulan İbnü'l-Murtazâ bir süre imamet iddiasını erteledikten sonra daha önce imametini ilan etmiş olan ve kendisine birlikte hareket etmeyi teklif eden Hâdî-ilelhak Ali b. Müeyyed ile San'a'ya gitmiş, halkın kendisine yardım etmekten çekindiğini görünce de imamet davasından tamamen vazgeçerek el-Mehdî-lidînillah ünvanını

⁷⁰ Vecih, Abdüsselam b. Abbas, *A'lâmü'l-müellifin ez-Zeydiyye*, Amman: Müessesetü'l-İmam Zeyd b. Ali es-Sekafiyye, 1999, s.206

⁷¹ İbrahim b. Kâsım, *Tabakâtü'z-Zeydiyyeti'l-kübrâ*, Amman : Müessesetü'l-İmam Zeyd b. Ali es-Sekafiyye, 2001, I, 226

⁷² Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 122

⁷³ İbrahim b. Kâsım, *Tabakâtü'z-Zeydiyyeti'l-kübrâ*, I, 229

⁷⁴ Öz, Mustafa, "İbnü'l-Murtazâ", *DİA*, XXI, 141

⁷⁵ İbrahim b. Kâsım, *Tabakâtü'z-Zeydiyyeti'l-kübrâ*, I, 229-230

⁷⁶ Vecih, *A'lâmü'l-müellifin ez-Zeydiyye*, s.206

bırakmıştır⁷⁷. Siyaseti bıraktıktan sonra Sülâ' şehrinde inzivaya çekilmiş, *el-Bahru'z-zehhâr* adlı eserini de bu sıralarda kaleme almıştır (816/1413). Pek çok yer gezdikten sonra ez-Zafîr şehrine yerleşmiş ve vefatına kadar burada kalmıştır⁷⁸. İbnü'l-Murtazâ, 840/1437 yılının Zilkade ayında veba hastalığından dolayı ez-Zafîr'de vefat etmiş ve şehrin Mezver kabristanına defn olunmuştur⁷⁹.

İbnü'l-Murtazâ'nın Diğer Eserleri: Ahmed b. Yahya çeşitli alanlarda pek çok eser telif etmiştir⁸⁰:

Usûlü'd-din;

- 1- *Nüketü'l-ferâid fî ma'rifeti'l-mülki'l vâhid,*
- 2- *ed-Dürerü'l-ferâid: Nüketü'l-ferâid'in şerhidir.*
- 3- *el-Kalâid fî tashîhi'l-akaid*
- 4- *el-Milel ve'n-nihal*
- 5- *Riyâdatü'l-efhâm fî latîfi'l-keâm*
- 6- *Dâmiğu'l-evhâm: Riyâdatü'l-efhâm'in şerhidir.*

Usûlü'l-fıkh;

- 1- *Kitâbu'l-fusûl fî meânî cevheretü'l-usûl*
- 2- *Mi'yâru'l-ukûl*
- 3- *Minhâcu'l-vusûl: Mi'yâru'l-ukûl'ün şerhidir.*

Furû' Fıkh;

- 1- *el-Ezhâr*
- 2- *el-Ğaysu'l-midrâr: el-Ezhâr'in şerhidir.*
- 3- *el-Bahru'z-zehhâr*

⁷⁷ Öz, Mustafa, "İbnü'l-Murtazâ", *DİA*, XXI, 141

⁷⁸ Vecih, *A'lâmü'l-müellifin ez-Zeydîyye*, s.206

⁷⁹ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, I, 126

⁸⁰ Geniş bilgi için bkz.: Vecih, *A'lâmü'l-müellifine'z-Zeydîyye*, s.207-213

Arap Dili ve Edebiyatı;

- 1- *el-Kevkebü 'z-zâhir*
- 2- *eş-Şâfiye şerhu Kâfiye*
- 3- *el-Mükellel fî meâni'l-mufassal*
- 4- *Tâcu edebü 'l-ulûm fî kânûni kelâmi 'l-Arab*

Hadis;

- 1- *el-Envâr fî 'l-âsâri 'n-nâssa alâ mesâili 'l-ezhâr*

Tarih;

- 1- *el-Cevâhir ve 'd-dürer fî sîreti Seyyidi 'l-beşer*
- 2- *Yevâkîtu 's-siyer: el-Cevâhir ve 'd-dürer'in şerhidir.*

Mantık;

- 1- *el-Kıstâsu 'l-müstakîm*

Ferâiz;

- 1- *el-Fâid mine 'l-ferâiz*

B. KİTÂBU'L-EZHÂR'IN MUHTEVASI VE KARAKTERİSTİKLERİ

Eserin tam adı, *el-Ezhâr fî fikhi 'l-eimmeti 'l-ethâr* olup telifi şu şekilde gerçekleşmiştir: Ahmed b. Yahya hapse girdiğinde (794-801/1392-1399), furû' fıkıh sahasındaki kazanımlarını kaybetmekten korkarak bir eser telif etmek istemiştir. Hapiste kendisinin herhangi bir şey kaleme alması yasaklandığından dolayı arkadaşı Seyyid Ali b. Hâdî'ye tek tek meseleleri aktarmış, o da her bir meseleyi kireçle duvara yazıp

ezberledikten sonra imha etmiştir. Kitabın bu şekilde tamamlanması iki sene sürmüş, kalem ve kağıt kullanmalarına izin verilince de hafızadan sayfalara nakledilmiştir⁸¹.

Mukaddime, ibâdât ve muamelât olmak üzere üç ana bölümden oluşan eserin Mukaddime bölümünde; ictihad ve taklit konusu ele alınmış, müctehit olmayanların herhangi bir müctehidi taklit etmelerinin caiz olduğu, her müctehidin ictihadında isabetli olduğu, ictihad hususunda yaşayan bir fakihin vefat etmiş fakihlere nispetle taklid edilmeye daha layık olduğu, ehl-i beytin diğerlerinden üstün olduğu, belli bir müctehidi taklit etmenin evla olduğu fakat vacip olmadığı gibi görüşler serd edilmiştir⁸². İbâdât bölümünde; Zeydî mezhebinin Şîî yönünü gösterecek şekilde zekat ve humus birbirinden ayrı başlıklar halinde işlenmiştir. Muamelât bölümünde ise; klasik Hanefî furû fıkıh kitaplarının sistematiğinden⁸³ farklı olarak kerâhiyye ve ferâiz başlıkların yer almadığı dikkati çekmektedir.

Eserin tertibi “kitap – bab - fasıl” şeklindedir ve eserde toplam -yukarıda zikredildiği sırayla- yirmi dokuz kitap bulunmaktadır. İbn Miftâh’tan nakledildiğinde göre eser, yüz yirmi dokuz bin mesele ihtiva etmektedir⁸⁴.

C. KİTÂBU’L-EZHÂR’IN HÂDEVİLİK TARİHİNDEKİ ÖNEMİ

Zeydîliğin, Hâdi-ilelhak Yahya b. Hüseyin (v. 298/911) tarafından Yemen’e girmesiyle birlikte Yemen’deki hakim fıkıh mezhebi İmam Yahya’ya nispetle Hâdevîlik olmuştur. Baba tarafından soyu, Hâdevîliğin kurucusu olarak kabul edilen İmam Yahya’ya dayanan⁸⁵ İbnü’l-Murtazâ Zeydiyye alimlerince “Hâdevî fikhının en büyük

⁸¹ Seyyid Ahmed Hüseyini, *Müellefâtü’z-Zeydiyye*, Kum: Mektebetü Ayetullah el-Uzma el-Mar’âşi en-Necefi, h.1413, I, 112

⁸² Bkz. Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 89-129

⁸³ *el-Mebsût, Bedâiu’s-sanâi’ ve İhtiyâr* gibi klasik Hanefî furû fıkıh kitaplarının sistematiği hakkında geniş bilgi için bkz. Aybakan, Bilal, “Furû’ Fıkıh Sistematiği Üzerine”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006/2, sayı:31, s.21-23

⁸⁴ Seyyid Ahmed Hüseyini, *Müellefâtü’z-Zeydiyye*, I, 112

⁸⁵ Öz, Mustafa, “İbnü’l-Murtazâ”, *DİA*, XXI, 141

imamı” olarak anılmış, kelim ve fıkıh ilimlerinde mezhebin en önemli müelliflerinden biri kabul edilmiştir⁸⁶.

el-Ezhâr’ın bir muhtasar oluşu, ifadelerinin veciz oluşu ezberlenmesini kolaylaştırmış fakat diğer taraftan da şerh edilmesine olan ihtiyacı artırmıştır⁸⁷. Eserin, daha müellifi hayatta iken şerh edilmeye başlanması, kazanacağı önemin ilk habercisi olmuştur. Sonraları eser üzerine pek çok şerh, talik yazılmış ve *el-Ezhâr furû*’ fıkıh alanında müracat edilen en önemli kaynak haline gelmiştir.

Hâdevî gelenekle yetişen alimler medreselerde mutlaka bu eseri okumuş ve ezberlemişlerdir. Nitekim Şevkânî de biyografisinde bu muhtasarı ezberlediğinden bahsetmektedir⁸⁸.

D. KİTÂBU’L-EZHÂR ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

el-Ezhâr üzerine şerh, haşiye, ta’lik, nazm gibi çeşitli çalışmalar yapılmış olup şerhlerinin sayısının elliyi aştığı kaydedilmektedir. Bu şerh çalışmalarının en önemlileri şunlardır⁸⁹:

- 1- *el-Ğaysu’l-midrâru’l-müfettih li-kemâimi’l-Ezhâr*: *el-Ezhâr*’ın ilk şârihi yine müellifin kendisidir. Bu eseri de hapis yıllarında telif etmeye başlamıştır.
- 2- *el-Bahru’z-zehhâr*: İbnü’l-Murtazâ’nın inzivaya çekildiği dönemde telif ettiği bu eserin *el-Ezhâr*’ın şerhi olup olmadığı hususunda farklı görüşler serd edilmekle beraber çoğunluğa göre eser, *el-Ezhâr*’ın şerhidir⁹⁰. Salih b. Mehdi el-Makbelî bu esere *el-Menâr* adlı bir haşiye yazmıştır⁹¹.
- 3- *el-Envâr alâ kitâbi’l-Ezhâr*: Müellifin ablası Dehmâ’ bint Yahya (v.837/1434) tarafından telif edilmiştir.

⁸⁶ Öz, Mustafa, “İbnü’l-Murtazâ”, *DİA*, XXI, 142

⁸⁷ Amrî, *el-İmamü’ş-Şevkânî râidu asrihi*, s.266

⁸⁸ Şevkânî, *el-Bedru’t-tâli*, II, 215

⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Abdullah Muhammed Habeşi, *Câmiü’ş-şürûh ve’l-havâşî*, Ebû Zabî: el-Mecmaü’s-Sekafi, 2004, I, 156-160

⁹⁰ Amrî, *el-İmamü’ş-Şevkânî râidu asrihi*, s.266

⁹¹ Yavuz, Adil, “Şevkânî’nin Fıkıhçılığı”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2004, sayı: 3, s.279

- 4- *el-Münteza 'u'l-muhtâr mine'l-ğaysi'l-midrâr*: Abdullah b. Ebi'l-Kâsım b. Miiftâh (v. 877/1472) tarafından telif edilmiş olup *el-Ezhâr*'ın en önemli şerhlerinden biridir.
- 5- *el-Kadru'l-muhtâr min nefhati'l-Ezhâr*: İbrahim b. Yahya b. Muhammed b. Salih es-Suhûlî (v.1060/1650) tarafından telif edilmiştir.
- 6- *Dav'u'n-nehâri'l-meşrik alâ safahâti'l-Ezhâr*: Hasan b. Ahmed el-Celâl (v. 1084/1673) tarafından yazılmıştır. Şevkânî de eserinde sıkça bu şerhe atıflarda bulunmaktadır.
- 7- *Minhatu'l-ğaffâr alâ dav'i'n-nehâr*: Muhammed b. İsmail el-Emîr es-San'ânî (v.1182/1768) tarafından telif edilmiş olup el-Celâl'in eserinin haşiyesidir. İbnü'l-Emîr, sünnî kaynak anlayışını benimsemi ve ictihada önem verme açısından Şevkânî'nin seleflerinden olması hasebiyle önemli bir isimdir. Şevkânî de eserlerinde bu şerhe atıflarda bulunmaktadır.
- 8- *es-Seylü'l-cerrâru'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-ezhâr*: Eser aşağıda ayrıntılı bir şekilde tanıtılacaktır.
- 9- *el-Ğutamtamü'z-zehhâru'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-ezhâr li yutahhirahû min ricisi's-Seyli'l-Cerrâr*: Muhammed b. Salih Herîve es-Simâvî (v.1241/1826)'nin *el-Ezhâr Şerhi*'ne yaptığı haşiyedir. Eser aynı zamanda *es-Seylü'l-cerrâr*'a reddiye olarak yazılmıştır.

II. ES-SEYLÜ'L-CERRÂR

A. ES-SEYLÜ'L-CERRÂR'IN TELİF TARİHİ VE AMACI

Şevkânî *es-Seylü'l-cerrârü'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-Ezhâr* olarak isimlendirdiği kitabını h. 1235 yılında tamamlamıştır⁹². Eser, *el-Ezhâr*'ın şerhi niteliğinde bulunmakla beraber metnin anlaşılmasına yardımcı olmaktan çok Hâdevî mezhebine yönelttiği tenkitleriyle dikkat çekmektedir. Nitekim Şevkânî *es-Seylü'l-cerrâr*'ın mukkadimesinde eseri telif ediş amacını şöyle belirtmektedir:

⁹² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 809

“*el-Muhtasaru’l-Ezhâr*’ın bu beldedeki ve bu devirdeki ilim ehlinin eğitimindeki başlıca kitaplardan olması, ibadet ve muamelatlarındaki en önemli dayanakları konumunda bulunması ve içindeki meselelerin çoğunun da ulema ve müctehidler nezdinde ihtilafa medar olması sebebiyle; öncelikle bu kitap ile onlar arasında, sonra da bizzat onların kendi aralarındaki ihtilafli konularda hakem olmayı arzuladım. Ehl-i tercih olan ve doğru ile yanlış ayırabilecek konumda bulunan kimse zaten benim yorumlarımla kıymetini anlayacak ve onu kendisine mercî edinecektir. Bu konumda bulunmayan ve bu meydana at sürmeyip bu dereceye ulaşmayan kimseye gelince o ‘ey güvercin senin olmayan bu yuvayı bırak git’ sözünü çoktan hak etmiştir.”⁹³

el-Ezhâr’ın içeriğine paralel; mukaddime, ibâdât ve muamelât olmak üzere üç ana bölümden oluşan eser ferâiz hariç tüm furû’ fıkıh konularını içermektedir. Eser, *el-Ezhâr*’ın tasnifine uygun olarak kaleme alınmış olup “kitab-bab-fasıl” şeklinde sistematize edilmiştir.

Şevkânî’nin ictheadlarını ihtiva eden ve fıkıh anlayışını ortaya koyan eser, müellifin son hacimli eserlerinden biri olması açısından da önem taşımaktadır. Müellifin telifini 1217’de tamamladığı *ed-Dürerü’l-behiyye fi’l-mesâili’l-fıkhiyye* isimli muhtasar furû’ kitabıyla, bu kitaba yazdığı *ed-Derâri’l-mudiyye şerhu’d-Düreri’l-Behiyye* isimli şerhi bulunmakla⁹⁴ beraber, bu eserlerden sonra yeniden bir furû’ fıkıh kitabı kaleme almasının sebebi bölgedeki hakim mezhebi, delilleri ve hükümleri açısından tenkide tabi tutarak, kendi tecdid anlayışını fıkıhın her bir babında göstermeye çalışmaktır.

Şevkânî; delillerin yeterince açık olması sebebiyle ibadât bölümünü kısa, evvelkilerin fark edemediği ince noktalara temas etmek suretiyle de muamelât bölümünü uzun tuttuğunu belirtmektedir⁹⁵.

B. ES-SEYLÜ’L-CERRÂR’IN KAYNAKLARI

Bu bölüm üç başlık altında incelenecek; tesbit edilebildiği kadarıyla eserin öncelikle hadis, ardından fıkıh, son olarak da bu ikisi dışında kalan kaynaklarından bahsedilecektir. Kaynak ifadesiyle, ismi bir şekilde *es-Seylü’l-cerrâr*’da yer alan kişi ve

⁹³ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 88

⁹⁴ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

⁹⁵ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 89

eserlerden ziyade, esere yön veren ve görüşlerine değer atfedilip olumlu olumsuz eleştirilere tabi tutulan kişi ve eserler kastedilmektedir.

1. Hadis Kaynakları

Şevkânî *el-Ezhâr*'ı şerh ederken aslında ele aldığı tüm konularda kendi ichtihadlarını ortaya koymaktadır. İctihadlarında ahad hadislere özel bir önem atfettiği için *es-Seylü'l-cerrâr*'ın en temel kaynaklarını hadis kitapları oluşturmaktadır. Müellif, eserinde yer verdiği hadislerin kaynaklarını büyük çoğunlukla sarahaten zikretmektedir.

a. Hadis Kitapları:

- 1) İmam Şafî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris (204/820), *Müsnedü'l-İmam eş-Şafî*
- 2) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd el-Fârisî (204/819), *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*
- 3) Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'anî (211/827), *el-Musannef*
- 4) Herevî, Kâsım b. Sellâm (224/838), *Garîbü'l-hadîs*
- 5) İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim (235/849), *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr*
- 6) Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (241/885), *el-Müsned*
- 7) Abd b. Humeyd, Ebû Muhammed Abd b. Humeyd b. Nasr el-Kissî (249/863), *Müsnedü Abd b. Humeyd*
- 8) Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*
- 9) Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî Müslim b. el-Haccâc (261/875), *Sahîhu Müslim*
- 10) İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvinî (273/887), *Sünenü İbn Mâce*

- 11) Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî (275/889), *Kitâbü's-Sünen*
- 12) Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak b. el-Ezdî es-Sicistânî (275/889), *el-Merâsîl*
- 13) Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî (279/892), *Sünenü't-Tirmizî*
- 14) Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık el-Basrî (292/905), *Müsnedü'l-Bezzâr*
- 15) Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (303/915), *Sünenü'n-Nesâî*
- 16) Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsîlî (307/919), *Müsnedü Ebi Yâ'la*
- 17) İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak b. Huzeyme es-Sülemî (311/924), *Sahîhu İbn Huzeyme*
- 18) Ebû Avâne, Yakub b. İshak b. İbrâhim el-İsferâyînî (316/928), *Müsnedü Ebi Avâne*
- 19) Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selamet el-Ezdî (321/933), *Şerhu Meâni'l-âsâr*
- 20) İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî (354/965), *Sahîhu İbn Hibbân*
- 21) Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb (360/971), *Mu'cemu'l-avsât ve Mu'cemu'l-kebîr*
- 22) İbnü's-Sünnî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshak (364/974), *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*
- 23) Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (385/995), *Sünenü'd-Dârekutnî*
- 24) Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrâhim (388/998), *Meâlimü's-Sünen* (Ebû Dâvûd şerhi)
- 25) Hâkim, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed Hâkim en-Nisâbûrî (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*
- 26) Temmâm er-Râzî, Ebu'l-Kâsım Temmâm b. Muhammed el-Becelî (414/1023), *el-Fevâid*
- 27) Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali (458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ*

- 28) İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubî (463/1071), *et-Temhîd limâ fi 'l-Muvatta' mine 'l-meânî*
- 29) İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali (597/1201), *Kitâbü 'l-mevzûât*
- 30) Münzirî, Zekiyyüddîn Abdulazim (656-1258), *et-Terğîb ve't-terhib mine 'l-Hadîs*
- 31) Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref (676/1277), *el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim*
- 32) Heysemî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (807/1405), *Mecmaü 'z-zevâid ve menbaü 'l-fevâid*
- 33) İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed (852/1449), *Fethü 'l-bâri' bi-şerhi Sahîhi 'l-Buhârî*
- 34) Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505), *el-Câmiu 's-sağîr*
- 35) Ebu'l-Ulâ, Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahim el-Mübârekfûrî (1353/1934), *Tuhfetü 'l-ahvezî bi-şerhi Câmiü 't-Tirmizî*

Hadis kaynaklarına dikkat edildiğinde Şevkânî'nin bütünüyle Sünnî kaynaklardan beslendiği görülmektedir. Özellikle Kütüb-i Sitte, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'i, Hâkim'in *Müstedrek*'i ve İbn Hacer'in *Fethu 'l-bâri*'si eserde en çok başvurulan kaynaklar arasında yer almaktadır. Şevkânî'nin hadis alanındaki Sünnî terminolojiyi de çok büyük ölçüde benimsediği anlaşılmaktadır. Meselâ; Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerini "es-Sahîhayn"⁹⁶; Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünen*'lerini "es-Sünenü'l-erbaa"⁹⁷ ya da "ehlü's-Sünen"⁹⁸ olarak zikretmiş ve bu altısına birden de "el-ümmehâtü's-sitte"⁹⁹ demiştir. Ayrıca Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği hadisleri de kimi zaman "müttefakun aleyh"¹⁰⁰ olarak nitelemiştir.

⁹⁶ Bkz. Şevkânî, *es-Seylü 'l-cerrâr*, I, 395

⁹⁷ Bkz. Şevkânî, *es-Seylü 'l-cerrâr*, I, 498

⁹⁸ Bkz. Şevkânî, *es-Seylü 'l-cerrâr*, I, 431, 594, 767

⁹⁹ Bkz. Şevkânî, *es-Seylü 'l-cerrâr*, I, 389

¹⁰⁰ Bkz. Şevkânî, *es-Seylü 'l-cerrâr*, III, 765

b. Rical Kitapları:

- 1) İbn Maîn, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ma'în (233/848), *Kitâbü't-tarih*
- 2) Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî (279/892), *el-İlel*
- 3) Ukaylî, Ebû Cafer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammâd (322/934), *ed-Duafâü'l-kebir*
- 4) İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris (327/938), *el-Cerh ve't-ta'dil ve İlelü'l-hadîs*
- 5) İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî (354/965), *Kitâbü's-sikât*
- 6) İbn Adi, Ebû Ahmed Abdullah b. Adi el-Cürcanî (365/976) , *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*
- 7) Darekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (385/995), *ed-Duafâ ve'l-metrukîn*
- 8) İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali (597/1201), *el-İlelü'l-mütenâhiye fî'l-ehâdîsi'l-vahiye*
- 9) Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *el-Muğnî fî'd-duafâ ve Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*
- 10) Ebû Zür'a, Veliyüddin Ahmed b. Abdürrahim İbnü'l-Irakî (826/1823)¹⁰¹
- 11) İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed (852/1449), *Takrîbü't-tehzîb*

Şevkânî hadisin sıhhati için senedi önemsemekte ve dolayısıyla rical kitaplarından yararlanmaktadır. Klasik Zeydî tarihinde metin tenkidine ağırlık verilmiş ve isnat tenkidi üzerinde Sünnî dünyada olduğu gibi müstakil bir ilim geleneği gelişmemişken¹⁰² Şevkânî metin tenkidinden ziyade isnat tenkidini önemsemiş ve bu sebeple de eserinde cerh ve tadile Zeydî literatürüne nisbetle daha fazla yer vermiş, bu konuda ehil gördüğü kimselerin eserlerinden alıntılar yapmıştır.

¹⁰¹ Bu ve bundan sonraki bazı müelliflerin konuyla ilgili birkaç eseri bulunduğu ve Şevkânî de hangi esere atıfta bulunduğu dair ipucu vermediğinden dolayı eserlerinin tesbiti yapılamamıştır.

¹⁰² Geniş bilgi için bkz. Demirci, Kadir, *Zeydiyye'nin Hadis Anlayışı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s.225-226

2. Fıkıh Kaynakları

Şevkânî fıkıh eserlerine genelde ya doğrudan alıntı yaparak ya da alıntı yapmadan sadece görüşlere itiraz ederek atıflarda bulunmaktadır. Kimi müelliflerin görüşlerini kabul ettiğini, kendi hükümlerini destekler mahiyette alıntılar yaparak gösterse de aslında Şevkânî bu hükümlere kendi içtihadıyla ulaşmıştır. *es-Seylü'l-cerrâr*'da kaynaklara atıflar bazen sadece kişi adı, bazen sadece eser adı, bazen de eser ve müellif adı birlikte zikredilmek suretiyle yapılmaktadır.

İctihad ve taklid konusunu ihtiva eden Mukaddime'de yer alan kaynaklar şunlardır:

- 1) Mervezî, İbrahim b. Ahmed b. İshak (340/951), *Şerhu Muhtasarı'l-Müzenî*
- 2) Ebu'l-Huseyn b. Kattân (359/970)
- 3) Şeyh Ebû Hâmid, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-İsferâyînî (406/1016)
- 4) Ebû İshak, İbrahim b. Muhammed (418/1027), *Şerhu't-tertib*
- 5) Kudûrî, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed (428/1037)
- 6) Ebû Mansûr, Abdulkâhir b. Tâhir el-Bağdâdî el-İsferâyînî (429/1037)
- 7) İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd (456/1064), *en-Nübez fî usûli'l-fıkhi'z-zâhirî*
- 8) el-Cüveynî, Ebu'l-Meâlî İmâmü'l-Harameyn Rükneddin Abdülmelik (478/1085), *eş-Şâmil fî usûli'dîn*
- 9) İbnü's-Sem'ânî, Mansûr b. Muhammed (479/1096)
- 10) el-Kaffâl eş-Şâşî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed (507/1114)
- 11) er-Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin (606/1209), *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fikh*
- 12) el-Âmidî, Ali b. Ebi Ali b. Muhammed (631/1233), *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*
- 13) İbnü'l-Hâcib, Ebû Amr Cemaleddin Osman b. Ömer b. Ebî Bekr (646/1249), *Münteha'l-vüsûl ve'l-emel fî ilmeyi'l-usûl ve'l-cedel*
- 14) İbnü'l-Münîr, Ahmed b. Muhammed b. Mansûr (683/1284)

- 15) Karâfî, Ebu'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. İdris b. Abdürrahîm (684/1285), *Envârü'l-burûk fî envâi'l-furûk*
- 16) İbn Dakîku'l-îd, Muhammed b. Ali b. Vehb (702/1302)
- 17) es-Safiyü'l-hindî, Muhammed b. Abdirrahim b. Muhammed (715/1315), *Nihâyetü'l-vusûl fî dirâyeti'l-usûl*
- 18) Zerkeşî, Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahadır (794/1392), *Bahrü'l-muhît fî usûli'l-fikh*
- 19) İbn Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdülhamîd (861/1457), *et-Tahrîr fî usûli'l-fikh*
- 20) el-Celâl, Hasan b. Ahmed (1084/1673), *Dav'u'n-nehâri'l-meşrik alâ safahâti'l-ezhâr*
- 21) Emîr San'ânî, Muhammed b. İsmail (1182/1768), *Minhatu'l-ğaffâr alâ dav'i'n-nehâr*

İbadât ve muamelât bölümünde yer alan eserler ise mezheplere göre tasnif edilecektir:

Şâfî Eserler:

- 1) İmam Şâfî, *el-Ümm*
- 2) İbnü'l-Münzir en-Nisâbü'rî, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhim (309/921), *Kitâbu'l-icmâ'*
- 3) Ebu'l-Huseyn b. Kattân (359/970)
- 4) Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (450/1058)
- 5) er-Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin (606/1209), *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fikh*
- 6) Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref (676/1277), *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*
- 7) İbn Dakîku'l-îd, Muhammed b. Ali b. Vehb (702/1302)
- 8) İbnü'l-Mülakkin, Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali b. Ahmed (804/1401), *el-Bedrü'l-münîr fî tahrîci'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkıa fî ş-Şerhi'l-kebîr ve*

Hulâsatü'l-bedri'l-münîr fî tahrîci'l-ehâdis ve'l-âsârü'l-vâkıa fî's-şerhi'l-kebîr li-imam Ebî Kâsım er-Râfi

- 9) İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed (852/1449), *Telhisü'l-habîr fî tahrîc-i ehâdisi'r-Râfiyyi'l-kebîr ve Bulûğu'l-merâm*

Hanbelî Eserler: Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i Şevkânî'nin istifade ettiği hadis kaynaklarının en önemlileri arasında yer almaktadır. Mezhep imamı dışında yararlandığı eserler ise şunlardır:

- 1) İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (620/1223), *el-Muğnî*
- 2) İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim (728/1328), *el-Müntekâ fî'l-ahkâmi's-şer'iyye min kelâmi hayri'l-berıyye*
- 3) İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed (751/1350), *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*

Hanefî Eserler: *es-Seylü'l-cerrâr*'da Hanefî kaynaklara pek fazla rastlanmamakla birlikte kimi bölümlerde Ebû Hanife'nin konu ile ilgili görüşleri zikredilmekte fakat eser adı verilmemektedir.

Mâlikî Eserler: Eserde yer alan Malikî kaynakların başında İmam Mâlik'in *Muvatta*'ı gelmektedir. Fakat kütüb-i tis'anın içinde yer alan diğer eserlere nazaran *Muvatta*' arka planda kalmakta, daha çok İmam Mâlik'in görüşlerini aktarmak için kullanılmakta ve bir hadis kitabından ziyade fıkıh kitabı gibi görülerek muvafık ictehadlarla birlikte muhalif ictehadlar da zikredilmektedir. Bunun dışında Sahnûn'un (240/854) *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*'sına ve İbn Rüşd'ün *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*'ine de atıflarda bulunmaktadır.

Zâhirî Eserler:

- 1) İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd (456/1064), *el-Muhallâ*
- 2) Dâvud ez-Zâhirî

Zeydî Eserler: Eserde sıkça yararlanılan; bazen muvafık, bazen de muhalif olunan *el-Ezhâr* şerhleri bulunmaktadır:

- 1) İbnü'l-Murtazâ, Ahmed b. Yahya (840/1437) , *el-Bahru'z-zehhâr*
- 2) el-Celâl, Hasan b. Ahmed (1084/1673), *Dav'u'n-nehâri'l-meşrik alâ safahâti'l-ezhâr*
- 3) el-Emîr San'ânî, Muhammed b. İsmail (1182/1768), *Minhatu'l-ğaffâr alâ dav'i'n-nehâr*

Fıkıh kaynaklarına dikkat edildiğinde Şevkânî'nin daha çok şâfiî alimlerden yararlandığı ve genellikle onlara paralel görüşler serrettiği görülmektedir. Bilhassa *el-Bedrü't-tâli*'de müctehid olarak nitelediği İbn Hacer¹⁰³ hem hadis hem fıkıh alanında Şevkânî'nin etkilendiği isimlerin başında gelmektedir. Ayrıca bazı kişilerin görüşleri, doğrudan kendilerinden naklediliyormuş gibi görünse de İbn Hacer'den alıntılanmaktadır.

Fıkıh kaynakları hususunda Mecdüddin İbn Teymiyye de özellikle zikredilmesi gereken isimlerdendir. Zira Şevkânî *es-Seylü'l-cerrâr*'da Mecdüddin İbn Teymiyye'nin *Müntekâ*'sına yaptığı şerhine¹⁰⁴ çokça atıflarda bulunmaktadır. Takiyyüddin İbn Teymiyye'den ise bir kez bahsedilmekte, onda da “hafidu musannifi'l-Müntekâ” olarak belirtilmektedir¹⁰⁵.

Ayrıca Şevkânî, eğer konuyla ilgili müstakil kitabı ya da risalesi varsa geniş bilgi için doğrudan oraya yönlendirmektedir. Atıfta bulunduğu eserlerinin başında şunlar gelmektedir:

- 1) *Neylü'l-evtâr şerhu el-Münteka'l-ahbâr*
- 2) *İrşâdü'l-fuhûl*
- 3) *el-Fevâidü'l-mecmua*
- 4) *Fethu'l-kadîr*

¹⁰³ Bkz. Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, I, 87

¹⁰⁴ Şerhin adı *Neylü'l-evtâr* olmakla birlikte şerh, *es-Seylü'l-cerrâr*'da “*şerhu'l-Müntekâ*” diye zikredilmektedir.

¹⁰⁵ Bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 758

5) *el-Kavlü'l-müfid*

6) *Edebü't-taleb*

Bunların dışında meselâ; imamın namaz kıldırırken cemaatten yüksekte bir yerde bulunmasından bahsederken *Tahrîrü'd-delâil fî mâ yecüzü beyne'l-imâmi ve'l-mü'temmi mine'l-irtifâi ve'l-inhifâzi ve'l-bu'di ve'l-hâil* adlı risalesine¹⁰⁶; bid'î talakın geçerli olup olmadığını tartışırken *Risâle fî't-talâki'l-bid'î hel yekau em lâ* adlı risalesine¹⁰⁷ atıfta bulunmaktadır.

3. Diğer Kaynaklar

Şevkânî eserinde İbn Manzûr'un *Lisânu'l-Arab*'ı, Cevherî'nin *Sıhah*'ı, Firuzâbâdî'nin *Kâmusu'l-muhît*'i, Hamevî'nin *Misbâhu'l-münîr*'i gibi lügatlardan da yararlanmaktadır.

İbn Cerîr et-Taberî'nin *Câmiü'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân* ve Kurtubî'nin *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an* adlı eserine de atıflarda bulunmaktadır. Ayrıca mutlak olarak “siyer ve tarih kitapları”¹⁰⁸ ifadesini sıkça zikretmekte olup tesbit edebildiğimiz kadarıyla bu konuda Buhârî'nin *et-Tarîhu'l-kebîr*, İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye* ve İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye* adlı eserlerinden faydalanmıştır. İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı da eserde zikredilen kaynaklar arasındadır.

Şevkânî, atıfta bulunduğu bu kaynakların büyük bir çoğunluğunu icazetlerini sıraladığı *İthâfü'l-ekâbir bi'isnâdi'd-defâtir* adlı eserinde zikretmektedir. Bu kitapta, okuduğu ve rivayet için izin aldığı eserler, yazarlarına kadar ulaşan senetlerle sıralanmaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 545

¹⁰⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 372

¹⁰⁸ Bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 702,703

¹⁰⁹ Bkz. Şevkânî, *İthâfü'l-ekâbir bi'isnâdi'd-defâtir*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1999

C. ES-SEYLÜ'L-CERRÂR'IN KARAKTERİSTİKLERİ

1. Hâdevîlik'e Reddiye

Şevkânî ilme başladığı ilk yıllarda *el-Ezhâr*'ı ezberlemiş, babasından, hocaları Abdurrahman b. Kâsım, Ahmed b. Âmir ve Ahmed b. Muhammed'den *el-Ezhâr* şerhini okumuştur¹¹⁰. Sonraları ise dönemin önemli alimlerinden olan hocası Abdulkadir b. Ahmed el-Kevkebânî'den yine *el-Ezhâr* müellifinin kendisine ait *el-Bahru'z-zehhâr*'ı ve Hasan b. Ahmed el-Celâl'in *Dav'u'n-nehâr*'ını okumuştur¹¹¹. Şevkânî'nin *el-Ezhâr*'la irtibatı sadece bu eseri okumuş olmasıyla sınırlı değildir. Zira Zeydî toplumunun bir üyesi olarak bu eser tarafından şekillendirilmiş bir toplum içinde yaşamaktaydı. Üstelik kadilkudat olarak, bu eseri delil kaynağı kabul eden kaza ve fetva faaliyetlerinin de başıydı.

Şevkânî, *el-Ezhâr*'ı şerh ederken aynı zamanda toplum tarafından kabul görmüş bu temel metin üzerinden Hâdevî fihhına yönelik eleştirilerini de ortaya koymaktadır. Hatta *es-Seylü'l-cerrâr*'ın temel amacının Hâdevîliğe reddiye olarak yazıldığını söylemek bile mümkündür. Fakat *el-Ezhâr*'ın sadece Hâdevî fihhını değil aynı zamanda Zeydî toplumunu, Zeydî ulemasını, Zeydî kazasını ve fetvasını, Zeydî örfünü, Zeydî kaynak ve delil anlayışını da temsil ettiği göz önünde bulundurulursa bu esere yazılan reddiyenin bu sayılanlara da bir ölçüde reddiye olduğu düşünülebilir.

Şevkânî, Hâdevî fihhını, hükümleri ve delilleri açısından tenkit etmektedir. Muhtasar bir metin olan *el-Ezhâr*'da esas itibariyle hükümlerin delillerine yönelik bilgiler bulunmasa da, Hâdevî kaza ve fetva faaliyetlerinin başı olarak *es-Seylü'l-cerrâr* müellifi bu delilleri kendi birikimine dayalı olarak zikretmektedir.

Verilecek örnekler Hâdevî mezhebini karakterize eden başlıca meseleler hakkında olacaktır. Zira Hâdevî fihhının büyük çoğunluğuna itiraz eden Şevkânî'nin tüm eleştirilerini burada saymamız mümkün değildir.

¹¹⁰ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 215

¹¹¹ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 217

Ezan'da “Hayye alâ hayri'l-amel” İfadesi: Hâdevîler, ezana “hayye alâ hayri'l-amel” lafzının eklenmesi gerektiğini kabul etmektedir. Fakat Şevkânî bu görüşü reddetmekte ve hükmünü şöyle delillendirmektedir:

“Taberânî ve Beyhakî'den nakledildiğine göre Bilâl (ra) sabah ezanı için “hayye alâ hayri'l-amel” lafzını ezana eklemekteydi ancak Rasûlullâh (sa) onun yerine “es-salâtu hayrun mine'n-nevm” demesini emretmiş ve böylelikle Bilal de “hayye alâ hayri'l-amel” demeyi terk etmiştir.”¹¹²

Kufe Mescidinin Fazileti: *el-Ezhâr* müellifine göre; Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ'dan sonra en faziletli mescid, Kûfe Mescidi'dir¹¹³. Şevkânî bu görüşü de kabul etmemekte, bu hususta hiçbir delilin gelmediğini ve hatta Hz. Peygamber zamanında Kûfe Mescidi'nin dahi bulunmadığını, illâ ki bu üç mescid dışında bir mescide fazilet atfedilecekse bu atfın Hz. Peygamber'in içinde namaz kıldığı Kuba Mescidi ve Abdulkays Mescidi'ne yapılmasının daha evlâ olduğunu söylemektedir¹¹⁴.

Furkan Namazı: Şevkânî, *el-Ezhâr* müellifinin sünnet namazlardan biri olarak nitelediği “Furkan namazının”¹¹⁵ uydurma olduğunu, Hz. Peygamber'den bu konuda tek bir harf bile nakledilmediğini, Hz. Ali'ye isnat edilen nakillerin ise aslının olmadığını söylemektedir¹¹⁶.

¹¹² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 447

¹¹³ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 394

¹¹⁴ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 400

¹¹⁵ Furkan namazı: İlk rekatında Furkan suresi, ikinci rekatında Mü'minûn suresinin ilk 14 ayeti okunarak kılınan bir namazdır. Bu şekilde kılınan namaz sonrasında Allah Teala'nın kuluna 20 haslet vereceğine dair Hz. Ali'den nakiller bulunmaktadır. Fakat İbnü'l-Cevzî bu nakli *el-Mevzûât* adlı eserinde zikretmektedir. Şevkânî de mevzu olduğu görüşündedir. (geniş bilgi için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 659; dipnot 2)

¹¹⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 659

Fasık İmamın Arkasında Kılınan Namaz: Hâdevî fıkıhına göre fasıklık imam olmayı engelleyen bir durumdur. Dolayısıyla fasık imamın arkasında kılınan namaz geçerli değildir. Şevkânî Hâdevîlerin bu görüşüne itiraz etmekte ve fasık kimsenin imam olamayacağına dair “Kitap, sünnet ve sahih kıyas”ta herhangi bir delilin bulunmadığını söylemektedir. Ona göre fasık imamın arkasında kılınan namaz geçerlidir¹¹⁷.

Gayr-i Müslimin Kestiği Hayvan: Hâdevîler hayvan kesimi hususunda Müslüman olmayı şart koşmakta, gayr-i müslimin kestiği hayvanın etinin yenmesini caiz görmemekte ve bu konuda kafir ya da ehl-i Kitab ayırımına gitmemektedirler. Şevkânî ise konuyu ehl-i Kitab’ın ve kafirin kestiği hayvanlar olarak iki başlıkta incelemekte, ehl-i Kitab’ın kestiği hayvanların etinin yenmesinin ayet-i kerimede belirtilmesi¹¹⁸ dolayısıyla helal olduğunu söylemektedir. Kafirin kestiği hayvanları da iki gruba ayırmakta; Allah’ın adı anılarak kesilen hayvanların etinin yenmesinin helal, Allah adına kesilmeyenlerinkinin ise haram olduğunu ifade etmektedir. Bu konudaki delili ise, Maide suresinin 3. ayetidir¹¹⁹. Çünkü Şevkânî’ye göre bu ayetteki hitap sadece Müslümanları değil kafirleri de kapsamaktadır¹²⁰.

İmametın Şartları: Şevkânî’nin bir diğer esaslı eleştirisi de Hâdevîlerin imamet anlayışınadır. Hâdevî fıkıhına göre; “imamet makamı şeran gereklidir. İmam

¹¹⁷ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 522

¹¹⁸ “Bugün size temiz ve iyi şeyler helal kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (yahudi, hıristiyan vb. nin) yiyeceği size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir. Kim (İslami hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır. “ (Mâide 5/5)

¹¹⁹ “Leş, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kismet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kafirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam’ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” (Mâide 5/3)

¹²⁰ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, III, 216, 217

mükellef, erkek, hür, Alevî-Fatımî, selîmü'l-havass ve'l-etrâf¹²¹, müctehid, adil, hakkı yerine teslim etme hususunda gayretli, görüşlerinin çoğunda isabetli ve cesur olmalıdır. İmamete geçmenin yolu davet'tir ve aynı anda iki imamın bulunması caiz değildir.”¹²² Şevkânî bu görüşlerin bir kısmını kabul etmekle birlikte bir kısmına temelli eleştiriler getirmektedir. İmametın gerekli olduğu hususunda *el-Ezhâr* müellifiyle aynı fikirdedir ve bu konudaki tartışmaların lüzumsuz yere uzatılarak ihtilafların farklı mecralara kaydığını düşünmektedir. Zira imametın vücûbu Kitap, sünnet, sahâbî uygulaması ve icma ile sabittir¹²³.

Şevkânî, imamet görevini ifa edecek kimsenin hür, Alevî-Fatımî ve müctehid olması gerektiği hususunda ise Hâdevîlere muhaliftir. Bu konudaki delillerini de şöyle sıralamaktadır: İmamın hür olması gerektiğine dair bir delil gelmemiştir, bilakis Hz. Peygamber “Habeşli bir köle dahi olsa”¹²⁴ imama itaat edilmesini emretmiştir¹²⁵.

İmamın Alevî-Fatımî olması şartına gelince Şevkânî, Hz. Peygamber'in hadisi gereğince “imamların Kureyş'ten olmaları”¹²⁶ gerektiğini söylemektedir. Kureyş'in en hayırlı, en soylu ve en şereflieleri Alevî-Fatımîler olsa dahi bu, diğer Kureyşlilerin imam olamayacağı anlamına gelmemektedir¹²⁷.

Hz. Peygamber “Hilafet benden sonra otuz yıldır, ondan sonrası krallıktır.”¹²⁸ buyurmuştur. Bu hadisteki “hilafet” kelimesi “imamet” manasına gelmektedir fakat burada kastedilen mutlak anlamdaki imamet değil “şer'î imamet”tir ve bu hilafet dört halifeyle birlikte son bulmuştur¹²⁹. Şevkânî, imamların selîmü'l-havass olması gerektiğini kabul etmekte ancak selîmü'l-etrâf olmalarına dair bir delil olmadığını söylemektedir¹³⁰.

¹²¹ Selîmü'l-havass: duyu organları sağlam kişi; selîmü'l-etrâf: beden azaları sağlam kişi

¹²² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 696

¹²³ Deliller için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 696-698

¹²⁴ Buhârî, *Ahkâm*, 4; Müslim, *İmâre*, 36

¹²⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 699

¹²⁶ Ahmed, *Müsned*, 4/185

¹²⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 699

¹²⁸ Tirmizi, *Fiten*, 48; Ebu Davud, *Sünnet*, 8; Ahmed, *Müsned*, 5/220-221

¹²⁹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 700

¹³⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 701

İmamette müctehidlik vasfının aranması Şevkânî'ye göre; salt reye dayalı, delili olmayan bir şarttır. Buradaki tartışma kimin daha faziletli ve daha kemal sahibi olduğu değil, imamda bulunması gereken vasıflarla ilgilidir. Dolayısıyla önemli olan imamın görevlerini eksiksiz bir şekilde yapabilecek seviyede bulunmasıdır¹³¹. İmamda adalet vasfının şart koşulmasına da itiraz eden Şevkânî, küfrünü izhar etmeyen yahut namazı terk etmeyen imama isyan etmenin hadislerle nehy edildiğini söylemektedir¹³².

Şevkânî, imamete geçme yolunun davet olmasına da itiraz etmektedir. Ona göre bu görev üç yolla elde edilebilir: İlk yol, ehlü'l-hal ve'l-akd'in imama biat etmesidir. İkincisi, halifenin kendinden sonrakini yerine tayin etmesidir (istihlâf). Nitekim Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer'i yerine işaret etmiş ve sahâbîler de buna itiraz etmemiştir. Üçüncüsü, Hz. Ömer'in yaptığı gibi bir topluluk belirleyip bu topluluğun, içlerinden birine biat etmelerini istemektir. Hz. Ömer'in bu uygulamasına da sahâbîler itiraz etmemişlerdir¹³³. Buradan Şevkânî'nin son iki şekli sahabe icmaı olarak algıladığı ve sahâbî icmaını delil olarak kullandığı sonucuna varabiliriz.

Aynı anda iki imamın görevde bulunmaması hükmü Şevkânî'ye göre; sahâbî, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn zamanlarında geçerliydi. Sonraları ise İslam'ın iyice yayılması, coğrafyanın genişlemesi ve sınırların birbirinden uzaklaşması her bölgenin kendi imamlarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bunda da bir sakınca yoktur ve halk, bağlı olduğu bölgenin imamına itaat etmek zorundadır¹³⁴.

2. İctihad Vurgusu

İctihadı “şer’î bir hüküm hakkında bir zanna erişmek için olanca gücün sarf edilmesi¹³⁵” olarak tanımlayan Şevkânî, ictihad kapısının hiçbir zaman kapanmadığı ve her devirde müctehidlerin var olageldiği görüşündedir. Hatta ona göre ictihad farz-ı

¹³¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 702

¹³² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 705

¹³³ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 706

¹³⁴ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 706

¹³⁵ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl, İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl*, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2007, s.819

kifayedir¹³⁶. Bu görüşlerini de Rasullullah'ın (sa) “Ümmetimden bir topluluk kıyamet kopana dek hak üzere kalacaklardır”¹³⁷ hadisiyle desteklemektedir¹³⁸.

Şevkânî, İctihadın mukabili bir kavram olan “taklid”i ise “delilsiz olarak başkasının görüşüne uymak”¹³⁹ olarak tanımlamakta ve taklidin haram olduğunu söylemektedir¹⁴⁰. Taklide alternatif olarak da “delile ittiba” kavramını ortaya atmıştır:

Delile ittiba, taklidi caiz gören ulemanın taklidin caizliğinin bir gerekçesi olarak sundukları “avamın nasları anlayamayacakları” iddiasına cevaben, Şevkânî tarafından ileri sürülen bir dinî tutumdur. O, nasları doğrudan anlayamayacak kimselerin bir vasıta ile delillerle amel edebileceğini ve bu vasıta yoluyla yine naslarla amel edileceği için taklidin aradan kaldırılacağını iddia eder. Bu vasıta, cahil kimselerin nasları bilen âlimlere soru sorarak hükümleri öğrenmesi yoludur. Burada sorulan o âlimin kendi re'yi olmayıp Kur'ân ve Sünnet'teki hüküm olacaktır¹⁴¹.

Şevkânî'nin icthad-taklit konusundaki bu tutumu mezheplere bakışını da belirlemiştir. “Ona göre mezheplerin fikhî birikimi Şeriat'tan ayrı bir bütünlüktür. Öyle ki şeriat ve mezheb kavramları bir araya gelemeyecek kadar zıt iki ayrı bütünlüktür.”¹⁴²

Otuz yaşında taklidi terk ederek mutlak olarak icthad ettiğini söyleyen Şevkânî¹⁴³, hayatı boyunca verdiği icthad mücadelesini toplumun en önemli ortak paydası üzerinde göstermeye çalışmıştır. Dolayısıyla onun *es-Seylü'l-cerrâr* adlı eseri sadece Hâdevîliğe bir reddiye olmakla kalmayıp Şevkânî'nin tüm mezheplerden bağımsız olarak ve hatta bazen mezhepleri eleştirerek kendi icthadlarını topladığı bir metin olma özelliğini de taşımaktadır. Burada zikredilecek örnek hükümler daha çok ehl-i sünnet mezheplerinin kendi aralarında ihtilaf ettiği meseleler ile Şevkânî'nin ehl-i sünnetten tamamen ayrıldığı meseleler arasından seçilecektir:

¹³⁶ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.825-6

¹³⁷ Buhârî, *I'tisâm*, 10; Müslim, *İmân* 71

¹³⁸ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.827

¹³⁹ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.860

¹⁴⁰ Şevkânî, *el-Kavlü'l-müfid fi edilleti'l-ictihad ve't-taklid*, thk. Abdurrahman Abdülhalik, Kuveyt: Dârü'l-Kalem, 1980, s.72

¹⁴¹ Okuyucu, Nail, *Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheplere Bakışı*, s.82

¹⁴² Okuyucu, Nail, a.g.e, s.81

¹⁴³ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 224

Mazmaza ve istinşak¹⁴⁴, tertîb¹⁴⁵ abdestin farzlarından; niyet¹⁴⁶ de şartlarındandır.

Herhangi bir azanın kanaması abdesti bozmaz¹⁴⁷.

Vitr namazının muttasilen üç rekat olarak kılınması gerekmemektedir. Vitr namazından murad gece namazının bir, üç, beş yahut yedi rekat şeklinde tek sayılar halinde kılınmasıdır¹⁴⁸.

Sabah namazının vaktin başında kılınması daha faziletlidir¹⁴⁹.

Arap olmayan kişi Arapça öğrenene kadar kendi lisanında namaz kılabilir¹⁵⁰.

Seferde cem, cem-i takdim ve cem-i tehir hakkında hadis olduğundan dolayı vaciptir¹⁵¹.

Kadının erkeğe imameti caiz olmamakla birlikte kadına imameti caizdir¹⁵².

Fatihatsız namaz olmayacağından dolayı namaz cemaatle kılınıyor olsa dahi herkes Fatiha'yı okumalıdır¹⁵³.

Rüku sırasında ve rükudan doğrulurken elleri kaldırmak (raf'u'l-yedeyn) sünnettir¹⁵⁴.

Tilavet secdesi vacip değil sünnettir¹⁵⁵.

Namazı kasıtlı olarak terk eden kafirdir ve öldürülmesi gerekir¹⁵⁶. Dolayısıyla bunun kazası olmaz. Onun dışında unutma, yanılma ya da uyku gibi sebeplerle terk

¹⁴⁴ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 220

¹⁴⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 236

¹⁴⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 218

¹⁴⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 252

¹⁴⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 414

¹⁴⁹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 419

¹⁵⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 477

¹⁵¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 425

¹⁵² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 529

¹⁵³ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 560

¹⁵⁴ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 485

¹⁵⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 583

etmişse hatırladığında kılar ve bu da kaza olmaz, eda olur. Çünkü Hz. Peygamber “Kim bir namaz unutacak olursa hatırlayınca derhal kılsın. Unutulan namazın bundan başka kefareti yoktur.”¹⁵⁷ buyurmaktadır¹⁵⁸.

Seferde kasr azimet değil ruhsattır¹⁵⁹.

Kadının zinetinde zekat yoktur¹⁶⁰.

Kasıtlı olarak orucunu bozan sadece bir gün kaza tutar¹⁶¹.

Oruç, itikafın şartı değildir¹⁶².

Velisiz nikah olmaz¹⁶³.

Mut’a nikahı şer’î bir nikah değildir¹⁶⁴.

Mükrehin ve sarhoşun talakı geçersizdir¹⁶⁵.

Bid’î talak geçerlidir fakat tek talak olarak kabul edilir¹⁶⁶. Yani bir mecliste üç talakla boşayan kişi aslında tek talak hakkını kullanmış olur.

Boşanan kadının iddeti üç hayız dönemidir¹⁶⁷.

Süt bağının oluşabilmesi için beş kez emzirme gereklidir¹⁶⁸.

Bey’ akdinde fuzûlnin tasarrufu geçersizdir¹⁶⁹.

¹⁵⁶ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 594

¹⁵⁷ Buhârî, *Mevakîtu’s-Salât*, 37; Müslim, *Mesâcid*, 314; Tirmizî, *Salât*, 131; Ebû Dâvud, *Salât*, 11

¹⁵⁸ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 587

¹⁵⁹ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 621

¹⁶⁰ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 754

¹⁶¹ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 55

¹⁶² Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 56

¹⁶³ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 261

¹⁶⁴ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 266

¹⁶⁵ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 362

¹⁶⁶ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 371

¹⁶⁷ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 405

¹⁶⁸ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 515

¹⁶⁹ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 576

İhtikâr belirli maddelere hasredilmeyip Müslümana zarar veren her şeyin ihtikârı haramdır¹⁷⁰.

Rehin işleminin gerçekleşmesi için akde gerek yoktur, râhin ve mürtehin arasındaki karşılıklı rıza (terâdî) yeterlidir¹⁷¹.

Kurban kesmek vacip değil müekked sünnettir¹⁷².

3. Sünnet ve Ahad Haberle Amel

Şevkânî, İbn Teymiyye'nin ahkâm hadislerini ihtiva eden *el-Münteka'l-ahbâr* adlı eserini şerh etmeye başladığı andan itibaren geliştirdiği “ahad haberle amel” düşüncesini son hacimli eserlerinden olan *İrşâdü'l-fuhûl* ve *es-Seylü'l-cerrâr*'da kemâle erdirmiş ve hükümlerini büyük çoğunlukla ahad haberlerle delillendirmiştir. Fıkhî görüşlerinin oluşumunda ahad haberi anlama ve değerlendirme hususundaki yaklaşımları büyük önem arz eden Şevkânî, sahih senedli ahad hadisi ayete denk bir delil değerine sahip olarak görmektedir¹⁷³. Dolayısıyla bu başlık diğerlerine nazaran biraz daha ayrıntılı ele alınacak ve *İrşâdü'l-fuhûl*'den Şevkânî'nin konuyla ilgili görüşleri aktarılıp *es-Seylü'l-cerrâr*'daki uygulama örnekleri aktarılacaktır.

a. Sünnetin Tanımı, Hücciyet Değeri ve Çeşitleri

Şevkânî sünneti, “Hz. Peygamber'den Kur'ân-ı Kerîm dışında sâdir olan söz, fiil ve takrîrler”¹⁷⁴ şeklinde tanımlamakta ve onu hüküm koyma (teşrî') hususunda Kitab gibi müstakil bir delil olarak kabul etmektedir. Hz. Peygamber'in “Bana Kur'ân ve onunla beraber bir benzeri verildi.”¹⁷⁵ hadisindeki ‘benzer’den maksat ‘sünnet’tir.

¹⁷⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 617

¹⁷¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 6

¹⁷² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 228

¹⁷³ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX (Baskıda)

¹⁷⁴ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.146

¹⁷⁵ Ebû Dâvûd, Sünnet, 6

Dolayısıyla sünnet de Kitap gibi helal ve haram kılma yetkisine sahiptir¹⁷⁶. Şevkânî *İrşâdü'l-fuhûl*'de ehlî eşek etinin, yırtıcı hayvanların ve pençeli kuşların etinin yenmesinin haram kılınmalarını bu konunun örneği olarak vermekte¹⁷⁷, *es-Seylü'l-cerrâr*'da da bunu teyit etmektedir¹⁷⁸.

Şevkânî Hz. Peygamber'in **fiillerini** örneklik vasfı taşıyıp taşıyamaması açısından yedi kısımda incelemektedir¹⁷⁹:

- 1) Beşerî davranışları ve ihtiyaçları: Vücut hareketleri, azalarının tasarrufu gibi... Bu fiillere ittibâ' yahut onlara muhalefet etmekten kaçınma vacib değil, mübahtır. Bu fiillerde örneklik vasfı da yoktur.
- 2) İbadetle ilişkili olmayıp yaratılıştan gelen fiiller: Kalkmak, oturmak gibi... Bunlara uymak zorunlu değildir.
- 3) Sürekli belli bir şekilde devam etmesinden ötürü, yaratılıştan teşrî'e doğru kayan fiiller: Yemek, içmek, giymek, uyumak gibi... (Bu gibi konularda belli bir şekil için özel bir irşâdı söz konusuysa, bu fiil başka grupta değerlendirilecektir.) Muhaddislerin çoğu bu türden fiillere uymayı mendûb olarak görmüşlerdir.
- 4) Sadece Rasûlullâh'a (sa) mahsus olan fiiller: Visâl orucu, dörtten fazla evlilik gibi... Bu fiiller onun şahsına has kılındığından başkalarının taklit edilmesi caiz değildir.
- 5) Vahiy beklediğinden dolayı gizledikleri: Haccın nevinin tayini gibi... Rasûlullâh'ın (sa) gizlemesi, vahiy beklediğine hamledilir ve bu çeşit fiillere uyulmaz.
- 6) Başkasına ceza olmak üzere yaptıkları: Fiilin sebebi biliniyorsa benzer sebeplerle karşılaşıldığında, bu fiile uyulması caizdir; bilinmiyorsa caiz değildir.
- 7) Açık, sözlü beyanı (irşâdı) olan fiiller: "Nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öyle namaz kılın."¹⁸⁰, "Hac menâsikinizi benden alın."¹⁸¹ hadisleri gibi... Bunların delil olduğu ve üzerimize vacip olduğu hususunda ihtilâf yoktur.

¹⁷⁶ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.147

¹⁷⁷ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.147

¹⁷⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 255

¹⁷⁹ Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.157-161

¹⁸⁰ Buhârî, *Ezân*, 18; *Dârimî*, *Salât*, 46

¹⁸¹ Müslim, *Hacc*, 310

Fiilin örneklîği hususunda hass delillere ihtiyaç yoktur çünkü Kur'ân'da “Rasûlullâh sizin için güzel bir örnektir...”¹⁸² buyrulmuş olması yeterlidir¹⁸³.

Şevkânî kavlî sünnetin delaletini fiili sünnetinkine göre daha kuvvetli bulmaktadır¹⁸⁴. Öte yandan farz namazların revâtiblerinde ve kûsûf namazında olduğu gibi hem kavlî hem de fiilî sünnet birlikte vârid olmuşsa bunu çok daha kuvvetli görmekte¹⁸⁵ ve böyle bir sünnetin müstehâb veya mendûb olarak değil de mesnûn olarak adlandırılması gerektiğini söylemektedir¹⁸⁶.

Takrîr: “Rasûlullâh’ın (sa), yanında ya da devrinde söylenen/yapılan yahut bildiği bir sözü/fiili inkar etmeyip sükut etmesidir. Bu, fiilin/sözün cevazına delildir. Meselâ, yanında kelerin yenmesi...”¹⁸⁷ Fakat kelerin helal oluşu hususunda Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*'da Hz. Peygamber'den kavlî sünnetler de naklederek bu helal kılınışın sadece takrîr olmadığını göstermektedir¹⁸⁸. *es-Seylû'l-cerrâr*'da takrîr sünnetle amel edildiğine dair örnek olarak şunu verebiliriz: Hz. Ali, ortak mülkiyette bulunan cariyeyle ilişkiye giren ve çocuğun kendilerine ait olmadığını iddia iki efendi arasında kura çekmiş ve kura kime çıkmışsa çocuğu ona vermiştir. Bu durum Hz. Peygamber'e anlatılınca Hz. Peygamber gülümsemiş, itiraz etmemiştir. İşte bu takrîr bir sünnettir ve böyle bir durumda bu sünnetle amel edip kura çekmek gerekir¹⁸⁹.

Rasûlullâh’ın (sa) işaretinin ve kitabetinin (yazdırması) de sünnetten sayıldığı ve hüccet olduğu hususunda ihtilâf yoktur. On parmağını üç kere işaret ederek bir ayın kaç gün olduğunu belirtmesi, zekat amillerine topladıkları zekatı yazdırması gibi örnekler bu cümledendir¹⁹⁰.

¹⁸² Ahzâb 33/21

¹⁸³ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.172

¹⁸⁴ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.171

¹⁸⁵ Bkz Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, I, 648, 656

¹⁸⁶ Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, I, 654-655

¹⁸⁷ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.173-174

¹⁸⁸ Bkz. Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, III, 265-68

¹⁸⁹ Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, II, 250-51

¹⁹⁰ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.177

Hız. Peygamber'in bir şeyi yapmaması da (terki) yapmasında olduğu gibi örneklik ifade eder. Ümmetine farz kılınır korkusuyla gece namazını cemaatle kılmayı bırakması bu kabildendir¹⁹¹.

b. Ahad Haberle Amel

ba. Ahad Haberin Tanımı ve Çeşitleri

Haberi çeşitli açılardan tasnife tabi tutan Şevkânî, tasniflerinden birinde haberi "mütevâtir" ve "ahad" olmak üzere ikiye ayırmıştır. Mütevâtir haberi şu şekillerde tanımlamaktadır: "Sözleriyle ilim hâsıl olacak kadar çok sayıya ulaşmış toplulukların rivayet ettiği haber", "Bir topluluğun, doğruluğu bilgisini bizzat kendisi ifade eden haberi", "Çoklukları sebebiyle yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan topluluktan mahsûsâta¹⁹² dair gelen haber"¹⁹³. *es-Seylü'l-cerrâr*'da namazda sağ elin sol elin üstüne konması, Fatıha suresi okunduktan sonra amin denmesi gibi mütevâtir hadisle sabit olduğu söylenen pek çok hüküm bulunmaktadır¹⁹⁴. Şevkânî *İrşâdü'l-fuhûl*'de mütevâtir haber için gereken râvî adedini tartışmakta, konuyla ilgili görüşleri sıralamaktadır¹⁹⁵. Fakat *es-Seylü'l-cerrâr*'daki ifadelerinden yirmi sayısına itibar ettiği anlaşılmaktadır¹⁹⁶.

Tasnife göre mütevâtir haberin karşısında duran ahad haberi ise şu şekillerde tanımlamaktadır: "Bizzat kendisi ilim ifade etmeyen haber", "Râvîleri çok da olsa az da olsa tevâtür derecesine ulaşmamış haber", "Zan ifade eden haber"¹⁹⁷.

Şevkânî, ahad haberi; haber-i vâhid, müstefîz ve meşhûr olmak üzere üçe ayırmakta ve haber-i vâhidi, "mütevâtir derecesine ulaşmayan haber"; müstefîzi "her tabakada en az üç kişi tarafından rivayet edilen haber"; meşhûru, "ikinci veya üçüncü tabakada yalan üzere birleşmesi mümkün olmayan sika râvîler topluluğu tarafından nakledilen haber (mütevâtir) seviyesine ulaşmış haber" olarak tanımlamaktadır¹⁹⁸.

¹⁹¹ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.177

¹⁹² Mahsûsât: İşitme ve müşâhedeye dayalı

¹⁹³ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.188

¹⁹⁴ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 486

¹⁹⁵ Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.191-193

¹⁹⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 486

¹⁹⁷ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.194-195

¹⁹⁸ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.198

Şevkânî'ye göre; haber-i vâhidin zan mı ilim mi ifade ettiği hususundaki ihtilâf, haber-i vâhidi destekleyen bir şey bulunmadığındadır. Eğer destekleyen bir şey bulunursa yahut meşhûr ya da müstefiz olursa bu ihtilâf söz konusu olmamaktadır¹⁹⁹.

Şevkânî'nin ahad haberle amel edilebileceği hususundaki delili, Hz. Peygamber zamanında kıblenin değiştiğini duyan sahâbîlerin Beyt-i Makdis'ten Beyt-i Harâm'a yönelmeleridir. Hz. Peygamber'in Beyt-i Makdis'e yöneldiğini yakîn olarak bilmelerine rağmen tek kişinin Hz. Peygamber'in artık Mescid-i Harâm'a yöneldiğine dair haberiyle amel etmişler ve Mescid-i Harâm'a yönelmişlerdir²⁰⁰.

Cumhura göre haber-i vahidle amel vaciptir²⁰¹ ve haber-i vâhidle ameli kabul eden kimseler ya onunla amel ederler ya da onu tevil ederler. Nitekim Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'deki haberleri kabul etmekle beraber her zaman onlarla amel etmezler, tevil ederler. Tevil de kabulün bir parçasıdır²⁰².

bb. Ahad Haberi Kabul Şartları

i. Râvî ile ilgili şartlar

1) **Teklif:** Şevkânî, Bâkılânî ve Gazâlî'den yaptığı rivayetlerle ele aldığı bu konuda şunları da nakletmektedir: Râvî mükellef olmalıdır. Çocuğun ve mecnûnun rivayeti kabul edilmez. Bâkılânî bu konuda icmâ' olduğunu söylemiştir. Gazâlî ise mürâhikin rivayetinin kabulü hususunda ihtilâf olduğunu belirtmekte, onun dışındakilerin rivayetini kat'i olarak kabul etmemektedir. Fakat bu şart edâ sırasında aranmaktadır. Selef, çocukken tahammül edip de mükellef olduğu zaman edâ etmesinde kabul açısından beis görmemiştir. Nitekim İbn Abbas ve Haseneyn'in rivayetleri bu türdendir. Tabiîn ve tebe-i tabiîn döneminde rivayet meclislerine çocuklar da getirilirdi ve kimse buna karşı çıkmazdı. Fâsık veya kafirken tahammül edip de âdil Müslüman olduktan sonra edâ da bu şekildedir. Mecnûnun rivayetinin kabul edilmemesi hususunda

¹⁹⁹ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.198

²⁰⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 181

²⁰¹ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.195

²⁰² Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.199

ihtilâf yoktur. Mecnûnken tahammül edip de ayıldığında edâ etse dahi böyledir. Çünkü mecnûnun zabtı yoktur²⁰³.

2) İslam: Yahudi, Hıristiyan yahut başka dinlere mensup kimselerin rivayetleri icmâen kabul edilmez. Mücessime gibi ehl-i kıble olup da tekfir edilen grupların rivayetleri; mezhepleri yalana cevaz vermeyip ondan uzak durmalarını istiyorsa ve ehl-i kıbleden olmayan kafir kimselerin rivayetlerinin kabul edilmeyeceği hususunda ittifak ediyorlarsa kabul edilir. Bidatçı olup yalana cevaz veriyorlarsa rivayetleri mutlak olarak reddedilir. Yalanı mutlak olarak caiz görmüyor fakat sadece mezheplerine yardım, özendirme, sakındırma gibi bazı durumlarda yalana cevaz veriyorlarsa, bunların rivayetinin kabulü hususunda ihtilâf edilmiş ve üç görüş ileri sürülmüştür:

- Bidat dolayısıyla fâsık olan günah dolayısıyla fâsık olan gibidir ve mutlak olarak reddedilir.
- Kabul edilir. Şafîî, İbn Ebî Ya'lâ, Sevrî, Ebû Yûsuf bu görüştedirler.
- Bidatının propogandasını (dâî) yapıyorsa kabul edilmez, aksi takdirde edilir. Mâlik ve Süleym bu görüştedir.

Nitekim Sahihayn'da İmrân b. Hattân, Dâvûd b. Husayn gibi dâî olmayan birçok mübtedi'nin rivayeti yer almaktadır²⁰⁴.

3) Adâlet: Râvînin takvâ ve mürûet sahibi olmasını gerektiren bir nitelik²⁰⁵. Meçhûl râvînin rivayetinin kabulü hakkında ihtilâf edilmiştir. Meçhûl; meçhûlu'l-hâl ve meçhûlu'l-ayn olmak üzere ikiye ayrılır. Kendisinden iki güvenilir râvî rivayet etmişse (fakat hakkında cerh tâdil ifadeleri yoksa, hadisçiler arasında tanınmıyorsa) meçhûlu'l-hâl; meşhur olmayıp kendisinden sadece tek kişi rivayet etmişse (teferrüd etmişse) meçhûlu'l-ayn'dır²⁰⁶. *es-Seylü'l-cerrâr*'da Şevkânî'nin meçhûl râvînin rivayetini²⁰⁷ ve râvînin teferrüdünü²⁰⁸ hüccet olarak kabul etmediğini ve onlarla amel edilemeyeceğini söylediğini görmekteyiz. Fakat bu teferrüd, hadise ziyâde

²⁰³ Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.199-200

²⁰⁴ Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.201-203

²⁰⁵ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.204

²⁰⁶ Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.209-210

²⁰⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 197

²⁰⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 389

şeklindeyse ve râvî de âdilse kabul edilir²⁰⁹. Nitekim *es-Seylü'l-cerrâr*'da Cerîr b. Abdulhamîd'in teferrüden ziyâdesinin sika râvî olduğundan dolayı hadise zarar vermeyeceğini söylemiştir²¹⁰. Öte yandan sahâbînin teferrüdünü hüccet olarak görmüş ve amel etmiştir²¹¹.

4) Zabt: Râvînin hafızası kuvvetli olmalı, hata (galat) ve yanılığsı (sehv) az olmalıdır.

- Hatası ve yanılığsı hıfzına baskınsa rivayeti merdûddur, ancak rivayette hata bulunmadığı biliniyorsa makbuldür.
- Hıfzı, hatasına ve yanılığsına baskınsa rivayeti makbuldür, ancak rivayette hata bulunduğu biliniyorsa merdûddur.
- Eşitse, Kadı Abdulcebbâr'a göre kabul edilir, Ebû İshâk'a göre reddedilir²¹².

5) Müdellis olmama: Râvî metinde²¹³ ya da isnatta²¹⁴ tedlîs yapıyorsa rivayeti kabul edilmez²¹⁵.

ii. Haberin Medlûlü ile İlgili Şartlar

1) Haber aklen imkansız olmamalı

2) Nassa aykırı olmamalı

3) İcmâ'ya aykırı olmamalı

4) Kıyasa aykırı olması durumunda; kıyasa aykırı sahih veya hasen haber mutlak olarak kıyasa mukaddemdir. Nitekim musarrât ve arâyâ hadislerinde

²⁰⁹ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.220

²¹⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 501

²¹¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 602

²¹² Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.212

²¹³ Metindeki tedlis, hepsini Rasûlullâh (sa) söylemiş sanarak onun sözlerine başkasının sözlerini karıştırmak şeklinde olur. (Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.213)

²¹⁴ Senetteki tedlis ise birkaç şekilde olabilir; a) İsnattaki ismi değiştirmek. Bu, yalanın bir çeşididir. b) Râvînin başka birisiymiş gibi anlaşılmasını sağlamak için meşhur olmayan isimliyle zikretmek. Bu, dinleyiciyi aldatmaya yöneliktir, râvînin adâletini zedeler ve rivayet zayıf olur. c) Rivayeti, yakın râvîyi atlayarak uzak râvîye izafe etmek. Eğer zayıf râvîyi atlıyorsa bu, rivayete zarar verir. Zaten adâlet sahibi olan râvî bunu yapmaz. Güvenilirliğine ve doğruluğuna zarar vermeyen ve dinleyiciyi aldatmaya yönelik olmayan nedenlerden ötürü sika râvîyi atlıyorsa bu, adâleti zedelemes. Fakat duymadığı halde fıldan işittim gibi ifadeler kullanıyorsa adâleti zedelenir. (Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.213-214)

²¹⁵ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.213

kıyasla haberi cem etmek hiçbir şekilde mümkün değildir ve ikisinde de haber kıyasa takdim edilmiştir²¹⁶.

iii. Haberin Lafzı ile İlgili Şartlar

1) Lafzî rivayet: Lafzî rivayet, râvînin rivayeti duyduğu şekliyle aynen aktarmasıdır. Rasûlullâh (sa) bir soruya cevap vermişse ve bu cevap sorudan bağımsız düşünülebilirse “Suyu tâhir olanın meytesi helaldir” hadisinde olduğu gibi râvî soruyu zikredip zikretmeme hususunda muhayyerdir. Ancak cevap, soru olmadan anlaşılamiyorsa râvînin soruyu da zikretmesi gerekir. Kuru hurmanın yaş hurma karşılığı satılması hususunda Rasûlullâh’ın (sa) “kuruyunca azalıyor mu?” şeklindeki sorusu buna örnektir. Cevap birkaç duruma hamledilebilecek şekildeyse fakat râvî tek anlama gelecek şekilde nakletmişse soruyu zikretmesine gerek yoktur. Ancak her durumda sorunun zikredilmesi, zikredilmemesinden evladır²¹⁷.

2) Manevî rivayet: Şevkânî bu hususta sekiz görüş nakletmektedir²¹⁸:

- Lafızların manasını biliyorsa manen rivayeti caizdir, bilmiyorsa caiz değildir. Bâkîllânî’ye göre de lafızların müradiflerini kullanmak şartıyla (cülûs/kuûd gibi) icmâen caizdir. Bir kısım kimseler de lafızların açıklık kapalılık açısından eşit olmaları şartını ileri sürmüşlerdir; celî, hafî yerine yahut umûm, husûs yerine gelemez. Bazıları da rivayetin lafzıyla ibadet edilip olmaması şartını koşmuşlardır, teşehhüd lafızları gibi. Bazıları haberin sıfatlar konusu gibi müteşâbihâtta olmaması gerektiğini şart koşmuştur. Çünkü Hz. Peygamber’in kullandığı lafızların râvînin kullandığı lafızlara eşit olup olmadığı ve herhangi bir açıdan tevile hamledilip hamledilmediği bilinemez. Bazıları da haberin cevâmiu’l-keîm’den olmaması gerektiğini söylemişlerdir. “Ameller niyetlere göredir”, “Mâlâyaniyi terk etmek kişinin İslam’ının güzelliğindedir”, “Harp hiledir” gibi cevâmi’den olan haberlerin manen rivayeti caiz değildir. Bazıları da hadisin uzun olması şartını koşmuşlardır, bunlara göre ancak kısa hadislerin manen rivayeti caizdir.

- Manen rivayet mutlak olarak caiz değildir.

²¹⁶ Şevkânî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s.215-216

²¹⁷ Şevkânî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s.221-222

²¹⁸ Bkz. Şevkânî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s.222-227

- Tevile açık olan ve olmayan lafızlar arasında fark vardır. İlkinin manen rivayeti caiz değilken ikincisinin caizdir.
- Râvî haberin lafzını ezberlemişse başka türlü rivayeti caiz değildir. Çünkü Rasûlullâh'ın (sa) kelimelerindeki fesahat başkalarınınkinde yoktur. Fakat ezberlememişse manen rivayeti caizdir.
- Rivayet evâmîr ve nevâhî ile ilgiliyse manen nakli caizdir. Ancak ahbardansa caiz değildir. Mâverdî ve Rûyânî bu görüştedir. Bu görüşte ihtilâf yoktur; çünkü yap demek emir, yapma demek nehiydir. Ancak “İğlâk halinde talak yoktur”²¹⁹ hadisinde olduğu gibi lafız farklı manalara gelebiliyorsa lafzen rivayet etmek gerekir.
- Muhkem olanın manen rivayeti caizdir. Mücmel, müşterek, mecaz gibi muhkem olmayanların manen rivayeti caiz değildir.
- Cümlenin manası lafzen rivayet edilmeden anlaşılıyorsa manen rivayet caiz değildir.
- İhticac ve fetva kastıyla manen rivayet caizdir ancak rivayet kastıyla caiz değildir.

3) Bazı lafızların hazfedilmesi durumu: Eğer hazfedilen kısım lafzî ya da manevî olarak haberi ilgilendiriyorsa bu rivayetin caiz olmadığına ittifak vardır²²⁰.

4) Râvînin rivayetine duymadığı bir şeyi de eklemesi: Ziyâde, hadisin sebebini beyan eden ya da hadisi tefsir eden mahiyetteyse sakınca yoktur. Ancak ziyâdenin râvînin kelamı olduğu dinleyiciler tarafından rahatlıkla anlaşılmalıdır²²¹.

5) Haberin iki zıt manaya da hamledilebilmesi: Haber iki zıt manaya geliyorsa ve de râvî haberi, bu manalardan birine hasrediyorsa; bu, sahâbî tarafından yapılıyorsa haberin tefsiridir ve haberden murad da budur. Fakat sahâbî

²¹⁹ Ebû Dâvûd, Talâk, 8

²²⁰ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.227

²²¹ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.228

dışındaki kimseler tarafından yapılıyorsa muradın o olabileceği hakkında fikir birliği sağlanamamıştır²²².

6) Râvînin, haberi zâhirinin dışına hamletmesi: Sahâbî râvî, lafzı gerçek manasının dışına çıkararak ya da vücûbu nedbe, tahrîmi kerâhiyete dönüştürerek haberi zahirinden başka bir şeye hamlediyorsa, usûl ehlinin çoğuna göre zâhirle amel edilir. Doğru olan da budur, çünkü biz râvînin görüşüyle değil rivayetiyle amel ederiz²²³.

Şevkânî ahad haberi kabul şartlarını böylece sıraladıktan sonra şu durumların ahad habere zarar vermeyeceğini söylemektedir²²⁴:

- Çoğunluğun aksine amel etmesi
- Amel-i ehl-i Medine'ye aykırı olması (Mâlikîlere hilâfen)
- Râvînin aksiyle amel etmesi (Hanefilerin çoğuna, Mâlikîlerin de bir kısmına hilâfen)
- Umûmu'l-belvâ'dan olmaması (Hanefilere ve Ebû Abdullah Basrî'ye hilâfen)
- Hadler ve kefaretlar hususunda olması (Kerhî'ye hilâfen).
- Kur'ân'a yahut kat'î sünnete ziyâde olması (Hanefilere hilâfen). Onlara göre haber-i vâhid Kur'ân'ın hükmüne yahut kat'î sünnete ziyâde şeklindeyse haber, bunları nesh etmiş olur. Ancak doğrusu şudur ki; bu, nefyeden bir ziyâde değildir ve makbuldür. Nesh iddiasına gelince, Kitab'ın veya sünnetin âmmını tahsîs etmişse, bu makbuldür. Mutlakını takyîd ediyorsa da makbuldür.
- Râvî âdilse başkasından rivayet edilene ziyâde hususunda teferrüd etmesi rivayete zarar vermez. Çünkü bir topluluğun hıfz edemediğini tek bir kişi hıfz edebilir. Cumhurun görüşü budur. Fakat bunun diğer bir şartı ziyâdenin diğer kısma aykırı olmamasıdır. Aykırıysa topluluğun rivayetini tercih etmek tek kişinin rivayetini tercih etmekten evlâdır. Bazıları ise aykırı ziyâdeyi hiçbir şekilde kabul etmezler. Aykırı değilse şu görüştedirler; eğer tek mecliste semâ'

²²² Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.229

²²³ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.230

²²⁴ Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.218-221

ediliyorsa kabul edilmez çünkü topluluk bu ziyâdeden gaflete düşmez. Fakat birden çok meclis varsa ittifakla kabul edilir.

- Darb-ı mesel olması. İmâmu'l-haremeyn'e göre bu tür rivayet kabul edilmez çünkü mecaz yerine geçer. Bunu şöyle cevaplamak mümkün, mecaz dahi olsa Rasûlullâh (sa) ismeti gereğince haktan başkasını söylemez.

Şevkânî'ye göre, hüküm, sahih veya lizatihi/ligayrihi hasen haberle konulabilir. Çünkü doğruluğuna dair zan hâsıl olmuştur ve sübûtu Şâri' tarafındandır²²⁵.

Sahihi hadisi “şazz olmayan, illeti bulunmayan ve âdil ve zâbit râvînin nakliyle muttasıl olarak gelen hadis” biçiminde tanımlayan Şevkânî, sahih olmayan hadisin hüccet olamayacağı görüşündedir²²⁶. Dolayısıyla sahâbî dışındaki bir râvînin iskâtı sebebiyle munkatı'; isnattaki iki râvînin iskâtı sebebiyle mu'dal olarak isimlendirilen hadisleri hüccet kabul etmemektedir²²⁷. Ayrıca ehl-i usule göre “Nebi'den (sa) işitmeyen kimsenin -ister tâbiîn, ister tebe-i tâbiîn ister daha sonraki nesil olsun- ‘kâle Rasûlullâh (sa)’ demesi”, ehl-i hadise göre “tabiînin kendisiyle Rasûlullâh (sa) arasındaki râvîyi atlayarak ‘kâle Rasûlullâh (sa)’ demesi” şeklinde tanımlanan mürsel hadisi de hüccet olarak kabul etmemektedir²²⁸. Nitekim *es-Seylü'l-cerrâr*'da da mürseli ehl-i hadisin tanımına uygun olarak açıklamış ve bu hadisle istidlal edilemeyeceğini söylemiştir²²⁹.

Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*'da zayıf hadislerle istidlâl edilemeyeceğini sık sık belirtmiş²³⁰ ancak bazı şartlarda zayıf hadislerle de amel etmiştir. Bunların başında hadisin “mültekâ bi'l-kabûl” olması gelmektedir. Şevkânî, mültekâ bi'l-kabûl'ü “birçok kişi tarafından zayıf kabul edilen ancak delâleti gereğince amel edilmesi hususunda icmâ' edilen hadis” olarak tanımlamakta ve bununla amel edilmesi gerektiğini söylemektedir²³¹. Mesela; “su temiz yaratılmıştır, hiçbir şey onu kirletemez.”²³²

²²⁵ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.195

²²⁶ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.242

²²⁷ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.247-248

²²⁸ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.243

²²⁹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 548

²³⁰ Msl. Bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 554,

²³¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 169, 172

²³² Buhârî, *Vudû'*, 67

hadisine ziyâde edilen “içine düşen necasetle kokusu, rengi ve tadı değişmedikçe” lafzı mültekâ bi'l-kabûl'dür²³³.

Ayrıca manen birbirini destekleyen hadisler, Şevkânî'ye göre hadisin sıhhat derecesini artırmaktadır. Bu nedenle *es-Seylü'l-cerrâr*'da birbirini destekleyen hadisler için sık sık “yüeyyidu” ya da “şâhit²³⁴” ifadeleri geçmektedir. Meselâ; bey' bölümünde faydası haram işlerde kullanılan malın satımının helal olmadığını söylerken birbirini destekleyen pek çok hadis zikretmekte ve bu sebebe binaen de Tirmizî'nin garib olarak zikrettiği hadisle ihticac edilebileceğini söylemektedir²³⁵. Hatta kimi zaman zayıf hadisleri de, diğer hadisleri manen kuvvetlendirmek için kullandığını görmekteyiz. Meselâ; Cuma namazının köle, kadın, çocuk ve hasta hariç her Müslümana vacib oluşuna dair gelen hadisteki istisnaları destekler mahiyette Darekutnî ve Beyhakî'den isnadı zayıf hadisler nakletmektedir²³⁶.

Yine bu mahiyette “hadislerin mecmûu” ifadesini de kullanmaktadır. Meselâ; şükür secdesi konusunda sahih, hasen ve zayıf pek çok hadisin geldiğini ve bunların mecmûununun Hz. Peygamber'in kimi durumlarda şükür secdesi yaptığına delâlet ettiğini söylemektedir²³⁷.

Bazen de Şevkânî konu ile ilgili “ne sahih ne hasen ne de zayıf hadis gelmiştir” demektedir²³⁸. Fakat bu, zayıf hadisleri kabulden ziyade konuyla ilgili hadis bulunmadığını te'kîd etmek istediği anlamına gelmektedir.

Şevkânî'ye göre; haber-i vâhid, Kitab'ın yahut mütevâtir sünnetin umûmunu tahsîs edebilir.²³⁹ *es-Seylü'l-cerrâr*'da bunun örneklerini görmekteyiz. Meselâ yiyecekler konusunda “*De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir*

²³³ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 169

²³⁴ Şâhit: Mana bakımından birbirini destekleyen hadisler.

²³⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 543-44

²³⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 599

²³⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 582

²³⁸ Bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 355

²³⁹ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.525

hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum...”²⁴⁰ ayetinin umûmunu hadislerle tahsîs ederek bu sayılanların dışında ehli eşek etinin, yırtıcı hayvanların ve pençeli kuşların etinin yenmesinin haram olduğu görüşünü belirtiyor²⁴¹. Bu hususta Şevkânî'nin temel prensiplerinden birisi tahsîs gelmedikçe delillerin umûma delalet ettiği, asl olanın ibâha olduğudur.

c. İhtilâfu'l-Hadis

Bu konu Hz. Peygamber'in fiillerinin, fiilleriyle sözlerinin ve sözlerinin teâruzu olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

ca. Fiilleri Arasındaki Teâruz

Şevkânî'ye göre; “Rasûlullâh'ın fiilleri arasında teâruz söz konusu değildir. Ancak bir kısmı diğer bir kısmını nesh etmiş ya da tahsîs etmiş olabilir. Bir fiilin o vakit için vacip, başka bir vakit için ise vacip olmaması mümkündür. Çünkü fiiller, umum ifade etmediğinden gelecek tüm vakitlere teşmil edilemez ve tekrara da delalet etmez.”²⁴² Fiiller hakkında sözlü beyanat bulunduğu zaman görünürdeki teâruz ise aslında açıklayıcı sözlere râcidir, fiillere değil. Mesela; Rasûlullâh'ın (sa) “Nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öyle namaz kılın” ifadesiyle sonraki fiil öncekini nesh eder; çünkü bu fiil, kavil mesabesindedir²⁴³.

Şevkânî, sehiv secdesi konusunda Hz. Peygamber'den pek çok nakil geldiğini belirterek sehiv secdesinin selamdan önce veya sonra yapılmasında namaz kılan kişinin muhayyer olduğu görüşünü güzel bulmaktadır. Çünkü bu görüş, sabit olan tüm rivayetleri toplamaktadır²⁴⁴. Şevkânî esasen bu gibi durumları çelişki olarak görmemekte ve bu tip fiilî sünnetleri cem etmek mümkünse o görüşü tercih etmektedir.

²⁴⁰ En'am 6/145

²⁴¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 255-256

²⁴² Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.166

²⁴³ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.167

²⁴⁴ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 578

cb. Sözlere ve Fiilleri Arasındaki Teâruz

Şevkânî, Hz. Peygamber'in sözlere ve fiilleri arasındaki teâruzun çok çeşitli olabileceğini söylemiş olup *İrşâdü'l-fuhûl*'de bunların sünnette çokça karşılaşılan 14 tanesini şöyle zikretmiştir²⁴⁵:

1) Söz, fiilin tekrar ettiğine ve örneklik taşıdığına dair delil olmadığını bildirirse: Rasûlullâh'ın (sa) bir fiili yapıp sonrasında, böyle bir şeyi yapmak benim için caiz değildir demesi gibi... Bu durumda söz ile fiil arasında teâruz yoktur çünkü buradaki söz geçmişteki fiile taalluk etmez, maksat tekrarını önlemektir.

2) Sözün önce söylenmesi: "Bu vakitte bunu yapmak caiz değildir" demişse daha sonra o fiili işlerse fiil sözün hükmünü nesh eder.

3) Söz kendisine mahsus ve ne zaman söylendiği bilinmiyorsa ümmeti açısından teâruz yoktur. Kendisi açısından teâruz olup olmadığı ihtilâflıdır, ancak tercih edilen görüş tevakkuf edilmesidir.

4) Söz ümmetine mahsus sözle fiil arasında teâruz yoktur, çünkü fiil ve söz aynı mahal için vârid olmamıştır.

5) Söz âmmsa (hem kendisini hem ümmetini kapsıyorsa) fiil sözün umûmunu tahsîs ediyorsa cumhura göre fiilin önce veya sonra gelmesi fark etmez, fiil sözü tahsîs eder. İkindiden sonra namazdan nehy etmesi, fakat daha sonraları 2 rekat kaza kılması bu kabildendir. Ebû Mansûr'a göre fiil önce olmuşsa söz onu nesh etmiş demektir, çünkü muhatab hitabın umûmuna dahildir. Eğer sözü, "hiçbirinize, hiçbir Müslüman'a helal/caiz değildir yahut size de bana da helal değildir" gibi ifadelerle kendisini de kapsıyorsa, aykırı bir fiil işleme durumunda, fiil onun açısından sözü nesh etmiştir, bizim açıımızdan değil.

6) Fiilin tekrarı ve örneği hakkında delil varsa, söz de ona mahsus ümmeti açısından teâruz yoktur. Kendisi açısından tarihi biliniyorsa sonra gelen öncekini nesh etmiş denilmiştir. Bilinmiyorsa; söz esas alınır, fiil esas alınır, tevakkuf edilir gibi farklı görüşler ileri sürülmüştür.

²⁴⁵ Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.169-172

7) Söz ümmetine mahsus fiilin de tekrarı ve örneklığı hususunda delil varsa onun açısından teâruz yoktur. Ümmeti açısından ise söz veya fiilden önce gelen diğeriyle nesh edilmiştir. Tarihler bilinmiyorsa fiilin esas alınacağını söyleyenler olduğu gibi sözün esas alınacağını söyleyenler de vardır ki tercih edilen görüş ikincisidir. Çünkü sözün delâleti fiilinkinden kuvvetlidir. Ayrıca ümmete tahsîs edilmiş olan bu söz, örneklığe delâlet eden âmm delilden daha hâstır ve hâss, âmma takdim edilir.

8) Söz âmm ifade eder, fiilin de tekrarına ve örneklığıne dair delil bulunursa onun açısından da bizim açımızdan da sonra gelen öncekini nesh eder. Meydana geliş sıraları bilinmiyorsa az önce de dendiği gibi söz tercih edilir.

9) Fiilin, onun açısından tekrarına dair delili var ancak örneklik vasfı yoksa ve söz de ümmete mahsusa bu durumda da söz ve fiilin aynı mahal için vârid olmamasından dolayı teâruz söz konusu değildir.

10) Fiil ona mahsusa ve örneklik vasfı taşımadığına dair delil varsa aynı şekilde teâruz yoktur.

11) Söz âmmsa fiilin de örneklik vasfının olup olmadığına dair delil yoksa, bu durumda ümmet için teâruz söz konusu değildir çünkü örnek alınmasına dair delil bulunmamaktadır. Onun açısından ise yukarıdaki üç görüş söylenebilir.

12) Fiilin örneklik vasfının olduğuna dair delil var ancak tekrarına dair delil yoksa ve söz de ona mahsusa yine ümmet açısından teâruz yoktur. Onun açısından, söz sonra söylenmişse teâruz zaten yoktur, önce söylenmişse fiille nesh edilmiştir. Hangisinin önce olduğu bilinmiyorsa aynı üç görüş söylenebilir.

13) Söz ümmete mahsusa onun açısından teâruz yoktur, ümmet açısından da fiilin örneklik teşkil ettiğine dair delil bulunduğundan dolayı sonra gelen öncekini nesh etmiştir.

14) Söz âmsa fiilin de örneklığıne dair delil var ancak tekrarına dair yoksa ümmet açısında sonra gelen öncekini nesh etmiştir. Onun açısından fiil sonra gelmişse teâruz zaten yoktur, söz sonra gelmişse fiili nesh etmiştir. Hangisinin önce geldiği bilinmiyorsa bizim hakkımızda da onun hakkında da tercih edilen sözdür.

Şevkânî'nin söz ve fiiller arasındaki teâruz ile ilgili temel görüşleri böyle olup *es-Seylü'l-cerrâr*'da da konuyla ilgili örnekler geldikçe *İrşâdü'l-fuhûl*'ün bu bölümüne atıflar yapmaktadır²⁴⁶.

cc. Sözleri Arasındaki Teâruz

Hız. Peygamber'in sözlerinin teâruzu hakkında *İrşâdü'l-fuhûl*'de net bir bilgi bulunmamasıyla beraber *es-Seylü'l-cerrâr*'dan anladığımız kadarıyla Şevkânî ilk olarak hadislerin sıhhat derecelerine bakmaktadır. Hadislerin hepsi sahih olduğu halde çelişki söz konusuysa öncelikli olarak hadisleri cem' ve telif etme yoluna gitmektedir. Meselâ; imama uyan kişinin kıraat etmemesine dair gelen hadislerle²⁴⁷ “Fatıhasız namaz olmaz.”²⁴⁸ hadisi arasında çelişki olmadığını, imamın arkasında sadece Fatıha okumak suretiyle bu iki hadisin telif edilebileceğini söylemektedir²⁴⁹.

Hadisleri cem' hususunda da takyîd ve tahsîsi cem'in bir türü olarak görmektedir. Mesela; ribâ konusunda, “ribâ nesfedir.”²⁵⁰ hadisi ile “yeden bi yed (peşin)'de ribâ yoktur.”²⁵¹ hadisi arasında teâruz var gibi görünmekte ve bu sebeple iki hadisten birinin nesh edildiğini söyleyenler bulunmaktadır. Fakat Şevkânî'ye göre hadisleri cem' etme imkanı varken nesh caiz olmaz ve buradaki ribe'l-fazl hadisiyle ribe'n-nesîe hadisinin umûmu tahsîs edilmiştir²⁵².

Takyîde örnek olarak da kulleteyn hadisiyle bu hadisle çelişkili gibi görünen şu hadisi verebiliriz. Şöyle ki: “Su, iki kulleteyne ulaşınca pislik tutmaz.”²⁵³ hadisinden maksat; bu miktara ulaşan suyun çoğunlukla pislik tutmadığıdır fakat suyun vasfı değiştiği takdirde su necis olur. Dolayısıyla kulleteyn hadisinin mutlaka “Kokusu, rengi

²⁴⁶ Bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 193, 195

²⁴⁷ Bkz. Müslim, *Salât*, 63; Ebû Dâvûd, *Salât*, 68

²⁴⁸ Buhârî, *Ebvâbu's-salât*, 14; Müslim, *Salât*, 34

²⁴⁹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 463

²⁵⁰ Müslim, *Müsâkât*, 106

²⁵¹ Müslim, *Müsâkât*, 103

²⁵² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 598

²⁵³ Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 33

ve tadı değişmediği sūrece su temiz yaratılmıştır.²⁵⁴ hadisiyle takyīd edilmiřtir²⁵⁵. Yani aslında bu iki hadis arasında çelişki sōz konusu değildir.

Cem' ve telif edemiyor, neshten de bahsetmiyorsa; hadislere uygun farklı gōrūřlerin hepsini muteber kabul etmekte, fakat kendisi de bir tercihte bulunmaktadır. Mesela; nikah bōlūmūnde azl yapmakla ilgili gelen hadislerin teāruz ettiđini; bir kısmının azlin cevazına bir kısmının da caiz olmadıđına delalet ettiđini ve fakat bu hadislerin hepsinin de sahih olduđunu sōylemiř, ulemanın konuyla ilgili gōrūřlerini naklederken de sadece "bu tercihe daha řayandır" demiř ve bōylece diđer gōrūřleri geçersiz kabul etmemiřtir²⁵⁶.

d. řevkānī'nin Hadislerden Hūkūm ıkarma Metoduna Dair Őrnekler

řevkānī'nin hadislerden nasıl hūkūm çıkardıđını anlayabilmek için temsil kabiliyeti yūksək birkaç Őrnek řōylece aktarılabilir:

Necasetler konusunda "Kōpek, sizden birinin kabını yaladığı zaman o kabın temizliği, onu yedi defa yıkamasıdır."²⁵⁷ hadisinin sadece yalamaya ait olduğunu; kōpeđin kendisinin, etinin, kemiklerinin, kanının, kıllarının ve terinin necisliğine delālet etmediğini sōylemekte ve bunun hikmetini anlayamasak da delāletince amel etmemiz gerektiğini vurgulamaktadır²⁵⁸.

řevkānī'ye gōre namazı bilerek terk eden kafirdir. Bilerek terkin kazāsının olmayacağını, buna dair delilin bulunmadığını sōylerken de Dāvūd ez-Zāhirī, İbn Hazm ve İbn Teymiyye ile aynı gōrūřte olduğunu belirtmektedir²⁵⁹. Fakat sehv, nisyan ve uyku durumlarında kaçırılan namazların hatırlayınca kılınması yōnūndeki hadisler²⁶⁰, aslında kazāya delālet etmeyip edāya delālet etmektedir. Yani hatırlayınca kılmak o namazın edā vakti olarak telakki edilir²⁶¹.

²⁵⁴ Buhārī, Vudū', 67

²⁵⁵ řevkānī, *es-Seylū'l-cerrār*, I, 174

²⁵⁶ řevkānī, *es-Seylū'l-cerrār*, II, 319-322

²⁵⁷ Buhārī, Vudū', 33; Mūslim, Tahāret, 89

²⁵⁸ řevkānī, *es-Seylū'l-cerrār*, I, 142-143

²⁵⁹ řevkānī, *es-Seylū'l-cerrār*, I, 588

²⁶⁰ Bkz. Buhārī, Mevakītu's-Salāt, 37; Mūslim, Mesācid, 314; Tirmizī, Salāt, 131; Ebū Dāvūd, Salāt, 11

²⁶¹ řevkānī, *es-Seylū'l-cerrār*, I, 587

Şevkânî, terâvîh namazının cemaatle kılınışını bidat değil bilakis sünnet kabul etmektedir. Çünkü sahih hadislerde geldiğine göre Hz. Peygamber bu namazı cemaatle kıldırması fakat daha sonra ümmetine farz kılınır korkusuyla cemaatle kıldırmayı terk etmiştir. O'nun vefatından sonra farz kılınma endişesi olamayacağına göre terâvîhi cemaatle kılmak bidat değil sünnettir²⁶².

Ribâ konusunda Hanefîlerin altınla, gümüşün gümüşle ve paranın parayla vs. veznî, mislî ve eşit olarak satılmasına dair gelen hadislerle²⁶³ dayanarak ribânın illetini keylîlik ve veznîlik olarak; Şafîîlerin ise yiyeceğin yiyeceklerle yahut altınla, gümüşün gümüşle vs. mislî olarak satılmasına dair gelen hadislerle²⁶⁴ dayanarak ribânın illetini cins birliği ve taam (yiyecek maddesi) olarak belirlemelerini tenkit etmekte ve hadiste sayılanlar dışında bu vasıflardan hareketle başka maddeleri de hadise ilhak etmenin caiz olmadığını söylemektedir²⁶⁵.

Genel itibariyle hadisin zâhirine dayanan, hadiste zikredilmeyenlerin hadise ilhâk edilemeyeceğini savunan Şevkânî'nin bazen "hadisten murad" gibi ifadeler kullanarak hadisi yorumladığını da görmekteyiz. Mesela Hz. Peygamber'in "Öldürdüğünüzde güzelce öldürün."²⁶⁶ hadisindeki "güzelce öldürmek" ten maksat; işkence etmemek, (ağırdan almayı) çabuk davranmaktır. Bu durum sadece kılıçla öldürmeye de hasredilmemiştir²⁶⁷.

Başka tür bir yorumuna örnek olarak; Hz. Peygamber'in elbisesindeki meniye yıkadığına dair gelen hadislerin meninin necisliğine delâlet etmediğini söylemesini verebiliriz. Çünkü Rasûlullâh (sa) bunu meni necis olduğundan dolayı değil ondan tiksindiğinden dolayı yapmıştır²⁶⁸. Aynı anlayışa göre Hz. Peygamber'in keleri yahut tavşanı yememesi de onların haram yahut mekruh olmalarına delâlet etmez. Çünkü Hz. Peygamber'in yememesinin sebebi hoşlanmamış olması olabilir²⁶⁹.

²⁶² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 660-662

²⁶³ Bkz. Buhârî, *Buyû'*, 78; Müslim, *Buyû'*, 75

²⁶⁴ Bkz. Müslim, *Müsâkât*, 93

²⁶⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 594-596

²⁶⁶ Müslim, *Sayd*, 57; İbn Mâce, *Zebâih*, 3

²⁶⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 734

²⁶⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 135

²⁶⁹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 265, 270

4. Sünnî Hadis Kaynaklarıyla Fıkıh İnşası

Şevkânî'nin furû fıkıh düşüncesinin temelini, ahad habere verdiği önem ve ahad haberle amel konusu teşkil etmektedir. Verdiği hükümlerin dayanağını oluşturan bu ahad haberleri de çoğunlukla Sünnî hadis kaynaklarından elde etmektedir.

Şevkânî biyografisinde, daha talebe iken Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Tirmizî ve Sünen-i Ebû Dâvûd'un tamamını; Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn Mâce, Muvatta' ve Nevevî'nin Müslim şerhinin bir kısmını okuduğunu söylemektedir²⁷⁰. Bunda elbette ki Ali b. İbrahim, Abdulkadir b. Ahmed ve Hasan b. İsmail gibi "dönemin ehli hadis ve tecdid hareketinin Yemen'deki önemli simalarından"²⁷¹ dersler almasının etkisi olmuştur.

es-Seylü'l-cerrâr'da bunlara ilaveten sahih, sünen, müsned, müstahrec, müstedrek gibi çeşitli türlerdeki pek çok Sünnî hadis kaynağına da atıflarda bulunduğu görülmektedir²⁷². Şevkânî'ye göre;

"Sahihayn'da veya bunlardan birinde bulunan hadisleri delil olarak kabul etmek gerekir. Çünkü bu iki alim eserlerine sadece sahih hadisleri almışlardır. Sahihayn dışındaki eserlerde olan hadisler, değerlendirmelerine güvenilen alimlerden birisinin, sahih olarak değerlendirmesi halinde, şer'î delil olarak kabul edilebilir. Yine İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın *Sahih*'leri, Hâkim Neysabûrî'nin *Müstedrek*'i ile Sahihayn üzerine yapılan tahrir çalışmaları gibi eserlerdeki hadisleri de delil olarak almak mümkündür."²⁷³

Ancak şunu belirtmek gerekir ki Zeydîler "ehl-i beyt" tariklerini öncelmiş olsalar da Sünnî dünyanın muteber kabul ettiği hadisleri görmezden gelmemişlerdir²⁷⁴. Burada Şevkânî'yi klasik Zeydîlerden ayıran özellik, böyle bir öncelermeye gitmeyip Zeydî hadis kaynaklarındansa Sünnî hadis kaynaklarını kullanması ve hatta bütünüyle Sünnî hadis literatürünü benimsemiş olmasıdır.

²⁷⁰ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 217

²⁷¹ Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX (Baskıda)

²⁷² Bkz. s.26-28

²⁷³ Yavuz, Adil, *Muhammed b. Ali Şevkani Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Hadisciliği*, s.283

²⁷⁴ Yücel, Fatih, *Zeydî Usulcülerin Kaynak Anlayışı*, s.85

5. Cerh ve Ta'dile Yoğun Olarak Yer Verme

Zeydîlerde senet tenkidi fazla gelişmemiş olup senetten ziyade metin tenkidi yapılmaktadır²⁷⁵. Fakat *es-Seylü'l-cerrâr*'da yoğun olarak cerh ve ta'dil nakillerinin bulunduğunu görmekteyiz. Çünkü Şevkânî, hadisi sahih kabul etmede senedin sağlam olmasını şart koşmakta, metin tenkidinden ziyade senet tenkidini önemsemektedir. Bu anlayışın bir uzantısı olarak *es-Seylü'l-cerrâr*'da "isnâduhu sahîh"²⁷⁶ ibaresi sık sık tekrarlanmaktadır.

Şevkânî; Hz. Peygamber'e iman etmiş ve bir an dahi olsa onu görmüş olan kimseye sahâbî deneceğini söyleyerek sünnî hadis ilmindeki sahâbi tanımına katılmakta ve sahâbîyi tanımlarken Hz. Peygamberle uzun süre birlikte olmayı, ondan rivayette bulunmayı şart koşanların görüşünü sahih kabul etmemektedir²⁷⁷. Sahâbîyi bu şekilde tanımlayan müellif, tüm sahâbîlerin adalet vasfına sahip olduğunu, cerh ve ta'dile tabi tutulmaksızın rivayetlerinin kabul edileceğini söylemektedir²⁷⁸. Hatta ravi, "sahâbîlerden biri" diyerek sahâbînin adını vermese de rivayeti hüccet olur. Çünkü cehalet, sahâbînin adaletine zarar vermez²⁷⁹.

Şevkânî'ye göre; ahad haberin kabul şartı olarak ravide adalet vasfı gerekli olduğuna göre adaletin sabit olma yolları da bilinmelidir ve bunlar uzun birliktelik, muâşere, muâmele ve tezkiyedir. Tezkiye; ravinin adaletinin sebepleriyle birlikte zikredilmesiyle (ta'dil), istifâze yoluyla ya da ravinin haberiyle amel edilmesi suretiyle yapılabilir. Bir diğer tezkiye yolu ise; Yahya b. Saîd, Şu'be, Mâlik gibi sadece adil kimselerden rivayette bulunduğu bilinen kişilerin raviden rivayette bulunmasıdır²⁸⁰.

Cerh ve ta'dilin sebeplerinin zikredilmesinin gerekli olup olmadığı hususunda Şevkânî'nin görüşü sebeplerin zikredilmesinin gerekli olduğu yönündedir²⁸¹.

Cerh ve ta'dil tearuz etmişlerse ve cem etmek mümkün değilse Şevkânî'ye göre bu konu müctehidin ictihad alanlarından biridir ve cerh eden de ta'dil eden de sebeplerini söylemişlerse müctehid tercih hakkına sahiptir. Fakat sebepleri

²⁷⁵ Demirci, Kadir, *Zeydîyye'nin Hadis Anlayışı*, s.225

²⁷⁶ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 190, 200

²⁷⁷ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.263

²⁷⁸ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.257-258

²⁷⁹ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.263

²⁸⁰ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.248-253

²⁸¹ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.255

açıklanmadan mücmel olarak ta'dil ve cerh edilmişlerse; cerh, ta'dile mukaddemdir. Çünkü cerhin zâhiru'l-hâle dayanması mümkün değilken ta'dilin dayanması mümkündür²⁸².

Eserde genel olarak hadislerin senetleri zikredilmemekle beraber senette geçen ravilerin cerh ve ta'dili güvenilen kaynaklardan nakledilmektedir²⁸³. Bu bağlamda ravinin sika, zayıf, mechûl, lâ be'se bih, sadûk, metrûk olması Şevkânî'nin hadisi hüccet olarak kabul edip etmemesini etkilemekte ve Şevkânî bunları özellikle belirtmektedir. Meselâ; “Eti yenen hayvanın bevlinde bir sakınca yoktur.”²⁸⁴ hadisinin senedindeki Amr b. el-Husayn el-Ukaylî, Ebû Hâtim'e göre “zâhibu'l-hadis leyse bi şey”, Ebû Zür'a'ya göre “vahiye'l-hadis”, Ezdî'ye göre “zayıf”, Darekutnî'ye göre ise “metrûk” olduğundan dolayı Şevkânî bu hadisi hüccet olarak kullanmamaktadır²⁸⁵.

6. Terimlerin Kullanımı

Bu konu temelde iki başlık altında incelenecektir: Birincisi kelimelerin/kavramların lügavi ve/veya ıstılâhî anlamlarının şerh içinde yer alması; ikincisi ise, Şevkânî'nin sıkça kullandığı kelime ve terkipler.

a. Kelimelerin lügavî ve ıstılâhî manaları ve terimler

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; Şevkânî, şerh ettiği *el-Ezhâr* metninin kavramlarını ve dilini çoğunlukla kullanmamakta ve hatta kimi zaman kullanılan kavramları eleştirmektedir. Bununla beraber, terimleşme sürecinde ilimlerin geliştirdikleri ıstılâhlara da kökten karşı çıkmamakta, fikhî ıstılâhın yanında hadis, cedel, mantık ve sair ilimlere ait ıstılâhlara da şerhinde yer vermektedir. Konunun ilk

²⁸² Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.256-257

²⁸³ Kaynaklar için bkz. s.29

²⁸⁴ Dârekutnî, *Tahâret*, 461

²⁸⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 131

başlığını oluşturan bu bölümde verilecek örnekler daha çok fikhî ıstılâhların tanımlanması üzerinden olacaktır.

Şevkânî'nin ıstılâhlar konusundaki temel ilkesi ise şeriatın adetlerden de, sonradan gelişmiş ıstılâhlardan da geniş olduğu prensibidir²⁸⁶.

Şevkânî'nin furû' ve usûl kavramlarına dair birkaç örneğini şöyle zikredebiliriz:

Şevkânî, şerhe ilk olarak mukaddime kelimesini lügavî ve ıstılâhî açıdan inceleyerek başlamakta ve bu kelimenin hem fethalı hem de kesralı (mukaddeme/mukaddime) yazılabildiğini söylemektedir. Mukaddime, ıstılâhta ise ilmin mukaddimesi ve kitabın mukaddimesi olarak ikiye ayrılmaktadır²⁸⁷.

Necâsetler konusunda “riks” ve “rics”in aynı manaya geldiğini söylemektedir. “Neces” ise daha farklı bir anlamdadır. Dolayısıyla rics olarak ifade dilen bir şeyi delil olmadan necis olarak niteleyemeyiz²⁸⁸. Bu açıklamalardan sonra Şevkânî, *el-Ezhâr* müellifinin “necâset bulaşmış ve yıkanması, temizlenmesi mümkün olmayan” şeyi “rics” olarak tanımlamasını hatalı bulmuş, “rics” yerine “neces” demesi gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü rics; haram, pislik, azap ve neces manalarını ihtiva ettiğinden dolayı “neces”ten daha kapsamlı bir kavramdır. Halbuki musannifin “rics”ten muradı sadece “neces”tir²⁸⁹. “Neces”le “habîs”in de aynı manaya gelmediklerini, “habîs”in haram anlamında kullanıldığını söylemektedir²⁹⁰.

Tahâret bölümünde gasp edilmiş suyla temizlik yapıp yapılamayacağı hususunu tartışırken başkasının malını yemek, helak etmek ve ondan yararlanmanın nehyedildiğini söylemekte ve buradaki nehyin fesadı gerektireceğini, fesaddan muradın

²⁸⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 535

²⁸⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 90

²⁸⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 156

²⁸⁹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 157

²⁹⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 147

ise butlan olduğunu açıklamaktadır²⁹¹. Bu ifadelerden anlıyoruz ki Şevkânî, “fesad” ile “butlan”ı eş manada kullanmaktadır.

Niyetin namazın şartlarından biri olduğundan bahsederken şart-rükün-farz farklılığına dikkat çekmektedir. Niyet etmeyen kimsenin namazı olmayacağından dolayı niyete “şart” demektedir. Niyet farz değildir çünkü “farz”, yokluğunda farz olan şeyin yokluğunu etkilemez. “Rükün” ise, yokluğunda hükmün yokluğunu gerektirir²⁹².

“Mendûb”u, “mesnûn”un daha altında bir mertebe olarak açıklayan görüşü kabul etmektedir²⁹³. Ancak mendûb da ahkâm-ı hamseden biri olduğu için delilsiz sabit olmaz²⁹⁴.

“Şer’u men kablenâ” yı “Rasullullah’ın (sa) bize aktardığı ve bizim şeriatımızın ona muhalif olduğundan bahsetmediği hususlar” olarak tanımlamakta ve bunun bizim de şeriatımız olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca usûl kitabı *İrşâdû'l-fuhûl*'e atıfta bulunmaktadır²⁹⁵.

Namazda şekk konusuna değinirken “şekk” i “hiçbir tarafın ağır basmadığı, tercih imkanı tanımayan yüzde ellilik düşünce” olarak tanımlamakta ve “tereddüt”le aynı anlama geldiğini söylemektedir²⁹⁶.

Bey’ bahsinde “çocuğun faydasına olması durumunda velinin onun malında tasarrufta bulunması câizdir” derken “sağır”i “rüşd yaşına ulaşmamış kişi”; “mecnûn”u “bir şey idrâk edemeyen, maslahat ve mefsedeti ayıramayan kişi” olarak tanımlamaktadır²⁹⁷.

²⁹¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 177

²⁹² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 454

²⁹³ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 496

²⁹⁴ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 637

²⁹⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 517

²⁹⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 572

²⁹⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 539

Ribeviyyât babında “neceş” kelimesinin hem lügavî hem de ıstılâhî anlamını zikretmiştir. “Neceş lügatta “hayvanı dehlemek” anlamına gelirken; ıstılâhta “malı artırmak” anlamına gelmektedir²⁹⁸.

Yiyecekler ve içecekler bölümünde ise müellifin “akîka” yerine “velîme” demesini eleştirmekte ve “velîme” nin sadece düğün yemeği anlamına geldiğini, delil olmadıkça başka bir anlam yerine kullanılamayacağını söylemektedir²⁹⁹.

Şevkânî fikhî ıstılâhların yanında diğer ilimlere dair ıstılâhları da kullanmaktadır. Özellikle “merfû”, mürsel, mechûl, sahih, zayıf, hasen, garip, sika, zayıf, metruk, teferrüd, mütevâtir, şâhit” gibi pek çok hadis ıstılâhı eserde sıkça tekrarlanmaktadır. Bu tip ıstılâhları genellikle açıklamadan geçmekle birlikte nadiren açıkladığı terimler de olmuştur. Mesela; sahâbî ile râvî arasında inkıta varsa (hadis, sahâbî atlanarak doğrudan Hz. Peygamberden rivayet ediliyorsa) bunun “mürsel hadis” demek olduğunu ifade etmiştir³⁰⁰.

“Mutâbakat, tazammun ve iltizâm” gibi mantık terimlerini de kullanmıştır³⁰¹.

b. Şevkânî'nin sıkça kullandığı ifadeler

Şevkânî'nin sıkça kullandığı kelime ve terkiplere değinecek olursak: Delile çokça önem veren müellif sıkça “lem ye'ti fî hazâ delîl”³⁰², “lem yerid fî hazâ şey”³⁰³, “lâ tekûmu bihi'l-hücce”³⁰⁴ gibi ifadeler kullanmaktadır. Delile dayanmayıp sadece rey ürünü olarak gördüğü hükümleri eleştirirken de “re'yün bahtun”³⁰⁵, “mücerredü'r-re'y”³⁰⁶, “leyse aleyhi esâretün mine'l-ilm”³⁰⁷ gibi ifadeler kullanmaktadır. Müellif

²⁹⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 624

²⁹⁹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 278-79

³⁰⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 548

³⁰¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 173

³⁰² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 483

³⁰³ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 570

³⁰⁴ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 331

³⁰⁵ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 322

³⁰⁶ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 285

³⁰⁷ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 265

kıyas kelimesini kullanmakla beraber kabul ettiği kıyas çeşidinden bahsederken “ilhâkan liademi'l-fârik”³⁰⁸ ya da “sahih kıyas”³⁰⁹ ifadesini, illet yerine de genellikle “menât”³¹⁰, bazen de “câmi”³¹¹ kelimesini kullanmaktadır.

“İntihâd”³¹² ve “avvelû”³¹³ kelimeleri de sık kullandığı ve terimleştirdiği ifadeler arasındadır.

7. Şer’î Ölçüt ve Ayrımlar

Şevkânî, doğrudan nasslarla belirlenmemiş fakat sonraki zamanlarda ihtiyaca binaen yahut terimleşme sürecinin getirisi olarak ortaya çıkmış ve geniş muhitlerce de kabul edilerek hüküm verilirken göz önüne alınmış şer’î ölçütleri ve ayrımları kabul etmemekte ve hatta bu ayrımlara gerek olmadığını düşünmektedir.

es-Seylü’l-cerrâr’daki konuyla ilgili birkaç örneği şöylece aktarmak mümkündür:

Şevkânî, necâsetler konusundaki necâset-i mugallaza ve necâset-i muhaffefe ayrımını delile dayanmayan sadece ıstılâhî bir ayırım olarak görmektedir. Halbuki necâsetin giderilmesi hususunda yapılması gereken şey delile ittiba ederek necâsetin nassta belirlenen şekliyle -yıkama, su serpmeye, kazıma, ovalama, sadece toprağa sürme yahut temiz bir yerde yürüme gibi- izale edilmesi gerektiğidir. Mesela; nalınlara bulaşan necâset ıstılâhî olarak mugallaza olarak anılsa bile toprağa sürmek suretiyle temizlenir çünkü konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber’in “Sizden biriniz mescide geldiğinde nalınlarının altına baksın, eğer necâset görürse toprağa sürsün ve sonra namazını kılsın.”³¹⁴ hadisi bulunmaktadır³¹⁵.

³⁰⁸ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 540

³⁰⁹ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 568

³¹⁰ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 523

³¹¹ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 197

³¹² Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 367; II, 330; III, 256

³¹³ Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 132

³¹⁴ Dârimî, *Salât*, 103

³¹⁵ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 152-153

Sular babında küçük su-büyük su ayrımını kabul etmemekte ve bu ayrıma mutâbakat, tazammun ve iltizâm suretiyle hiçbir şeyin delalet etmediğini söylemektedir³¹⁶. Hanefilerde küçük su-büyük su ayrımının ölçütü yüzey alanıdır. Suyun bir tarafındaki hareket diğer tarafına ulaşmıyorsa³¹⁷ büyük su sayılır. Şafîî ve Hanbelilerde ise bu ayrımın ölçütü hacimdir. Su, iki kulleteyn³¹⁸e ulaşıyorsa büyük su sayılır. Büyük sular, içine düşen necâsetle üç vasfı (koku, rengi ve tadı) değişmedikçe temiz ve temizleyicilik özelliğini kaybetmezken küçük sular içine düşen necâset sebebiyle üç vasfı değişirse bile temiz ve temizleyicilik özelliğini kaybederler³¹⁹. Şevkânî'ye göre ise necâset, suyun rengini, kokusunu ve tadını değiştirmedikçe su –ister küçük olsun ister büyük- tâhirdir³²⁰.

Şevkânî; Şafîî ve Hanbelilerin bu ayrımı yaparken dayandıkları kulleteyn hadisini ise şöyle yorumlamaktadır: “Su, iki kulleteyne ulaşıncaya pislik tutmaz.”³²¹ hadisinden maksat; bu miktara ulaşan suyun çoğunlukla pislik tutmadığıdır fakat suyun vasfı değiştiği takdirde su necis olur. Dolayısıyla mutlak olan kulleteyn hadisi, “Kokusu, rengi ve tadı değişmediği sürece su temiz yaratılmıştır.”³²² hadisiyle takyid edilmiştir³²³.

Seferîlikle ilgili bir ayrım olan dâr-ı vatan ve dâr-ı ikâmet ayrımlarını da kabul etmemekte, bu ikisi arasında bir fark gözetmenin ilimden bir behresi olmadığını söylemektedir³²⁴.

Şevkânî, talak lafızlarının sarîh ve kinâî olarak ayrılmasını da eleştirmekte ve böyle bir ayrımı “garâibü'l-ictihâd ve acâibü'r-rey” olarak nitelemektedir. Çünkü

³¹⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 173

³¹⁷ Yaklaşık 50 m²

³¹⁸ Yaklaşık 206 lt

³¹⁹ Bkz. Nevevî, *Mecmû'*, I, 36-42

³²⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 173

³²¹ Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 33

³²² Buhârî, *Vudû'*, 67

³²³ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 174

³²⁴ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 627

lafızdan murad talaksa, talak gerçekleşir; aksi takdirde kasıt olmadan talak gerçekleşmez. Dolayısıyla lafzın sarih ya da kinâî olmasının önemi yoktur³²⁵.

Şevkânî'nin kabul etmediği bir diğer ayırım da, malların mislî ve kıyemî olarak sınıflandırılmasıdır. Bu ayırımı binaen “mislî mal misliyle, kıyemî mal kıymetiyle tazmin olunur” hükmünü Şevkânî delile dayanmayan salt reyle verilmiş bir hüküm olarak nitelendirmektedir. Bu husustaki görüşünü delillendirmek için mislî malın (süt) mislî olmayan başka bir malla (hurma) tazmin edildiği “musarrat hadisini”³²⁶ ve kıyemî malın kıymetiyle değil de mislî başka bir malla tazmin edildiğine dair nakledilen “Hz. Aişe'nin Hz. Safiyye'nin tabağını kırması üzerine Hz. Peygamber'in Hz. Safiyye'ye Hz. Aişe'nin tabaklarından birini verdiği”³²⁷ hadisi zikretmektedir³²⁸.

Bununla birlikte Şevkânî'nin tüm ayrımlara karşı olmadığını da görmekteyiz. Nitekim kendisi necâseti hissî ve hükmî olarak ikiye ayırmaktadır. Bunu da “Muhakkak ki müşrikler necistirler...”³²⁹ ayetine dayanarak yapmaktadır. Zira burada bahsedilen necâset hissî necâset olmayıp hükmî necâsettir.

Dâru'l-İslam ve dâru'l-küfr ayrımlarına da karşı çıkmamakla beraber bu tartışmaların faydasız olduğunu söylemektedir. Ona göre; “Emir ve nehiyeler Müslümanların lehine olup kafirler, ehl-i İslam'ın izin vermesi dışında küfrünü izhar edemiyorsa burası daru'l-İslam'dır. Aksi ise daru'l-küfr'dür.”³³⁰

8. İstishâb Delili ve Küllî Kaidelerin Kullanımı

Şevkânî istishâb delilini hüccet olarak kabul etmekte ve kabulünün bir neticesi olarak hüküm verirken istishâba dayalı küllî kâideleri de göz önüne almaktadır. İstishâbı

³²⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 364

³²⁶ Musarrât hadisi: “Develerin ve koyunların yelinlerinde sütü biriktirerek olduğundan fazla verimli göstermeye çalışmayın. Birisi bu durumda bir hayvanı satın almışsa ve sütünü sağmışsa iki şeyden birini seçmekte serbesttir: 1) Bu haliyle razı olursa hayvanı kendisinde tutar. 2) Razi olmazsa hayvanı iade eder ve ayrıca bir sa' hurma verir” (Müslim, *Buyû'*, 11; Ebû Dâvûd, *Buyû'*, 46)

³²⁷ Ebû Dâvûd, *Buyû'*, 89

³²⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 535-536

³²⁹ Tevbe 9/28

³³⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 780

ise, “Geçmiş zamanda sâbit olan şeyin gelecek zamanda da bekâsına hükmetmek” şeklinde tarif etmektedir³³¹.

Şevkânî’ye göre ıstîshâbın dört muteber çeşidi bulunmaktadır³³²:

- 1- Aklın ve şeriatın bir şeyin sübûtuna ve devamına hükmetmesi ıstîshâbı.
- 2- Asl olanın yokluk olması ıstîshâbı. Aksine bir delil bulunmadıkça berâet-i zimmetin asl olması gibi.
- 3- Nesh veya tahsis bulunmadığı sürece asl olanın delilin nass ve umum olması ıstîshâbı.
- 4- İcma ıstîshâbı: İcma ile sabit olan bir hükmün o konuda meydana gelen değişiklik sonrasında da devam etmesi. Mesela; teyemmümle namaza başlayan bir kimse namaz esnasında su görse namazı bozulmaz. Çünkü teyemmümle namaza başlayabilmesi hususunda icma oluşmuştur ve önceki hal devam etmektedir.

Şevkânî’nin ıstîshâbla ilgili görüşleri özetle böyledir. Bu delille ilgili *es-Seylü’l-cerrâr*’daki örnekleri ele alacak olursak; Şevkânî, mukaddimeden sonra kitabın ilk babı olan “necâsetler” konusuna başlarken berâet-i asliyye ıstîshâbını kullanmış ve asl olanın taharet olduğu, dolayısıyla delil bulunmadığı sürece -berâet-i asliyye ıstîshâbı gereğince- hiçbir şeye necis denemeyeceğini söylemiştir³³³.

Şevkânî, akde mukarin şartlardan bahsederken garar içeren ve cehalete sebep olan şartlar dışındakileri ibâha-i asliyye gereğince mübah görmektedir³³⁴.

Üçüncü çeşit ıstîshâba örnek olarak “Talâk ve iddet konusunda tahsis edici bir delil olmadığı sürece köle ve cariyeler de hürlerle aynı hükümlere tabidirler ve hitabın umumuna dahildirler.”³³⁵ hükmünü ve namazın sünnetlerinden bahsederken, tahsis

³³¹ Şevkânî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s.774

³³² Şevkânî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s.776

³³³ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, I, 130-131

³³⁴ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 589

³³⁵ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 329

olmadığı sürece kadınların da erkeklerle aynı hükümlere tabi olduğu³³⁶ görüşünü gösterebiliriz.

Şevkânî'nin kullandığı küllî kâideler ve prensipler arasında ıstışhâba dayanmayan ve onunla ilgili olmayanlar da bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı doğrudan ayet ve hadislerden çıkarılmışken bir kısmı konunun birkaç fer'ini kapsayıcı başlık şeklinde oluşturulmuştur. Mesela, necâsetler konusunda "Bir şeyin necis olması ve haram olması arasında mantıksal bir zorunluluk yoktur"³³⁷ prensibini ortaya koymuştur. Ona göre; "*De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum...*"³³⁸ ayetindeki leş, akıtılmış kan ve domuz etinin "*rics (pis)*" olmasından maksat yenmelerinin haram kılınmasıdır. Haramlıkla necâset arasında da zorunlu bir bağ olmadığına göre ayette sayılan bu şeyler haramdırlar fakat necis değildirler. Şevkânî bu prensibini "*Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacularınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı...*"³³⁹ ayetiyle de delillendirmektedir, zira anaların ve diğerlerinin haram kılınması onların rics olduğu anlamına gelmez³⁴⁰. Aynı şekilde "*Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.*"³⁴¹ ayetinde sayılan maddeler de necis değildirler fakat haramdırlar³⁴².

Şevkânî, necâset hakkındaki görüşlerine dayanak olarak kullandığı En'am suresinin 145. ayetini, yiyecekler babında da kullanmakta ve ayetin umuma delaleti gereği tahsis eden bir delil olmadıkça burada sayılanların dışındaki yiyeceklerin helal olacağını ifade etmektedir³⁴³. Bu kâidesine binaen de at ve katır etinin haram olmadığı

³³⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 496

³³⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 140,143,

³³⁸ En'am 6/145

³³⁹ Nisa 4/23

³⁴⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 143

³⁴¹ Maide 5/90

³⁴² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 137

³⁴³ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 257

hükümünü vererek *el-Ezhar* müellifine muhalefet etmektedir³⁴⁴. Fakat ayetin umumunu tahsis eden hadislerin bulunması sebebiyle pençeli kuşların, yırtıcı hayvanların ve ehli eşek etinin yenmesinin haram oluşu hususunda *el-Ezhar* müellifiyle hemfikirdir³⁴⁵.

Alışveriş akdinin kurulabilmesinde benimsediği temel prensibi ise “rıza ve gönül hoşnutluğu”dur. Rıza ve gönül hoşnutluğu olduğu takdirde akde sonradan ilave ve eksiltmeler yapılmasında³⁴⁶, yahut meclis dağılmamışken akitten vazgeçmede³⁴⁷ bir sakınca yoktur. Bu prensip akitte kullanılan lafızlar hususunda da geçerlidir; rıza ve gönül hoşnutluğunu hissettiren her türlü temlik lafzı sahihtir. Bu lafızların hal ya da istikbale ait olmaları fark etmez³⁴⁸. Bu prensip gereğince, Hanefilerin akitteki rıza-ihiyar ayrımı da Şevkânî’ye göre bir anlam taşımamaktadır. Çünkü temelinde rıza bulunmayan akit, kişi ihtiyar sahibi olsa dahi geçersizdir. Bu durumda Hanefilere göre mükrehin tasarrufu -rızası olmasa da ihtiyarı olması sebebiyle- geçerliyen Şevkânî’ye göre rızası bulunmadığından dolayı geçersizdir³⁴⁹.

Şevkânî’nin, talak lafızları bahsinde “kullanılan lafza değil maksada bakılır” şeklindeki prensibi gereğince lafzın sarîh veya kinâî olması³⁵⁰; inşâî, ikrârî, nidâî ya da haberî olması bir önem arz etmemektedir³⁵¹. Yani talakı murad eden kimsenin, kullandığı lafız ne olursa olsun talakı muteberdir. Fakat Şevkânî, hâzilin durumunu bu prensipten istisna etmektedir. Hâzil, kullandığı lafızıyla talakı murad etmemiş olsa dahi talakı muteberdir³⁵². Zira bu konuda şöyle bir hadis bulunmaktadır: “Üç şeyin ciddisi de, şakası da ciddidir: Nikah, talak ve ric’at.”³⁵³

Doğrudan hadisten çıkarılan prensibe örnek olarak da şunu verebiliriz: “İddia edene beyyine, inkar edene yemin gerekir.”³⁵⁴ Bu hadis ayrıca *Mecelle*’nin 77. Maddesinin de dayanağıdır. Şevkânî, cariyeye cinsel ilişkiye giren kimsenin o

³⁴⁴ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, III, 256, 258

³⁴⁵ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, III, 255

³⁴⁶ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 529

³⁴⁷ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 525

³⁴⁸ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 524-525

³⁴⁹ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 524

³⁵⁰ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 364

³⁵¹ Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 365

³⁵² Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, II, 365

³⁵³ Ebû Dâvûd, Talâk, 9; İbn Mâce, Talâk, 13

³⁵⁴ Buhârî, Rehin, 6; İbn Mâce, Ahkâm, 7

cariyenin kardeşiyle nikahlanamayacağı hususunda görüş beyan ederken, böyle bir durumda cariyeye efendi arasında fikir ayrılığı olması halinde yukarıdaki kâide gereğince cinsel ilişkinin olduğunu iddia eden tarafın beyyine getirmekle yükümlü olacağını söylemektedir³⁵⁵.

Bununla birlikte Şevkânî'nin *el-Ezhâr*'da delil olarak getirilen bir takım küllî kâidelere itiraz ettiğini de görmekteyiz. Mesela; namazda şekk durumundan bahsedilirken *el-Ezhâr*'da “zanniyyâta dayananın edasında zan yeterlidir” kâidesi yer almakta fakat Şevkânî bunu, şer'î hükümlerin zannî delillerle sabit olduğu ancak zimmetimizde yakîn olarak bulunduğu gerekçesiyle reddetmektedir³⁵⁶.

“Deniz hayvanlarından ‘yenmesi helal olmayan kara hayvanlarına benzeyenler’in haram olduğu” kâidesini de En'am suresinin 145. ayetinin ve “suyu temiz olanın meytesi helaldir.”³⁵⁷ hadisinin umumu gereği kabul etmemektedir³⁵⁸.

9. Istishâb ve Nass Dışındaki Deliller

İcmâyı “Hz. Peygamber'in ümmetinden olan müctehidlerin O'nun (sa) vefatından sonra herhangi bir devirde şer'î bir hüküm hakkında ittifak etmeleri”³⁵⁹ olarak tanımlayan Şevkânî, icmânın imkanı hususunda Nazzâm, Hâricîler ve Şia'nın bir kısmı gibi düşünerek Müslüman alimlerin bir hüküm üzerinde ittifak etmelerinin imkansız olması, etseler bile bunun bilinemeyeceği ve bize nakledilemeyeceği gibi gerekçelerle icmâyı hüccet olarak kabul etmemektedir³⁶⁰. Dolayısıyla ehl-i Medine'nin ve ehl-i Mekke'nin icmâı, Basra ve Kûfe ehlinin icmâı, dört mezhep imamının icmâı, dört halifenin icmâı, ıtra'nın icmâı hüccet değildir³⁶¹. Sahabe icmânının hüccet oluşu hususunda ise ihtilaf yoktur³⁶².

³⁵⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 338

³⁵⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 576

³⁵⁷ Ebû Dâvûd, Tahâret, 41; Tirmizî, Tahâret, 52

³⁵⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 262

³⁵⁹ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.267

³⁶⁰ Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.268-274

³⁶¹ Bkz. Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.304-309

³⁶² Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.303

es-Seylü'l-cerrâr'da, icmânın sıkça zikri geçmekte, İbn Hacer, İbn Abdilberr gibi alimlerden³⁶³ ve kitabın kaynakları arasında da zikrettiğimiz İbnü'l-Münzir'in *Kitâbu'l-icmâ*'sından³⁶⁴ konuyla ilgili icmâ olduğuna dair nakillerde bulunmaktadır.

Mecnunun ve çocuğun mükellef sayılmaması³⁶⁵, vahşi eşek etinin yenmesinin helal oluşu³⁶⁶, mut'a nikahının haramlığı³⁶⁷ icmâen sabittir. Zinanın³⁶⁸, usul ve furû' ile nikahın haram oluşu³⁶⁹ Kitab, sünnet ve icmâ ile bilinen bir husustur. Ayrıca Şevkânî'nin *es-Seylü'l-cerrâr*'da “ne Kitab'da ne sünnette ne sahih kıyasta ne de icmâda böyle bir hüküm gelmiştir”³⁷⁰ şeklinde ifadeler kullandığını da görmekteyiz.

Zekat vermeyenlerin öldürülmesi³⁷¹, istihlâf yoluyla ya da halifenin bir topluluk belirleyip bu topluluğun, içlerinden birine biat etmelerini istemesi suretiyle imamete seçilmenin caiz oluşu³⁷² gibi konularda sahâbe icmânının bulunduğunu söylemekte ve bunları hüccet olarak kabul etmektedir.

Şevkânî, kıyası; “benzer bir vasıftan (câmi') dolayı, zikredilenin hükmünün benzerini zikredilmeyende de ortaya çıkarmak”³⁷³ şeklinde tanımlamakta ve hüccet olarak kabul etmemektedir. Fakat illeti mansûs olan, fârikın nefyedildiği hakkında kat'i delil bulunan, fehva'l-hitâb ya da lahnu'l-hitâb kabilinden olan kıyasları kabul etmekte, esasen bunları mefhûmu'l-muvâfakat olarak görmekle birlikte kıyas olarak isimlendirilmelerinden ötürü kendisi de öyle isimlendirmektedir³⁷⁴.

Şevkânî *es-Seylü'l-cerrâr*'da nass varken kıyas yapılamayacağını söylemektedir³⁷⁵. Meselâ; “Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır...”³⁷⁶ ayeti ile

³⁶³ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 322

³⁶⁴ Bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 836; II, 558

³⁶⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 355-356

³⁶⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 260

³⁶⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 269

³⁶⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 230

³⁶⁹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 240

³⁷⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 754

³⁷¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 594

³⁷² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, III, 706

³⁷³ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.657

³⁷⁴ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.675

³⁷⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 291

³⁷⁶ Bakara 2/237

ölümle birlikte mehir ve mirasın sabit olacağına dair hadisler³⁷⁷ arasında çelişki bulunmamaktadır. Zira ayet talak hakkında, hadisler ise ölüm hakkında gelmiştir ve bu durumda ayetteki talakın ölüme kıyas edilmesi geçersizdir³⁷⁸.

es-Seylü'l-cerrâr'da sahih ve batıl kıyas ayırımına giden Şevkânî; misafire kıyasla hastalık, korku ve şiddetli yağmur gibi durumlarda da namazların cem' edilebileceğine dair hükmü geçersiz saymakta ve bu kıyası sahih görmemektedir³⁷⁹. Velinin küçük çocukları nikahlayabilmesi hususunda küçük erkek çocuğun rızasının alınmasına gerek olmaması ise küçük erkek ile küçük kızın birçok konuda aynı hükme tabi olmaları sebebiyle geçerli bir kıyastır³⁸⁰.

Fehva'l-hitâb tabirini sıkça kullanan Şevkânî, cariye hakkındaki "Çocuk döşek sahibinindir"³⁸¹ hadisinin fehva'l-hitâb sebebiyle hürler için de geçerli olduğunu söylemektedir³⁸².

es-Seylü'l-cerrâr'da "ne Kitap'ta ne sünnette ne de sahih kıyasta gelmiştir"³⁸³ gibi ifadeler de kullanılmaktadır.

Şevkânî sahâbî kavlini hüccet olarak kabul etmemekte ve bu konuda şunları söylemektedir:

"Sahâbî kavli hüccet değildir. Çünkü Allah Teâlâ bu ümmete peygamber olarak sadece Hz. Muhammed'i göndermiştir. Bizim ancak bir Peygamberimiz ve bir Kitap'ımız vardır ve tüm ümmet Allah'ın Kitap'ına ve Peygamberinin sünnetine uymakla yükümlüdür. Bu hususta sahâbî ile ondan sonrası arasında fark yoktur. Herkes şer'î teklifleri yerine getirmek, Kitap ve sünnete uymakla mükelleftir. Kim Allah'ın dininde O'nun Kitap'ı ve Peygamberinin sünneti dışında olan ve bu ikisine dayanmayan bir şeyin hüccet olduğunu iddia ederse Allah'ın dininde sabit olmayan bir şeyi iddia etmiş ve İslam'ın şeriatına Allah'ın emretmediği bir şeyi yerleştirmiş olur. Bu da çok ağır bir iş ve büyük bir iftiradır."³⁸⁴

³⁷⁷ Tirmizî, Nikâh, 44; Nesâî, Nikâh, 68

³⁷⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 286

³⁷⁹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 426

³⁸⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 279

³⁸¹ İbn Mâce, Nikâh, 59; Ebû Dâvûd, Talâk, 34

³⁸² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 353

³⁸³ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 522, 568

³⁸⁴ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s.797-798

es-Seylü'l-cerrâr'da da sahâbî kavlinin hüccet olmadığını defalarca vurgulamış³⁸⁵ fakat yine de sahâbî görüşlerini muvafık ya da muhalif olarak zikretmiştir. Meselâ; talakın sayısı ve iddetin süresi hususunda hürlerle cariyelerin eşit olduğunu söylemekte ve İbn Abbas, Câbir, Ebû Seleme, Katâde gibi aynı görüşte bulunan sahâbîleri zikretmektedir³⁸⁶. Öte yandan efendinin nikahlı köleyi boşama yetkisinin olduğuna dair İbn Abbas'tan nakledilen görüşü sahâbî kavlinin hüccet olmaması gerekçesiyle reddetmektedir³⁸⁷.

Şevkânî'nin icmâ ve kıyasta olduğu gibi sahâbî kavlini hüccet olarak kabul etmemesine rağmen “ne Peygamber zamanında ne sahâbî zamanında ne de tabiin zamanında vuku bulmuştur”³⁸⁸ gibi ifadeler kullandığını görmekteyiz.

İstihsân'ı da muteber bir delil olarak kabul etmemektedir. Fakat getirdiği eleştirilerden anlaşıldığı kadarıyla istihsân algısı, Hanefilerin terimleştirdiği manada olmayıp birşeyi delilsiz olarak güzel görmek şeklindedir. Meselâ, cenaze namazında ikinci tekbirden sonra İhlas suresinin, üçüncü tekbirden sonra da Felâk suresinin okunması hükmünü “bu konuda delil gelmemiş olup, bu hüküm mücerred istihsândır” diyerek eleştirmektedir³⁸⁹.

Maslahatı hüccet olarak kabul eden Şevkânî, şeriatın “celb-i mesâlih ve def'-i mefâsîd” üzerine bina edildiğini söylemektedir³⁹⁰. Meselâ; namazda sesi yükseltmek kişinin ya da cemaatin faydasınaysa namazı bozmaz³⁹¹.

Sedd-i zerîa'yı da hüccet olarak kabul etmekte ve *es-Seylü'l-cerrâr*'da malın kendisi helal olmakla birlikte satıldığı takdirde haram işlerde kullanılacağı biliniyorsa bu satımın harama yol açabileceği sebebiyle haram olduğunu söylemektedir. Bu yüzden

³⁸⁵ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 532, 585; II, 287, 299, 361

³⁸⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 332

³⁸⁷ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 361

³⁸⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 527, 535

³⁸⁹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 707

³⁹⁰ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 516

³⁹¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 514

üzüm ve hurmanın, müşteri tarafından içki imal etmek için kullanılacağı biliniyorsa satmak haramdır³⁹².

Örfü de muteber kabul etmekte; malı tartmak, meyveleri toplamak ve tohum ekmek gibi kabzdan önce yapılan masrafların mutlak olarak satıcıya yıkılmayıp örfü göre davranılması gerektiğini söylemektedir. Bu hususta her yerin örfü farklıdır, fakat taraflar örfü bilerek ona göre masrafları karşılarlar³⁹³.

Şer'u men kablênâ'yı "Rasûlullâh'ın (sa) bize aktardığı ve bizim şeraitimizin ona muhalif olduğundan bahsetmediği hususlar" olarak tanımlamakta ve bunun bizim de şeriatımız olduğunu ifade etmektedir³⁹⁴. Meselâ Hz. Peygamber, Dâvûd (as)'ın tevbe secdesi yaptığını aktarmış fakat kendisi hiçbir zaman böyle bir secde yapmamış ve hatta "Dâvûd tevbe secdesi yapardı, biz ise şükür secdesi yaparız"³⁹⁵ diyerek geçmiş şeriata muhalif olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla bu, bizim şeriatımız olmaz³⁹⁶.

D. ES-SEYLÛ'L-CERRÂR ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

1. Muhtasarlar

- a. *Nüzhetü'l-ebâr mine's-Seyli'l-Cerrâr*: Şevkânî'nin muasırı ve talebesi olan el-Hasen b. Ahmed Âkiş ez-Zamdî et-Tihâmî (v. 1281/1872) tarafından telif edilmiştir. ez-Zamdî, Şevkânî'nin biyografisini yazdığı *Hadâiki'z-zehr* adlı eserinde *es-Seylü'l-cerrâr* için yapılan eleştirileri izah etmenin aslında basit olduğunu, çünkü Hz. Peygamber dışındaki kimselerden bazılarının görüşlerinin alınıp bazılarınınınin terk edilebilmesi

³⁹² Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 544-545

³⁹³ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 581

³⁹⁴ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 517

³⁹⁵ Nesâî, *İftitâh*, 48

³⁹⁶ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, I, 583

suretiyle zannî meselelerde ihtilafların olabileceğini söylemektedir³⁹⁷.

b. *Muhtasaru's-Seyli'l-Cerrâr*: Abdurrahman b. Muhammed el-Amrânî (v. 1273/1857) tarafından kaleme alınmıştır. Eserde *el-Ezhâr*'ın meselelerine dair deliller uzunca zikredilmeyip makbul olan görüş ortaya konmuştur³⁹⁸.

2. Reddiyeler

a. *el-Ğutamtamü'z-zehhârü'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-ehhâr li'yütahhirahû min ricsi's-Seyli'l-cerrâr*: İbn Herîve es-Semâvî (v. 1241/1825) tarafından eserin adından da anlaşılacağı üzere “*el-Ezhâr*'ın bahçelerini *es-Seylü'l-cerrâr*'ın pisliklerinden temizlemek” için *es-Seylü'l-cerrâr*'a reddiye olarak yazılmıştır. Şevkânî eserin ismini duyduğunda “İbn Herîve gerçekten cahildir, fakih değildir. Zira daha akarsuyun (seyl) kir tutmayacağını dahi bilmiyor.” diyerek tepkisini göstermiştir³⁹⁹. İbn Herîve, Şevkânî'yi *es-Seylü'l-cerrâr*'ı yazarken el-Celâl'in *Dav'u'n-nehâr*'ından ve özellikle de İbn Hacer'in *Telhîs*'inden çalıntılar yapmakla ve Ehl-i Beyt'in yolundan sapmakla itham etmiş, daha da ileri giderek onun, Muhammed b. Abdulvehhâb'ın mezhebine bağlı olduğunu söylemiştir⁴⁰⁰.

İbn Herîve, dönemin devlet başkanı Mehdi Abdullah'ın Moka şehrinde bir kadına tecavüz etmek isteyen yabancı tüccarı bıçaklayan bir fakihi hapsedmesini eleştirmiş ve bunun üzerine 1 Ağustos 1825'te tutuklanmıştır. Bazı alimler tarafından hakkında idam fetvası çıkarılınca da 24 Ağustos (10 Muharrem) 1825'te idam edilmiştir⁴⁰¹. Koyu bir Hâdevî müntesibi olan İbn

³⁹⁷ Zebâra, *Neylü'l-vatar*, I, 299

³⁹⁸ Amrî, *el-İmamü's-Şevkânî*, s.270

³⁹⁹ Amrî, *el-İmamü's-Şevkânî*, s.270

⁴⁰⁰ Haykel, *Revival and Reform in Islam*, s.181

⁴⁰¹ Amrî, *el-İmamü's-Şevkânî*, s. 271

Herîve'nin idamında Şevkânî'nin etkileri olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Ancak Şevkânî bunu reddetmiş ve vasiyetinde herkesi affettiğini, sadece kendisini İbn Herîve'nin idamında dahil olduğu gerekçesiyle suçlayanları affetmeyeceğini söylemiştir⁴⁰².

E. *ES-SEYLÜ'L-CERRÂR*'IN YEMEN ZEYDÎ HUKUKUNDAKİ YERİ

es-Seylû'l-cerrâr telif edildiği andan itibaren olumlu, olumsuz pek çok etkiye yol açmıştır. Eserin Hâdevîliğin klasik metinlerinden *el-Ezhâr*'a yönelik esaslı eleştiriler barındırması Hâdevî müntesiplerince tenkit edilmesine neden olmuştur. Bu tenkitler arasında özellikle İbn Herîve'nin yazdığı *el-Ğutamtamü'z-zehhârü'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-ehzâr li'yütahirahû min ricisi's-Seyli'l-cerrâr* isimli reddiye ve sonrasında gelişen olaylar dikkati çekmektedir. Zira İbn Herîve'nin idamını bu olayla ilişkilendirenler ve idamına çıkarılan fetvada Şevkânî'nin imzasının bulunduğunu ya da en azından kâdilkudat olarak böyle bir duruma engel olmamak suretiyle göz yumduğunu düşünenler bulunmaktadır. Fakat Şevkânî bu iddiaların hepsini reddetmiş ve kendisini böyle bir şeyle itham edenleri affetmeyeceğini söylemiştir⁴⁰³.

Kâsımî imametten sonra 1918'den 1962'ye kadar idarede bulunan Hamîdüddin imamları döneminde Şevkânî'ye ve onun Sünnî eğilim taşıyan görüşlerine karşı stratejik bir yaklaşım sergilenmiş olup *el-Bedrü't-tâli*' ve *Fethü'l-kadîr* gibi eserleri basılmış, San'a'daki Filayhi Camiinde Kadı Yahya el-İryânî (v. 1943) tarafından *Neylü'l-evtâr* adlı eserinin okutulmasına izin verilmiştir. Fakat öte taraftan İmam Yahya'nın (v. 1948) fakih yetiştirmek amacıyla kurduğu İlmiye Medresesi'nde Şevkânî'nin *es-Seylû'l-cerrâr* adlı eserinin okutulmasına izin verilmemiş, oğlu Ahmed döneminde de Kadı Muhammed el-Amrânî'nin Filayhi Camii'nde *es-Seylû'l-cerrâr* okutması yasaklanmıştır⁴⁰⁴.

⁴⁰² Haykel, *Revival and Reform in Islam*, s.182

⁴⁰³ Haykel, *Revival and Reform in Islam*, s.182

⁴⁰⁴ Haykel, Bernard, "Al-Shawkâni and the Jurisprudential Unity of Yemen", *Le Yemen, passe et present de l'unité*, s.53–65. Provence: Edisud, 1994, s.58-61

1962 Yemen devrimiyle Hamîdüddin idaresinin yıkılmasından sonra Ahmed Numan, Muhammed el-Zübeyrî ve Abdurrahman el-İryânî gibi Şevkânî'nin üçüncü kuşak talebeleri olan ve onun görüşlerini benimseyen kişilerin önemli mevkilere gelmesi Şevkânî'nin etkilerini iyice artırmış ve bu dönemde oluşan Yemen Hukuku ciddi anlamda Şevkânî'nin fikhî görüşlerinin tesiri altında kalmıştır. Mesela; dönemin Adalet Bakanı Abdurrahman el-İryânî'nin yürürlüğe koyduğu *İhtiyârât* isimli altmış sekiz maddelik kararların on beşi doğrudan Şevkânî'nin icthahatlarından oluşmaktadır⁴⁰⁵.

1969 yılında Kadı Abdurrahman el-İryânî, *Fetâvâ* isimli bir radyo programı düzenlemiş ve programda fakihler halk tarafından kendilerine sorulan sorulara verdikleri fetvaları okumuştur. Daha sonra Şevkânî'nin dördüncü kuşak öğrencilerinden olan Muhammed b. İsmail el-Amrânî yirmi dört yıl boyunca bu programda fetva vermiş ve fetvalarında da Şevkânî'nin icthahat hakkındaki görüşlerine bağlı kalmıştır. Meselâ; aynı sütanne tarafından bir kez emzirilen erkek ve kadının evlenmesinin haram olup olmadığı hususunda sorulan bir soruya verdiği cevapta; Hâdevî mezhebine göre tek seferle mahremiyetin oluştuğunu, Şafiî mezhebine ve Şevkânî'ye göre mahremiyetin oluşması için emzirmenin beş sefer gerçekleşmesi gerektiğini belirttikten sonra bu ikisinden birini seçmekte özgürsünüz demek ve fakat son olarak kendi görüşünün de Şevkânî'ninkine muvafık olduğunu bildirmektedir⁴⁰⁶.

1979 yılında Yemen Medeni Hukuku'nu oluşturan komisyon içinde Şevkânî'nin mezhebine bağlı olduğunu söyleyen Kadı Muhammed b. İsmail el-Haccî de bulunmaktaydı ve el-Haccî'nin ifadelerine göre komisyon, tüm mezheplerin görüşlerini inceleyip Kur'an ve sünnete en uygun olanını seçmekte ve bunu yaparken de Şevkânî'nin görüşlerinden etkilenmekteydi. Mesela; akitlerin geçerliliği hususunda Hâdevî mezhebinin kabul ettiği "sahih-fâsid-bâtıl" ayırımı yerine Şevkânî'nin kabul ettiği "sahih-bâtıl" ayırımı muteber addedilmiştir⁴⁰⁷.

⁴⁰⁵ Haykel, a.g.m, s.62

⁴⁰⁶ Haykel, a.g.m, s.63

⁴⁰⁷ Haykel, *Revival and Reform in Islam*, 224

SONUÇ

1173-1250 (1760-1834) yılları arasında yaşayan Şevkânî'nin *es-Seylü'l-cerrâr* isimli kitabını esas alan bu tezde Şevkânî'nin fakihliği ve fikhî görüşleri incelenmiştir. Menşe itibariyle Zeydîlikten gelen ancak otuzlu yaşlarından itibaren mutlak ictihadda bulunarak herhangi bir mezheble kendisini kayıtlamayan Şevkânî'nin nihaî fikhî görüşlerini, ömrünün son yıllarında telif ettiği bu kitabından takip etmek mümkündür. Şevkânî, daha önceki yıllarda telif ettiği fikhî kitaplarında ve risalelerindeki bazı görüşlerini terk etmiş ve yine kendi ictihadları ile vardığı neticeleri bu kitabında dile getirmiştir. Şevkânî'nin bu eseri hem Zeydî-Hâdevî fikhî hem de Ehl-i Sünnet fikhî mezhepleri karşısında kendisini nasıl konumlandığına ilişkin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Şevkânî birçok fikhî meselede hem Hâdevî mezhebinin görüşlerini hem de farklı Sünnî mezheplerin görüşlerini yanlış bularak tenkit etmekte ve yerine kendi ictihadlarını ikame etmektedir.

Müteahhirûn döneminin sonunda ve modernizmin İslâm dünyasına girişinin hemen öncesinde yaşamış bir âlim olan Şevkânî'nin ortaya koyduğu fikhî anlayışı, onun İslâmî ilimlerin ve onları da kapsayacak şekilde İslâm medeniyetinin bu dönemde geldiği noktaya yönelik tenkitlerinin bir neticesi olarak görülebilir. Modern dönemde de etkisi hissedilecek ve takipçileri olacak bir ıslah hareketinin başlatıcısı olan Şevkânî, mezheplerin hâkim olduğu ve ictihadın zamanla terk edilerek yerine taklidin benimsendiği klasik dönem fikhî anlayışına yönelik köklü eleştiriler getirmiştir. İctihad merkezli bir fikhî faaliyeti esas alan ve taklide hiçbir şekilde cevaz vermeyen Şevkânî, 19. Yy.ın başlarında ehl-i hadis tavrının güçlü bir temsilcisi olarak kendisini göstermiştir.

Şevkânî, h. 1235 yılında kaleme aldığı *es-Seylü'l-cerrâr*'da Hâdevîlik'in temel kitaplarından biri olan *el-Ezhâr*'ı şerh ederken toplum tarafından ortak kabul görmüş bu metin üzerinden Hâdevîlik'e karşı reddiyesini sunmaktadır. Şevkânî'nin Sünnî hadis literatürünü bütünüyle benimsemesi, cerh ve tadile yoğun olarak yer vermesi *es-Seylü'l-cerrâr*'ı Hâdevî geleneğinden ayırıp Sünnî geleneğe yaklaştırmaktadır.

Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*'de teorik olarak ortaya koyduğu usul görüşlerini *es-Seylü'l-cerrâr*'da tam anlamıyla furuya yansıtmıştır. Fıkıh sahasındaki en önemli dayanaklarından birini oluşturan hadisleri anlama ve değerlendirme hususunda İbn Hacer ve Mecdüddin İbn Teymiyye'den etkilendiği anlaşılrsa da müctehidlik vasfı gereğince, usulde kabul ettiği çeşitli kriterlerle ahad haberlerden hüküm çıkarmıştır. Hüküm çıkarmadaki temel dayanağı nasslar olan Şevkânî, nassın bulunmadığı yerde ıstıshabı devreye sokmakta ve bu delili sıkça kullanmaktadır.

es-Seylü'l-cerrâr daha yazıldığı andan itibaren ulema ve toplum üzerinde etkisini göstermiştir. Döneminde karşılaştığı en önemli tepki koyu bir Hâdevî müntesibi olan İbn Herîve (v. 1241/1826) tarafından kaleme alınan *el-Ğutamtamü'z-zehhâru'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-ezhâr li yutahhirahû min rici's-Seyli'l-Cerrâr* isimli reddiyedir. Hamiddüddin devrinde (1918-1962) ise cami ve medreselerde okutulması yasaklanmıştır. 1962 Yemen devrimde rol alan kişilerin Şevkânî'nin birkaç nesil sonraki talebeleri olması, devrimle birlikte Şevkânî'nin konumunu güçlendirmiş ve eserlerine verilen önemi artırmıştır. Yemen dışındaki coğrafyada ise özellikle Afgâni-Abduh-Reşid Rıza ve Seyyid Ahmed Han gibi modernistlerin Şevkânî'yi öncü kabul etmeleri Şevkânî'nin eserlerinin ve görüşlerinin yayılmasında etkili olmuştur.

EK: ES-SEYLÜ'L-CERRÂR'IN FİHRİSTİ

Eser, *el-Ezhâr*'ın tasnifine uygun olarak kaleme alınmış olup “Kitâb-Bâb-Fasıl” şeklinde sistematize edilmiştir. Eserdeki Kitâb ve Bâb başlıkları şöyledir:

MUKADDİME

(ictihad-taklid konusuyla ilgili)

İBÂDÂT

1.Kitâb: Tahâret

1.Bâb: Necâsetler

2.Bâb: Sular

3.Bâb: Def-i Hâcet İçin İnsanlardan Uzak Yere Gitmenin Mendûb Oluşu

4.Bâb: Abdest

5.Bâb: Gusül

6.Bâb: Teyemmüm

7.Bâb: Hayız

2.Kitâb: Namaz

1.Bâb: Namaz Vakitleri

2.Bâb: Ezan ve Kamet

3.Bâb: Cemaatle Namaz Kılmanın Müekked Sünnet Oluşu

4.Bâb: Sehiy Secdesi

5.Bâb: Kazâ

- 6.Bâb: Cuma Namazı
- 7.Bâb: Kasr-ı Salât
- 8.Bâb: Korku Namazı
- 9.Bâb: Bayram Namazları
- 10.Bâb: Kusûf ve Husûf Namazları

3.Kitâb: Cenâze

4.Kitâb: Zekat

- 1.Bâb: Devenin Zekatı
- 2.Bâb: Toprak Mahsullerinin Zekatı
- 3.Bâb: Zekatın Harcanacağı Yerler
- 4.Bâb: Fitre

5.Kitâb: Humus

6.Kitâb: Oruç

- 1.Bâb: İtikâf

7.Kitâb: Hacc

- 1.Bâb: Umre
- 2.Bâb: Hacc-ı Temettû'
- 3.Bâb: Hacc-ı Kırân

MUAMELÂT

8.Kitâb: Nikâh

1.Bâb: Cariyenin Hibesi ve Satımı

2.Bâb: Firâş

9.Kitâb: Talâk

1.Bâb: Hul'

2.Bâb: İddet

3.Bâb: Zihâr

4.Bâb: İlâ'

5.Bâb: Liân

6.Bâb: Hidâne

7.Bâb: Nafaka

8.Bâb: Radâ'

10.Kitâb: Bey'

1.Bâb: Akde Mukârin Şartlar

2.Bâb: Ribâ (ribeviyyat)

3.Bâb: Hiyârât

4.Bâb: Mebî'

5.Bâb: Sahih Olmayan Bey'

6.Bâb: Me'zûn

7.Bâb: Murâbaha

8.Bâb: İkâle

9.Bâb: Karz

10.Bâb: Sarf

11.Bâb: Selem

11.Kitâb: Şuf'a

12.Kitâb: İcâre

1.Bâb: İnsanın İcâresi

2.Bâb: Muzâraa

3.Bâb: Mudârabe

13.Kitâb: Şirket

1.Bâb: Emlak ortaklığı

2.Bâb: Kısmet

14.Kitâb: Rehin

15.Kitâb: Âriye

16.Kitâb: Hibe

17.Kitâb: Vakıf

18.Kitâb: Vedfa

19.Kitâb: Gasp

20.Kitâb: Köle Azadı (itk)

1.Bâb: Tedbîr

2.Bâb: Kitâbet

3.Bâb: Velâ'

21.Kitâb: Eymân

1.Bâb: Kefâret

2.Bâb: Nezir

3.Bâb: Dâlle, Lukata, Lakît

4.Bâb: Av

5.Bâb: Zebh

6.Bâb: Udhiye

7.Bâb: Et'ime ve Eşribe

22.Kitâb: Da'va

23.Kitâb: İkrâr

24.Kitâb: Şehâdât

25.Kitâb: Vekâlet

1.Bâb: Kefâlet

2.Bâb: Havâle

3.Bâb: Teflîs

4.Bâb: Sulh

5.Bâb: İbrâ'

6.Bâb: İkrâh

7.Bâb: Kadâ

26.Kitâb: Hadler

1.Bâb: Hadd-i kazif

2.Bâb: Hadd-i şurb

3.Bâb: Hadd-i sirkat

27.Kitâb: Cinâyât

1.Bâb: Diyetler

2.Bâb: Kasâme

28.Kitâb: Vesâyâ

29.Kitâb: Siyer

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (241/885), *el-Müsned*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil Attar, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1991.

Amrî, Hüseyin b. Abdullah, *el-İmamü's-Şevkânî râidu asrihi*, Beyrut: Dârü'l-fikri'l-muâsır, 1990.

Aybakan, Bilal, "Furû' Fıkıh Sistematiği Üzerine", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006/2, sayı:31, s.5-32.

Ayzerî, Ebu'l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed, *el-İhtiyârâtü'l-ilmîyye fi'l-mesâilü'l-fikhiyye li'l-imam Muhammed b. Ali eş-Şevkânî*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul: Dârü't-tibâati'l-âmire, h.1315.

Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (385/995), *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Abdullah Haşim Yemani Medeni, Medine: Dârü'l-mehasin, 1966.

Demirci, Kadir, *Zeydiyye'nin Hadis Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî (275/889), *Kitâbü's-Sünen*, I-V, thk. Muhammed Avvame, Cidde: Dârü'l-kable li's-sekâfeti İslâmiyye, 1998/1419.

Ekva', İsmail b. Ali, *Hicerü'l-ilm ve meâkilühû fi'l-Yemen*, I-III, Beyrut: Dârü'l-fikri'l-muâsır, 1995.

Güngör, Mevlüt, "Fethü'l-Kadîr", *DİA*, XII, İstanbul, 1995.

el-Gumârî, Muhammed b. Ahmed, *el-İmam eş-Şevkânî müfessiran* (doktora tezi), Cidde: Dârü'ş-şurûk, 1401/1981.

Habeşî, Abdullah Muhammed, *Câmiü'ş-şürûh ve'l-havâşî*, I-III, Ebû Zabî: el-Mecmaü's-Sekafi, 2004/1425.

Haykel, Bernard, *Revival and reform in Islam: The Legacy of Muhammad al-Shawkani*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

-----, "al-Shawkânî and the Jurisprudential Unity of Yemen", *Le Yemen, passe et present de l' unite*, s.53-65. Provence: Edisud, 1994.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvinî (273/887), *Sünenü İbn Mâce*, Kahire: el-Matbaatü'l-ilmiyye, h.1313.

İbrahim b. Kâsım, *Tabakâtü'z-Zeydiyyeti'l-kübrâ*, I-III, Amman: Müessesetü'l-İmam Zeyd b. Ali es-Sekafiyye, 2001/1421.

Kallek, Cengiz, "el-Bedrü't-tâli", *DİA*, V, İstanbul, 1993

Kaya, Eyüp Said; Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA* (baskıda)

Köse, Saffet, "Hâdî ilelhak", *DİA*, XV, İstanbul, 1997.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî Müslim b. el-Haccâc (261/875), *Sahîhu Müslim*, I-V, Kahire: Dâru ihyai'l-kütübi'l-Arabiyye, 1955/1374-1956/1375.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1930/1348.

Okuyucu, **Nail**, *Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheplere Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

-----, "Mezhebe Karşı İctihad: Şevkânî'nin İctihad Düşüncesi ve Mezheb Eleştirisi", *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 2010/1, sayı: 28, s. 177-211.

Öz, Mustafa, "İbnü'l-Murtazâ", *DİA*, XXI, İstanbul, 2001.

Seyyid Ahmed Hüseyini, *Müellefâtü'z-Zeydiyye*, I-III, Kum: Mektebetu Ayetullah el-Uzma el-Mar'aşi en-Necefi, h.1413.

Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250/1834), *es-Seylü'l-cerrâr el mütedeffik alâ hadâiki'l-Ezhâr*, I-III, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2008.

-----, *el-Bedrü't-tali' bi-mehasin men ba'de'l-karni's-sabi'*, I-II, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.

-----, *ed-Derârü'l-mudiyye şerhi'd-Düreri'l-behiyye*, I-II, Kahire: Mektebetü't-türâsi'l-İslâmî, 1986.

-----, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hak min ilmi'l-usûl*, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2007.

-----, *İthâfü'l-ekâbir bi'isnâdi'd-defâtir*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1999.

-----, *el-Kavlü'l-müfid fi edilleti'l-ictihad ve't-taklid*, thk. Abdurrahman Abdülhalik, Kuveyt: Dâru'l-kalem, 1980.

-----, *Neylü'l-evtâr şerhi Münteka'l-ahbâr*, I-VIII, Kahire: Mustafa el-Babî el-Halebî, 1971

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî (279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, I-VI, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998.

Vecih, Abdüsselam b. Abbas, *A'lâmü'l-müellifîn ez-Zeydiyye*, Amman: Müessesetü'l-İmam Zeyd b. Ali es-Sekafiyye, 1999/1420.

Yaşaroğlu, Kâmil, "İrşâdü'l-fuhûl", *DİA*, XXII, İstanbul, 2000.

Yavuz, Adil, *Muhammed b. Ali Şevkani, Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Hadisciliği*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003.

-----, "Şevkânî'nin Fıkıhçılığı", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2004, sayı: 3 [Prof. Dr. Hayreddin Karaman'a Armağan], s. 265-288.

Yücel, Fatih, *Zeydî Usulcülerin Kaynak Anlayışı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

Zebâra, Muhammed b. Muhammed es-San'ânî, *Neylî'l-vatar min terâcimi ricâli'l-Yemen fi'l-karni's-sâlis aşar*, I-II, San'a: Merkezü'd-dirâsât ve'l-buhûs, t.y.